

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM EKONOMİSİ VE FİNANSİ ANABİLİM DALI**

**ZEKÂTIN YOKSULLUKLA MÜCADELEDEKİ ROLÜNE İŞ
ADAMLARININ BAKIŞI: MÜSİAD ÖRNEĞİ**

Süreyya NARMANOĞLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Doç. Dr. Hamdi ÇİLİNGİR

EKİM - 2023

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ZEKÂTIN YOKSULLUKLA MÜCADELEDEKİ ROLÜNE İŞ
ADAMLARININ BAKIŞI: MÜSİAD ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Süreyya NARMANOĞLU

Enstitü Anabilim Dalı: İslam Ekonomisi ve Finansı

**“Bu tez 02/10/2023 tarihinde online olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan jüri
üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”**

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ
Doç. Dr. Hamdi ÇİLİNGİR	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Mervan SELÇUK	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Ozan MARAŞLI	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☒

Hayır ☐

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Süreyya NARMANOĞLU

02/10/2023

ÖN SÖZ

Bu çalışmanın bütün aşamalarında bilgi ve deneyimleri ile bana yol gösteren desteklerini benden esirgemeyen danışmanım Sayın Doç. Dr. Hamdi ÇİLİNGİR'e teşekkürlerimi sunarım. Tez yazma aşamasında desteklerini her daim hissettiğim ve yanımda olan değerli aileme ve arkadaşım Saliha ÖZER'e en büyük teşekkürü borçluyum.

Ayrıca yoğun programlarına rağmen MÜSİAD'la irtibatımı sağlayan bütün görüşmelerimi ayarlayan Şeyma TECELLİ Hanımefendi'ye teşekkür ederim.

Süreyya NARMANOĞLU

02/10/2023

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iv
TABLO LİSTESİ	v
ŞEKİL LİSTESİ	vi
ÖZET	vii
ABSTRACT	viii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: YOKSULLUK	7
1.1. Yoksulluk Kavramı	7
1.2.Yoksulluğun Tanımı ve Tarihçesi	7
1.3. Yoksulluk Çeşitleri	9
1.3.1. Mutlak Yoksulluk.....	9
1.3.2. Göreli Yoksulluk	10
1.3.3. Kronik Yoksulluk	12
1.3.4. Geçici Yoksulluk	13
1.3.5. İnsani Yoksulluk.....	14
1.3.6. Objektif-Subjektif Yoksulluk	15
1.3.7. Kırsal Yoksulluk.....	15
1.3.8. Kentsel Yoksulluk	16
1.4. Yoksulluğun Nedenleri.....	18
1.4.1. Gelir Dağılımındaki Adaletsizlik	18
1.4.2. Ekonomik Krizler	19
1.4.3. Enflasyon.....	20
1.4.4. Vergideki Adaletsizlik.....	20
1.4.5. Nüfustaki Artış	21
1.4.6. Yerleşim Yeri	21
1.4.7. Göç	21
1.4.8. Ayrımcılık	22
1.4.9. Hane Halkı Özellikleri.....	22
1.4.10. Savaşlar (Terör).....	23
1.5. İslam Ülkelerinde Yoksulluk Nedenleri	23

1.6. Yoksullukla Mücadele Yöntemleri.....	24
2. BÖLÜM: ZEKÂT	26
2.1. Zekâtın Tanımı ve Tarihçesi.....	26
2.2. Zekâtın Önemi	27
2.3. Sosyo-Ekonomik Açıdan Zekât.....	30
2.4. Zekât'ın Sosyal İlişkiye Katkısı	31
2.5. Zekâtla Yoksulluk Problemine Çözüm Bulmak.....	31
2.6. Sosyal Güvenlik ve Dayanışmayı Gerçekleştirmek	32
2.7. Servetin Belli Ellerde Toplanması Engellemek	33
2.8. Mal ve Serveti Ekonomiye Kazandırmak.....	33
2.9. Zekâtın Üretim ve İstihdama Katkısı.....	34
2.10. Zekâtın Farz Olmasının Şartları	35
2.10.1. Mal Sahibinde Bulunması Gereken Şartlar	35
2.10.2. Malda Bulunması Gereken Şartlar	36
2.11. Asli İhtiyaçlar	39
2.12. Zekât Verilmesi Gereken Mallar	39
2.12.1. Altının Zekâtı	39
2.12.2. Gümüşün Zekâtı	40
2.12.3. Ticaret Mallarının Zekâtı.....	40
2.12.4. Paraların Zekâtı	41
2.12.5. Hayvanların Zekâtı	41
2.12.6. Toprak Ürünlerinin Zekâtı.....	42
2.13. Zekât Kimlere Verilir	42
2.13.1. Fakirler ve Miskinler	42
2.13.2. Zekât Kurumu İçin Çalışanlara	43
2.13.3. Müellefe-i Kulûb	43
2.13.4. Köleler	44
2.13.5. Borçlular	44
2.13.6. Allah Yolunda Hizmet Edenler (Fi Sebilillah).....	45
2.13.7. Yolda Kalmışlar	45
2.14. Türkiye’de Yoksulluğu Azaltma Çalışmaları.....	47
2.15. Türkiye’de Yoksulluğun Boyutları.....	49

2.16. Türkiye'nin Zekât Potansiyeli	54
2.17. Türkiye'de Zekâtın Toplanması	56
2.18. Türkiye'de Zekâtın Dağıtımı	57
3. BÖLÜM: YOKSULLUĞUN ÖNLENMESİNDE ZEKÂT KURUMUNUN ROLÜ: MÜSİAD ÖRNEĞİ.....	62
3.1. MÜSİAD ve Tarihi.....	62
3.2. MÜSİAD'ın Hedefleri.....	63
3.3. Yoksullukla Mücadelede Zekât Kurumunun Rolü: MÜSİAD Örneği.....	64
3.3.1. Zekâtı Hesaplama	64
3.3.2. Zekâtı Verme Biçimi	65
3.3.3. Zekâtın Sarf Yerleri.....	66
3.3.4. Zekât ve Yoksullukla Mücadele.....	68
SONUÇ	76
KAYNAKÇA.....	80
ÖZ GEÇMİŞ	85

KISALTMALAR

AGÜ	: Az Gelişmiş Ülkeler
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
MÜSİAD	: Müstakil Sanayici İş Adamları Derneği
(s.a.v)	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
Hz	: Hazreti
BM	: Birleşmiş Milletler
GSYH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
KDV	: Katma Değer Vergisi
ÖTV	: Özel Tüketim Vergisi
ÖİV	: Özel İletişim Vergisi
SYDGM	: Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
YÖÇEYDER:	Yetim Öksüz Çocuklar Derneği
İHH	: İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Bilgileri	4
Tablo 2: Araştırma İçin Katılımcılara Yöneltilen Sorular	6
Tablo 3: 2020-2021yıllarına Ait Sosyal Koruma Harcamaları	51
Tablo 4: Sosyal Koruma Harcamalarının GSYH'ye Oranı (%)	52
Tablo 5: Sosyal Koruma Kapsamında Maaş Alan Kişi Sayısı	52
Tablo 6: İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Cari Fiyatlarla Türkiye'nin GSYH'sı (Milyon TL)	54
Tablo 7: Türkiye'nin GSYH'sı Üzerinden Zekât Potansiyelinin Hesaplanması (Milyon TL)	55
Tablo 8: Forbes Dergisine Göre En Zengin 100 Türkün Servetleri ve Zekât Potansiyeli	56

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Türkiye’de Zekâtın Toplanıp Dağıtılması ile İlgili Örnek Şema..... 60

ÖZET	
Başlık: Zekâtın Yoksullukla Mücadeledeki Rolüne İş adamlarının Bakışı: Müsiad Örneği	
Yazar: Süreyya NARMANOĞLU	
Danışman: Doç. Dr. Hamdi ÇİLİNGİR	
Kabul Tarihi: 02/10/2023	Sayfa Sayısı: viii (ön kısım) + 85 (ana kısım)
Zekât İslâm'ın beş temel esasından biri olan Allah tarafından dinen zengin olan Müslümanlara emredilen, erdemli bir kulluğun gerekleri arasında sayılan, kulun Rabbine olan bağlılığını ortaya koyan, Kur'an-ı Kerim ve Sünnet ile şartları ve çerçevesi belirlenen mali bir ibadettir. Zekât en genel anlamıyla, malı nisab miktarına ulaşmış bir Müslümanın sahip olduğu maddi varlık sebebiyle belirlenmiş kimselere vermekle yükümlü olduğu malı ifade etmektedir. Zekât ekonomik hayata yön veren yoksulluğun önlenmesinde, gelir gider dengesinin sağlanmasında ve eşitsizliğin ortadan kalkmasında yardımcı olan bir kurumdur. Zekât sayesinde toplumdaki en büyük sorun olan yoksulluk sorunun çözülmesi oldukça başarılı adımlar atılabilmektedir. Zekât zengin olandan alıp ihtiyacı olana veren, iktisadi dengeyi sağlamaya çalışan bir ibadettir. Kur'an-ı Kerim ve Sünnette insanın ruhunu temizleyeceği ve malını arttıracığı vurgulanmaktadır. Dolayısıyla bu konu bireyin ve toplumun refahı için önem arz etmektedir. Sosyo-ekonomik problemlerin çözümünde büyük rol oynadığı için çok iyi bu ibadetin anlaşılması gerekmektedir. Tüm bunlar ışığında çalışmanın amacı zekât ibadeti hakkında derinlemesine araştırma yapıp yoksulluğu önlemedeki rolüyle ilgili bilgi sahibi olmaktır. İslâm'ın temel şartları içerisinde yer alan zekâtın doğru anlaşılıp doğru uygulanması açısından yeniden ele alınması gerektiği inancı bizi bu çalışmaya sevk etmiştir. Sosyal yardımlaşma ve dayanışma açısından çok mühim bir kurum olmakla birlikte günümüzde gereken önemi görmemektedir. İnsanlar tarafından zekât ibadetinin daha iyi anlaşılması kişileri zekât vermeye, yardımlaşma ve dayanışma konusunda olumlu adımlar atmaya sevk edecektir. Çalışmamızın konusu yoksulluk sorunun incelenmesi ve zekât kurumunun yoksulluğu önlemedeki rolünü ele alınmasıdır. Bunun yanında, MÜSİAD gibi Türkiye'deki önemli iş adamları derneğinin üyelerinin zekât kurumunun yoksullukla mücadelesine katkısı imkân ve fırsatlarına bakışı analiz edilmiştir. Araştırmanın çalışma grubu MÜSİAD üyeleridir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan mülakat (görüşme) tekniği kullanılmıştır. Çalışma zekâtın ana hatlarıyla çerçevesiyle zekâtın önemi, tarihçesi, zekât verilecek mallar, zekâtın farz olmasının şartları, zekâtın istihdama ve üretime katkısı, MÜSİAD üyeleriyle yapılan mülakat görüşmelerinden bulgularla zenginleştirilip amacına hizmet edecek şekilde tasarlanmıştır. Çalışma dahilinde yapılan mülakat görüşmelerinde MÜSİAD üyelerinin Türkiye'de zekât potansiyelinin çok yüksek olduğu, zekâtın yoksullukla mücadelede büyük bir rol oynadığı ve bu ibadet yerine getirildiği takdirde yoksulluk sorununu büyük oranda çözeceği sonucuna ulaşılmıştır.	
Anahtar Kelimeler: Zekât, İbadet, Zekât Kurumu, MÜSİAD, Yoksulluk	

ABSTRACT	
Title of Thesis: Businessmen's Comment on the Role of Zakat in Fighting Poverty View: The Example of Müsiad	
Author of Thesis: Süreyya NARMANOĞLU	
Supervisor: Assoc. Prof. Üyesi Hamdi ÇİLİNGİR	
Accepted Date: 02/10/2023	Number of Pages: viii (pre text) + 85 (main body)
Zakat is one of the five basic principles of Islam, a financial worship commanded by Allah to religiously rich Muslims, considered among the requirements of virtuous servitude, revealing the servant's devotion to his Lord, and whose conditions and framework are determined by the Quran and Sunnah. In its most general sense, zakat refers to the property that a Muslim whose wealth has reached the nisab amount is obliged to give to designated people due to the material wealth he owns. Zakat is an institution that guides economic life, helps prevent poverty, balance income and expenses, and eliminate inequality. Thanks to zakat, very successful steps can be taken to solve the problem of poverty, which is the biggest problem in society. Zakat is a form of worship that takes from the rich and gives to those in need and tries to maintain economic balance. It is emphasized in the Holy Quran and Sunnah that it will purify one's soul and increase one's wealth. Therefore, this issue is important for the well-being of the individual and society. This worship needs to be understood very well because it plays a major role in solving socio-economic problems. In the light of all this, the aim of the study is to conduct in-depth research on zakat worship and to gain knowledge about its role in preventing poverty. The belief that zakat, which is among the basic conditions of Islam, should be reconsidered in terms of its correct understanding and correct implementation, has led us to this study. Although it is a very important institution in terms of social assistance and solidarity, it does not receive the necessary importance today. A better understanding of the practice of zakat by people will lead people to give zakat and take positive steps towards cooperation and solidarity. The subject of our study is to examine the problem of poverty and discuss the role of zakat institution in preventing poverty. In addition, the views of the members of important businessmen's associations in Turkey, such as MÜSİAD, on the possibilities and opportunities of the zakat institution's contribution to the fight against poverty were analyzed. The working group of the research is MÜSİAD members. The interview technique, one of the qualitative research methods, was used in the research. The study is designed to serve its purpose by enriching the importance of zakat, which we can frame with its outlines, its history, the goods to be given zakat, the conditions for zakat to be obligatory, the contribution of zakat to employment and production, and the findings from the interviews held with MÜSİAD members. During the interviews conducted within the scope of the study, it was concluded that MÜSİAD members have a very high zakat potential in Turkey, zakat plays a great role in the fight against poverty and if this worship is fulfilled, it will solve the poverty problem to a large extent.	
Keywords: Zakat, Worship, Zakat Institution, MÜSİAD, Poverty	

GİRİŞ

Yoksulluk gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde kendini farklı biçimlerde ortaya çıkaran ekonomik ve sosyal bir sorundur. İnsanın hayatını idame ettirebilmesi için yeme, içme, barınma gibi asli ihtiyaçlarını karşılaması gerekmektedir. Yoksulluğun neticesinde asli ihtiyaçların giderilememesi mutlu ve huzurlu bir hayatın oluşmasında en büyük sorunu ortaya çıkarmaktadır. Zamanla doğan ekonomik bunalımlar ve buna binaen ortaya çıkan işsizlik, yoksulluğun artmasında önemli faktörlerden biri haline gelmiştir. Yoksulluk önemli bir toplumsal sorundur. Bazı insanlar yoksullukla mücadele edip üstesinden gelmeye çalışmış ve başarılı olmuş bazıları ise bu sorunu aşamayıp yoksulluğa mahkûm olmuşlardır. Belki de başarılı olmaları için bir desteğe ihtiyaç duymakta ve ancak bu destekle yoksulluğu aşabilir hale gelmektedirler.

Yoksulluk olgusu yalnızca gelişmemiş ya da az gelişmiş ülkeler için bir sorun değil gelişmiş ülkelerde de kendini gösteren bir sorundur. Toplumda işsizlik, şiddet ve suç olayları, sosyal dışlanma, kayıt dışı ekonomi, yolsuzluk, gelir dağılımında eşitsizlik gibi birçok olumsuzluğa sebep olan yoksulluk olgusu için devlet sosyal yardımlar ve sivil toplum kuruluşlarının yardımıyla da çeşitli önlemler almaktadır.

Zekât Allah tarafından dinen zengin olan Müslümanlara emredilen, erdemli bir kulluğun gerekleri arasında sayılan, kulun Rabbine olan bağlılığını ortaya koyan, Kur'an-ı Kerim ve sünnetle şartları ve çerçevesi belirlenen mali bir ibadettir. Zekât en genel anlamıyla, malı nisab miktarına ulaşmış bir Müslümanın sahip olduğu maddi varlık sebebiyle belirlenmiş kimselere vermekle yükümlü olduğu malı ifade etmektedir. Zekât ekonomik hayata yön veren yoksulluğun önlenmesinde, gelir gider dengesinin sağlanmasında ve eşitsizliğin ortadan kalkmasında yardımcı olan bir kurumdur. Zekât sayesinde toplumdaki en büyük sorun olan yoksulluk sorunun çözümlenmesi oldukça başarılı adımlar atılabilmektedir. Zekât zengin olandan alıp ihtiyacı olana veren, iktisadi dengeyi sağlamaya çalışan mekanizmadır.

Çalışmamızda zekât verenlerin yoksulun ihtiyacını gidermede ve bu konudaki hassasiyetlerini, doğru bilgi birikimine sahip olup olmadıkları dolayısıyla sarf etme noktasındaki ölçütleri bizler için önemli olduğundan zekât verme ile mükellef olan MÜSİAD üyeleriyle çalışma yapmayı hedefledik.

Araştırmanın Konusu

Çalışmamızın konusu dünyanın en eski tarihinden beri var olan yoksulluk sorunun incelenmesi ve zekât kurumunun yoksulluğu önlemedeki rolünü ele almaktır. Bunun yanında, MÜSİAD gibi Türkiye’de iş dünyasının önemli bir topluluğunu temsil eden bir derneğin üyelerinin zekât kurumunun yoksullukla mücadelesine katkısını, imkân ve fırsatlarına bakışı analiz edilmiştir.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmamızın ilk bölümünde araştırmanın amacı, yöntemi, kapsamı aktarıldıktan sonra yoksulluğun tanımı, yoksulluk kavramına yaklaşım ve yöntemler, yoksulluk nedenleri, yoksullukla mücadelede yer alan faktörler, İslam ülkelerinde yoksulluk ve yoksullukla mücadele yöntemleri nelerdir ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

İkinci bölümde, zekât kavramının tanımı ve tarihçesi, zekâtın önemi, zekâtla yoksulluk problemine çözüm bulmak, zekâtın üretim ve istihdama katkısı, zekâtın farz olma şartları, zekât verilecek mal ve özellikleri, zekât verilecek kimseler, Türkiye’de yoksulluğu azaltma çalışmaları ve yoksulluğun boyutları, Türkiye’de zekât potansiyeli ve zekâtın toplanıp- dağıtılması gibi çalışmamızın başlığına hizmet edecek içeriklerle incelemeler aktarılmıştır.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde Türkiye’de iş dünyasında önemli bir yere sahip olan MÜSİAD’la ilgili kısa bir bilgilendirmenin akabinde zekâtın yoksullukla mücadeledeki rolüne dair MÜSİAD üyeleriyle yapılan mülakat ve değerlendirilmesi yer almaktadır.

Sonuç ve değerlendirme kısmında çalışma neticesinde elde edilen bulgular ve yapılan mülakatlarda verilen cevaplar üzerine ulaşılan sonuçlar değerlendirilmiştir.

Araştırmanın Amacı

Yoksulluk sorununu azaltabilmek için uygulanan yöntemlerden biri olan zekâtın işlevselliği üzerinde araştırma yapmak çalışmamızın önde gelen amaçlarından olacaktır. Yapılmış olan çeşitli araştırmalarda zekâtın birçok İslam ülkesinde yoksulluğu ciddi oranda azaltacak düzeyde potansiyele sahip olduğu sonuçlarına ulaşılmaktadır. Bu çerçevede yoksullukla mücadelede beklenen potansiyelin sağlanabilirliği ve MÜSİAD gibi önemli bir kurumla alan çalışması yapılarak bazı veriler analiz edilmeye çalışılacaktır. Ayrıca zekât verenlerin yoksulun ihtiyacını gidermede ve bu konudaki hassasiyetlerini, doğru bilgi birikimine sahip olup olmadıkları dolayısıyla sarf etme

noktasındaki ölçütleri bizler için önemli olduğundan zekât verme ile mükellef olan MÜSİAD üyeleriyle çalışma yapmayı hedefledik.

Araştırmanın Önemi

İslam'ın beş temel şartlarından biri zekâttır. Mâli bir ibadet olan bu ibadetin İslam'da yoksulluğu azaltmada ve önlemede rolü oldukça büyüktür. Zekâtın en temel fonksiyonlarından biri yoksulluğu giderme hususundaki katkılarında ortaya çıkmaktadır. Zekâtın öncelikli sarf yerlerinin fakirler olduğu dikkate alındığında yoksullukla mücadelede önemli bir rol oynayabileceği ortaya çıkar. Nitekim dünyada yoksullukla mücadelede zekâtın rolüne dair ciddi çalışmalar yapılmaktadır. Ancak Türkiye'de henüz buna dair yapılmış çalışmalar yok denecek kadar azdır. Bu çalışma söz konusu boşluğu doldurmayı hedeflemekte ve zekâtın yoksullukla mücadeledeki rolünü Türkiye bağlamında ve MÜSİAD özelinde ele almaktadır.

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada zekât ibadetinin yoksulluğu azaltma konusundaki faydaları incelenecek ve bu doğrultuda zekât ibadetinin kişiler ve kurumlar üzerinden yerine getirilmesindeki faydalar incelenecektir. Zekât ibadetinin yoksul bireyler için hayat standartlarının iyileşmesi konusundaki etkileri araştırılmıştır. Literatürde yoksulluğun azaltılmasında zekât ibadetinin etkisi konusunda bulunan kaynaklar incelenmiştir. Yapılan araştırmalar sonucunda zekât ibadetini yerine getiren bireylerle mülakat görüşmeleri gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın Kapsamı

Yoksullukla mücadelede zekâtın toplanıp ihtiyaç sahiplerine dağıtılması konusunda araştırmalar içerecektir. Yoksulluğu ortaya çıkaran sebepler analiz edilerek bu konuda yapılan çeşitli çalışmalar incelenecek, yoksulluğu azaltmak için zekât kurumunun yüksek etki faktörü olacağı düşüncesini soruşturan araştırmalar ve görüşmeler gerçekleştirilecektir.

Araştırmanın Sınırlılığı

Zekât ibadeti gerekli koşullara sahip olduğunda her Müslümanın yerine getirmesi gerekli olan bir ibadettir. Ülkemiz üzerinden inanç değerlerine bakıldığında çoğunluğu

Müslümanlar oluşturmaktadır. Fakat çalışma kapsamında araştırma, MÜSİAD üyeleri ile sınırlı kalacaktır. MÜSİAD üyeleri içinden 12 kişi ile görüşme sağlanacaktır. Farklı sektörlerden katılımcılara ulaşarak tüm örnekleme temsil etmeyi hedefledik. Katılımcılara ait demografik bilgiler Tablo 1’de verilmiştir.

Katılımcılar	Yaş	Cinsiyet	Eğitim Düzeyi	Meslek Grubu
K1	43	Erkek	Lisans	Müteahhit
K2	34	Erkek	Ön Lisans	Esnaf
K3	42	Erkek	Yüksek Lisans	Kimyager
K4	38	Erkek	Lisans	Makine Mühendisi
K5	46	Erkek	Lise	Tüccar
K6	56	Erkek	Ortaokul	Tekstil
K7	59	Erkek	Lisans	Makine Mühendisi
K8	57	Erkek	Lisans	Tekstil ve Müteahhit
K9	37	Erkek	Doktora	Tekstil, Perakende
K10	28	Kadın	Lisans	Avukat
K11	45	Erkek	Doktora	Yeminli Mali Müşavir
K12	44	Erkek	Lisans	Perakendeci

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Bilgileri

Araştırmanın Deseni

Nitel araştırma yöntemlerinden biri olan görüşme (mülakat) tekniği kullanılacaktır. Nitel görüşme, belirlenen ve görüşülen kişilere göre, belirlenen konu hakkında nitelikle ilgili detaylı bilgi elde edilen araştırma yöntemidir (Aziz, 2020, s. 81). Nitel araştırmalarda, bilgi toplamak için sıklıkla kullanılan görüşme (mülakat) tekniğidir. Araştırma için

katılımcıların konu ile ilgili bilgilerini ve deneyimlerini paylaşmalarını sağlayan yöntemdir.

Araştırmanın Veri Toplama ve Teknikleri

Öncelikle dolaylı gözlem veri toplama tekniği olarak “literatür taraması” yapılacaktır. Literatür taraması, araştırmanın temeli için gerekli olan ilk aşamadır. Sonraki aşamada araştırmada dolaysız veri toplama yöntemlerinden “görüşme (mülakat) tekniği” kullanılarak MÜSİAD üyelerinden bilgi alınacaktır. “Görüşme tekniği, bir konuya dair ilgili olan kişilerden sorulacak sorular çerçevesinde bilgi almaktır. İlgili kişilerin kaç kişi ve konuların neler olacağı, araştırma konusuna, amaca bağlıdır. Bu tekniğin temelinde karşılıklı iletişim yatar” (Aziz, 2008, s. 85).

Görüşme yapmadan önce mülakata katılacak olanlara konu ve çalışmayla ilgili kısa bir bilgilendirme sözlü olarak yapılmıştır. Görüşmenin amacı, önemi ve kapsamı doğrultusunda hangi ihtiyaca binaen yapılacağı konusunda sağlıklı bir şekilde bilgiler aktarılmıştır. Görüşmenin zamanlaması konusunda iş insanlarının müsaitlik durumları ve çalışma tempoları göz önünde bulundurularak, en uygun olacakları şekilde planlama yapılmıştır. Mevcut yoğunluk ve zamanın aksamaması gibi problemler göz önünde tutularak katılımcıların bazılarıyla yüz yüze, bazılarıyla online olarak görüşmeler yapılmıştır. Mülakata katılan görüşmecilerin de onayıyla görüşme kayıt altına alınıp sonrasında yazıya geçilmiştir. Görüşme öncesinde sorular katılımcılarla paylaşılmamıştır. Mülakat soruları hazırlanırken araştırma konusuna hizmet edecek en doğru ve en net bilgileri edinmek amacıyla teknik sorular sorulmaya dikkat edilmiştir. Görüşme sırasında tüm mülakat kurallarına uyularak katılımcılara herhangi bir yönlendirme yapacak üsluptan ve sorudan kaçınılmış, anlaşılamayan noktalarda aydınlatıcı bilgiler verilerek anlaşılır hale getirilmeye gayret edilmiştir. Mülakatın gidişatına bağlı olarak bazı yan sorular zaman zaman sorulmuştur. Araştırmanın görüşme sorularına Tablo 2’de yer verilmiştir.

1. Zekâtınızı nasıl hesaplıyorsunuz?
2. Zekâtınızı hesaplarken karşılaştığınız soru ve sorunları nasıl çözüyorsunuz?
3. Yıllık ortalama ne kadar zekât veriyorsunuz?
4. Zekâtı mutlaka kişilere mi verirsiniz yoksa belirli hizmet alanlarına kullanılabileceğini düşünür müsünüz?
5. Zekâtı genellikle nasıl vermeyi tercih edersiniz? Doğrudan mı, bir kişiye veya kuruma vekalet vererek mi?
6. Zekâtınızı verirken kimlere vermeyi tercih edersiniz?
7. Zekât vereceğiniz kimseleri belirlerken tercihlerinizde neler etkili olur? Yıllık olarak bu tercihleriniz değişir mi?
8. Zekâtın sarf yerlerinin günümüz fakihleri tarafından çok dar veya geniş manada yorumlanmasını nasıl görüyorsunuz?
9. Zekâtın yoksullukla mücadelede konumu ile ilgili temel görüşünüz nedir? Zekâtı yalnız bir ibadet olarak mı görmek gerekir yoksa yoksullukla mücadelede önemli bir yapı mıdır?
10. Zekâtın yoksullukla mücadelede daha etkin olabilmesi için neler yapılmalıdır?
11. İş adamlarının zekâtın yoksullukla mücadeledeki rolüne dair farkındalığı yeterli midir?
12. Zekâtın kurumlar tarafından toplanması zekâtın bu konudaki etkinliğini artırır mı? Neden?
13. Zekâtın devlet eliyle toplanmasını yararlı ve etkin bulur musunuz? Neden?
14. Zekât devlet eliyle toplansaydı hangi devlet kurumunun toplamasını isterdiniz? (Belediyeler, STK, Diyanet İşleri Başkanlığı, Maliye Bakanlığı)
15. Türkiye’de zekât potansiyelini nasıl görüyorsunuz?
16. Zekât verenlerden vergi indirimi yapılsaydı verilen zekât miktarı artar mıydı?
17. Zekât tutarınızı küçük meblağlar halinde ihtiyaç karşılamak üzere daha fazla kişiye mi yoksa büyük meblağlar halinde iş kurabilmek üzere daha az kişiye mi ulaştırmayı tercih edersiniz?

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 2: Araştırma İçin Katılımcılara Yöneltilen Sorular

1. BÖLÜM: YOKSULLUK

1.1. Yoksulluk Kavramı

Yoksulluk, insanlığın başlangıç tarihi ile birlikte bireylerin ihtiyaçlarını yeterli oranda karşılayıp karşılamaması ile ortaya çıkmıştır. Her toplumun kendine ait kültürü ve mücadele yöntemi bulunmaktadır. Bu sebeple toplumların yaşadıkları ekonomik ve tarihsel süreçler ülkelere ve yaşanılanlara göre farklılık göstermektedir. Yoksulluk ile ilgili ortaya çıkan farklı görüşler günümüzde yoksulluğun tanımlanması ve belirlenmesi için tartışmalara sebep olmuştur. Geçmişten günümüze yapılan tanımlar literatürde bulunmakta ve tanımlar incelendiğinde farklı noktalara işaret edildiği görülse de ortak noktaların mevcut olduğu müşahade edilmektedir. Yoksulluk tanımlarında ortak noktalar olsa da kişilerin yaptığı tanımlar bireysel yoksulluk ve zenginlik düşüncesine göre farklılık göstermektedir. Kavramları algılama kişiler arasında dahi farklılık gösterirken ülkeler arasında ortak ya da evrensel bir yoksulluk tanımına ulaşmak oldukça güç görünmektedir (Gümüş, 2019, s. 9).

1.2.Yoksulluğun Tanımı ve Tarihçesi

Yoksulluk; kurumsal olarak, maddi mahiyetteki yoksunluğa binaen hammadde ve üretim maddelerine ulaşmada sıkıntı duyma ve buna binaen asgari yaşam düzeyine ulaşılabilirlik imkanlardan mahrum olma durumu olarak tanımlanabilmektedir (Karataş, 2003, s. 92). İnsan yaşamının sağlıklı olmasının ardından, ihtiyaçlarının karşılanması gelmektedir. Bireyin ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli gelir kaynağının bulunmaması yoksulluk olarak tanımlanmaktadır. Fakat karşılanması gereken ihtiyaçların neler olduğu ve ihtiyaçların karşılanmaması halinde bireyin yoksul olarak nitelendirilmesinin sadece maddi gelir ile belirlenmesi tanımda bir tartışmaya sebep olmaktadır (Şantaş, 2016, s. 4). Refah seviyesinden mahrum olmak olarak tanımlanan yoksulluk aynı zamanda bireyin; yiyecek, barınma ve giyim gibi fiziki ihtiyaçlarının karşılanmamasıyla da ifade edilebilmektedir (Şantaş, 2016, s. 5).

Yoksul, ihtiyacını karşılayacak düzeyde maddi gelire sahip olmayan bireylere denmektedir. Bireyin fiziksel olarak hayatını devam ettirebilmesi için yiyecek-içecek ihtiyacı haricinde; giyinmek, eğitim almak, barınmak ve sağlık hizmeti almak gibi ihtiyaçları olmakla birlikte sosyo-kültürel ihtiyaçları da bulunmaktadır. Yoksulluk

tanımlarında ortak nokta beşerî ihtiyaçların karşılanması olarak görülmektedir. İhtiyaçlar, beşerî olarak maddi ve manevi ihtiyaç şeklinde iki kısma ayrılmaktadır. Manevi ihtiyaçlarda bireyin duygusal ve düşünsel ihtiyaçları ön plana çıkmaktadır. Örneğin maddi geliri yüksek ve refah içinde tek başına yaşayan insanı yoksul olarak nitelendirebilmek mümkündür. Beşerî ihtiyaçlar mekâna, zamana ve koşullara göre farklılık gösterebilmektedir (Bilgiç, 2020, s. 7).

S. Rowntree 1901’de yoksulluğun ilk defa anlamlı ve kapsamlı bir şekilde tanımını ortaya koymuştur. S. Rowntree’nin ortaya koyduğu tanıma göre yoksulluk, kişinin yaşamını devam ettirebilmesi için fiziki ihtiyacı olan beslenme, barınma, giyinme gibi zaruri fiziki ihtiyaçlarını giderebilecek gelire sahip olmamasıdır. Yoksulluğu tanımlarken önemli noktalardan biri, yoksulluğun ekonomik etkilerinin yanında siyasal ve sosyal etkilerinin de ele alınması gerektiğidir (Sipahi, 2006, s. 175).

Sipahi’nin yapmış olduğu yoksulluk tanımı en kapsamlı tanım olarak nitelendirilirken kendisinin de aslında tanımla ilgili kararsız kaldığı ve tanımın içerisine nelerin dahil edilip edilmeyeceği konusuna da tereddütte kaldığı dikkat çekmektedir. Yapılan tanımın aslında yetersiz kaldığı kanısına yaptığı yorumla ulaşılabilmektedir.

Yoksullukla ilgili genel ifadelerde yoksulluğun gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin problemi olduğu yönündedir. Yoksulluk, aynı zamanda gelişmiş ülkelerin de problemidir. Bu durum yoksulluğun bütün dünyanın bir problemi olduğunu ortaya koymaktadır. Yoksulluk tek yönden ifade edilen bir kavram olmadığı için net bir tanım yapmak oldukça güçtür. Bu sebeple yoksulluk göstergelerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- Gelir ve tüketim seviyesi
- Sosyal göstergeler
- Gittikçe artan risklerle karşılaşma olasılığı

Yoksulluk, genel itibarıyla mutlak yoksulluk ve göreceli yoksulluk olan iki kavram üzerinden değerlendirilmektedir. Mutlak yoksulluk ve göreceli yoksulluk, yoksulluğu belirlemede sayısal olarak belirlenen sınırı göstermektedir. Yoksulluk sınırını ortaya çıkarmak amacıyla genel olarak “gelir seviyesi” kavramı kullanılmaktadır. Bu da kısaca “gelir yoksulluğu” olarak ifade edilmektedir. Genel olarak gelir yoksulluğu kişilerin hayatlarını devam ettirebilmeleri için asgari gelir seviyesiyle ölçülmektedir. Yoksulluk sınırı olarak belirlenen gelir seviyesinin altında yaşayan bireyler tespit edilmektedir. Yapılan tespitler sonucunda yoksulluğun boyutları ve yoksulluğun ekonomi içindeki yeri

görülmektedir. Yoksulluk problemine sadece niceliksel açıdan değil aynı zamanda niteliksel açıdan da bakılmalıdır. Yoksulluk problemi bireylerin hayatlarını devam ettirebilmeleri için sahip olmaları gereken gelir düzeyine tek başına sahip olmaları değil aynı zamanda bireylerin insani olarak yaşamlarını devam ettirebilmeleri için sosyal olanaklara da ne kadar erişebildikleriyle de ilgilidir. Bu sebeple yoksulluk sadece gelir yetersizliği olarak değil aynı zamanda insanî ihtiyaç olan manevi doyumun da göz önüne alınarak “insani yoksulluk” ile birlikte değerlendirilmesi yoksulluk probleminin çözümünde önemlidir (Sapancalı, 2001, s. 127).

Dünya genelinde yeterli maddi imkana sahip olduğu takdirde insani yaşam sürebilmek için yeterli olanaklara sahip olamayan bireyler bulunmaktadır. Yoksulluk, bireylerin beslenme ihtiyacını yeterli oranda karşılayamaması, giyinme ihtiyacı için ürünlere sahip olamaması, sağlık hizmeti alamaması, kendini geliştirebilmek için eğitimden faydalanamaması ve bu imkanlara erişim sağlayamadığı için konuşmada, çalışmada ve özgürlükte kendini insan olarak yeterli hissetmemesi olarak tanımlanabilmektedir. Bu sebeple yoksul olarak tanımlanan bireylerin bulunduğu toplumlarda bireyler, siyasi ve sosyal olarak topluluk ortamlarına adapte olmak konusunda zorluk çekmektedirler. Bireylerin yaşadıkları bu zorluklarla toplum tarafından dışlanma olasılıkları daha fazladır (Bilgiç, 2006, s. 9).

Birçok yoksulluk tanımı yapılabilir. Herkesin yaklaşımı ve bakış açısı oldukça farklıdır. Kimileri yoksulluğu manevi bir ihtiyacın eksikliği olarak tanımlarken, kimileri ise maddi imkansızlıkları yoksulluk kavramını açıklamakta kullanmışlardır. Bütün bunlardan çıkarılması gereken esas şey, yoksulluğun bir şeylerin olmayışı ve bu eksikliğin ciddi olarak hissedilmesi olarak tanımlanabilmektedir.

1.3. Yoksulluk Çeşitleri

Yoksulluk, mutlak yoksulluk, göreceli yoksulluk, kronik yoksulluk, kırsal yoksulluk, kentsel yoksulluk, objektif ve subjektif yoksulluk ve insani yoksulluk gibi bölümlere ayrılmaktadır.

1.3.1. Mutlak Yoksulluk

Yoksulluğun genel kabul görmüş bir tanımı olmadığından, kimin yoksul sayılacağına dair farklı yaklaşımlar söz konusudur. Ancak yapılan bilimsel çalışmalarda en yaygın olarak

kullanılan tanımlama mutlak yoksulluktur. Bireylerin fiziksel olarak yaşamı devam ettirebilmeleri için sahip olmaları gereken geçim seviyesinin altında olmaları mutlak yoksulluk olarak tanımlanmaktadır (Taşkaya, 2020, s. 18).

Mutlak yoksulluk, bireylerin hayatlarını fiziksel olarak devam ettirebilmeleri için muhtaç olunan minimum kullanım seviyesidir. Mutlak yoksulluğun ortaya çıkarılması için bireylerin hayatlarını devam ettirebilmelerini sağlayan minimum tüketim ihtiyaçlarının ortaya konması gerekmektedir. Mutlak yoksulluk yaklaşımı sadece temel gıda giderlerine göre değil, bunun yanında giyinme, barınma, ısınma gibi ihtiyaçları da içine alan geniş bir tanım olarak da değerlendirilmektedir. Bir birey için harcanan kalori seviyesine bağlı olarak “mutlak yoksulluk” kavramı mühim bir gösterge olarak kabul edilmektedir (Türk, 2014, s. 4).

Gelişmekte olan ülkelerde yoksulluk sınırının belirlenmesi için en çok kullanılan metot mutlak yoksulluktur. Mutlak yoksulluk sınırını belirlemek için de iki yöntem kullanılmaktadır. Birinci yöntemde toplumda yaşam süren bireylerin günlük temel gıda ihtiyaçlarının karşılanması esas alınmaktadır. İkinci yöntemde ise bireylerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için giyinme, barınma, sağlık ve eğitim ihtiyaçlarının karşılanması üzerinden mutlak yoksulluk sınırı hesaplanmaktadır (Kabaş, 2009, s. 22).

Yapılan mutlak yoksulluk tanımlarını ele aldığımızda kişilerin günlük olarak ihtiyaçlarını karşılayamaması mutlak yoksulluk olarak nitelendirilmektedir. Taşkaya ve Türk kişilerin günlük ihtiyaçları içerisinde temel gıdayı ele alırken Kabaş bir başka açıdan giyinme, barınma, sağlık, eğitim gibi aslında havaic-i asliyye olarak nitelendirdiğimiz ihtiyaçları da mutlak yoksulluk kapsamı içerisine dahil etmiştir.

1.3.2. Göreli Yoksulluk

Görelî yoksulluğu ifade edecek olursak genelde gelir dağılımı ile ilgili kullanılan bir kavramdır. Görelî yoksulluk, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde sık kullanılması yanında genel olarak tüm ülkelerde kullanılmaktadır.

Fiziksel olarak temel ihtiyaçlarını karşılayabilen, fakat birey olarak kaynak yetersizliğinden dolayı toplumda bulunan refah seviyesi sınırı altında kalan ve topluma sosyal olarak katılamayan bireyler olarak Adam Smith göreli yoksulluğu tanımlamaktadır. Bu tanımlamada belirtildiği üzere, yoksulluğu göreli bir mefhum olarak anlamaya çalışan ve sosyal yönleri daha çok olan göreli yoksulluk, yoksulluğu kişinin

ihtiyaçlarını giderme seviyesi cihetiyle toplumun diğere bireyleri karşısındaki bulunduğu durumuna göre tanımlamaktadır (Kuş, 2019, s. 5).

Yoksulluk kavramının göreli yoksulluk olarak tanımının yapılmasında, nüfusun az gelirli kısmı yoksul olarak baz alınmakta veya ortalama gelir seviyesinde bir sınır belirlenerek, sınırın altında gelire sahip olan kimseler yoksul bireyler olarak tanımlanmaktadır. Mutlak yoksulluk tanımlamalarını, kişi bazında sabit reel gelir veya gider seviyesi temelinde yaparken; göreli yoksulluk diğere bazı sosyal grupların kişi başi reel geliri ya da harcaması şeklinde tanımlayıp, göreli yoksulluk tanımı ise daha çok farklı düzeydeki grupların sahip olmuş olduğu mutlak gelir düzeyinden daha ziyade gelir ve refahın dağılımındaki farklılıklara odaklanmaktadır. Göreli yoksulluk sınırı hesaplanırken yapılacak birinci şey araştırmanın uygulanacağı sosyal topluluğın ortalama refah düzeyinin ortaya konulmasıdır. Bu çerçevede refah ölçüsü olarak hem gelir seviyesi hem de tüketim seviyesi belirlenebilir. Sonrasında bu düzeyin belli bir oranı ise yoksulluk çizgisini verir (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011, s. 63).

Göreli yoksulluk tanımlanırken, kişinin toplumda yaşayan bir varlık olduğundan işe başlayarak, refah ve gelir dağılımındaki farklılıklara odaklanılmaktadır. Toplumun içerisinde bulunduğu refah seviyesine göre belirli bir gelir ve gider seviyesinin altında kalanlar genel itibariyle yoksul birey olarak kabul edilmektedirler. Göreli yoksulluk, bireylerin kaynaklara ulaşamaması ve hayatlarını sürdürememesi durumu değil, bireylerin yaşamlarını sürdürdükleri toplum tarafından kabul edilen en düşük hayat standardına ulaşamaması durumudur. Böyle bir durumda insanların hayatlarını devam ettirebilmeleri için asli ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri, ancak barınma, sağlık, eğitim ve sosyal ve kültürel olanaklardan gelir seviyesinin düşük olmasından dolayı toplumun ekonomik durumu düşük olan bireylerin, ekonomik durumu yüksek olanlara göre daha az yararlanması durumunu ifade eder (Gümüş, 2019, s. 14).

Mutlak yoksullukla göreli yoksulluk tanımlarını karşılaştırdığımızda; mutlak yoksulluk hayatını idame ettirecek kadar belki de açlığı ortadan kaldıracak mala sahip olmayı tanımlarken, göreli yoksullukta toplumun refah seviyesi baz alınıp ortalamanın altında kalmanın göreli yoksulluk olarak tanımlandığı görülmektedir.

Göreli yoksulluk ile mutlak yoksulluk arasında bulunan en önemli fark, mutlak yoksulluk sınırı sabit seviyede olurken, göreli yoksulluk sınırının sabit seviyesi yoktur. Yani ülkenin ortalama gelir ve gider düzeyine göre değişiklik göstermektedir. Ortalama gider düzeyi

oranı ne denli yüksek olursa, görelî yoksulluk da aynı oranda yüksek olacaktır. Bu sebeple mutlak yoksulluk tanımlamasına göre toplumda yoksul bireylerin olmaması durumu olabilirken, görelî yoksulluk kavramına göre gelir dağılımı dikkate alındığında toplumda her zaman yoksul bir kitlenin olması kaçınılmazdır. Görelî yoksulların oranını düşürmek için sadece gelir artışı yeterli olmamakla beraber gelir dağılımındaki adaletsizliklerin de ortadan kaldırılması gerekmektedir. Bu açıklamalara göre, mutlak yoksullukta yoksulluğun ölçütü hesaplanabilirken, görelî yoksullukta toplumda her daim yoksulluğun olduğu varsayılmaktadır (Gümüş, 2019, s. 15). Gelişmiş veya gelişmekte olan ölkelerde ekonominin iyi olması durumunda toplumun yaşam standartlarını yükselttiği müddetçe, görelî yoksulluğun artması belki de kaçınılmaz bir durum haline gelecektir.

1.3.3. Kronik Yoksulluk

Kronik yoksulluk, zaman içerisinde yoksulluğun deėiőmemesi durumu anlamına gelmektedir. Yani, bireylerin hayatlarının önemli bir bölümünde bu durumun devam etmesidir. Ekonomik yönden bulunan haklara sahip olamamak sadece kronik yoksulluk olarak değerlendirilmemelidir. Aynı zamanda uzun vadeli ve őiddetli şekilde yaőanmakta olan ve daha sonraki nesillere aktarılan yoksulluk anlamına gelir. Kişinin veya hane halkının kronik yoksul olarak değerlendirilmesi için geçmesi gereken süre konusunda ortak bir anlayıő yoktur. Bu durum ölkeden ölkeye deėiőebilmektedir. Yoksulluğun kişide veya hane halkında uzun süreli olması, kişinin yoksulluktan kurtulabilmesi için gerekli olan kabiliyetlerini ortadan kaldırmaktadır. Durumun bir şekilde olması kronik yoksulluğu geçici yoksulluktan ayıran temel bir özelliğdir (Türk, 2014, s. 6).

Kronik yoksulluk, yoksul olarak geçirilen durumun uzunluğu ile ilgili bir kavram olarak tanımlanmaktadır. Bu yoksulluğun sınıflandırılması yoksulluğun uzunluğuna göre belirlenmektedir. Bir kişinin geliri zaman zaman yoksulluk sınırının üstünde bir seviyeye çıkıyorsa bazı zamanlarda da yoksulluk sınırının altına düşüyorsa, kiő geçici yoksul gurubunda sınıflandırılmaktadır. Bir kişinin geliri sürekli yoksulluk sınırının altında ise kiő kronik yoksul kabul görmektedir. Bireyin gelirinin arada sırada kısa bir süreliğine de olsa yoksulluk sınırının üstüne çıkıyorsa yani zaman zaman değişkenlik gösteriyorsa, bireyin kronik yoksul olduğu gerçegi deėiőtirmemektedir. Kronik yoksul olan kişiler içerisinde yoksulluğun seviyesine göre aşırı derecede yoksullar olabileceği gibi normal seviyede yoksullar da bulunabilmektedir. Dünya Sağlık Örgütü'nün tespitlerine göre

kişilerin yoksulluk durumlarının beş yıldan daha fazla sürmesi ve durumlarının iyileşmesi mümkün olmadığı yoksulluk, kronik yoksulluk olarak ifade edilmektedir (Gümüş, 2019, s. 15).

Kronik yoksulluğun kişiler üzerindeki izleri uzun vadede devam etmekte ve hatta bu durum kendinden sonraki nesillere de intikal etmektedir. Bu durumdan kurtulmaları ve gelir seviyesi açısından yükselişe geçmeleri veriler doğrultusunda zor görünmektedir. Kronik yoksullar, yoksulluktan kurtulmaya çalışmak ve hayat standartlarını yükseltmek için çaba gösterebilirler de bu durumdan kurtulamadıkları görülmektedir. Kronik yoksullar, genellikle vasıflı birer birey olmadıklarından gelirleri de düşüktür. Küçük piyasalarda imkanların kısıtlı olması, çalışanların ücretlerinin de asgari düzeyde olmasına sebep olmakta ve bu durumda yoksullara kazançlarını yükseltme imkânı doğmamaktadır. Dışa açık olan ekonomilerde, işletmeler daha çok vasıflı işçi tercih ettiğinden işletmelerin istediği özellikleri barındırmayan işçiler istihdam edememektedir. Böyle bir durumda ekonomi büyüse bile birçok insan kronik yoksul olarak hayatlarına devam etmek durumundadırlar (Gümüş, 2019, ss. 15-16).

Kronik yoksulluktan belki de kabullenilmiş bir çaresizlik olmaktan çıkıldığı vakitte bu durumun üstesinden gelinebilir bir hal alabilir. Kişi kendini yetiştirip daha vasıflı bir işçi haline gelip sağlanan imkanlar dahilinde hem kendi için hem de gelecek nesli için aktarılacak kronik yoksulluğu ortadan kaldırabilir.

1.3.4. Geçici Yoksulluk

Geçici yoksulluk, bireyin kısa dönem olarak yaşayacağı yoksulluk çeşididir. Bireylerin yaşam koşullarına ve refah seviyelerinde dönemsel olarak ortaya çıkan dengesizlikler neticesinde doğmaktadır. Geçici yoksulluk, kriz ortamlarında daha yoğun şekilde hissedilirken aynı zamanda kriz sürecinde ortalama gelir seviyesinin üstünde olan bireylere dahi etki etmektedir. Doğal afetler, ekonomik krizler ve mevsimlik işçilik gibi durumlar geçici yoksulluğun kaynağı olan faktörlerdir (dep.manas.edu.kg, 2020).

Yoksulluk durağan bir kavram olmadığından dolayı, yoksul olma durumunun zaman içerisinde değişiklik göstermesine göre farklı tanımları ortaya çıkmaktadır. Yoksulların yoksulluk durumlarındaki bu farklılıklar, bu konuda ayırım yapılmasını gerekli kılmaktadır.

Geçici yoksulluk, dışsal sebeplerden dolayı hane halkının veya kişilerin refah seviyelerinde ortaya çıkan düşüşler olarak tanımlanabilir. Geçici yoksullukta hane halkı veya bireyler, bazı zaman dilimlerinde yoksulluk sınırının altındayken, bazı dönemlerde ise yoksulluk sınırının üzerindedirler. Bunun yanı sıra, ortalama yoksulluk sınırının üstündeyken, hayatlarında en az bir defa dahi olsa yoksulluk sınırının altına düşenler de geçici yoksulluk tanımına dâhil edilmektedir (Türk, 2014, s. 6).

1.3.5. İnsani Yoksulluk

İnsani yoksulluk, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından geliştirilen güncel bir yoksulluk ölçütü olarak tanımlanmaktadır. İnsani yoksulluk, hayatın devam ettirilmesi için minimum seviyede gerekten gelir seviyesi ile ölçülmektedir. Bu manada, gelir yoksulluğu, satın alma imkanından yoksun olmak anlamına gelmektedir. Gelir yoksulluğu hesaplamalarına göre genel olarak bir ülkede belirli miktarda yiyecek satın almak için gerekli olan gelir, “yoksulluk sınırı” olarak tanımlanmıştır. İnsani yoksulluksa bazı kişilerin insanca yaşam şartlarına sahip olmaması anlamına gelmektedir (Aktan, 2002, s. 2).

İnsani yoksulluğu belirlemek için kullanılmakta olan İnsani Yoksulluk Endeksi kişinin ömrünün kısalığı, eğitim ve sağlık gibi imkânlardan faydalanamama durumu, özel veya kamusal kaynaklara ulaşamama gibi kişinin insani bir şekilde yaşaması için gereken unsurları ve insani gelişimin dışında kalan bireylerin oranını ölçmektedir. İnsani Gelişim Endeksi kişinin refahındaki değişimleri, ülkelerin farklı yerlerindeki ve ülkeler arasındaki farklı olan gelişimleri göstermektedir. Mutlak yoksulluk, görelî yoksulluk ve insani yoksulluk birbirinden ayrı kavramlardır. Mutlak yoksulluk gıdanın yokluğu yani açlık anlamına gelmektedir. Görelî yoksulluk gıda vb. ihtiyaçlar dışındaki ev, kıyafet, enerji gibi benzer ihtiyaçları karşılayabilecek gelirin kazanılamaması durumudur. İnsani yoksulluk; mutlak yoksulluk ve görelî yoksulluk kavramlarını içermektedir fakat bu iki kavramdan daha da geniş kapsamlıdır. Genel olarak yoksulluğun insani boyutunu ortaya koymaktadır (Bilgiç, 2020, s. 17).

İnsani yoksulluk problemi yalnızca gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin problemi olmayıp gelişmiş ülkelerde de insani yoksulluk problemi bulunmaktadır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, 1998 yılında yayınlamış olduğu insani gelişim raporunda gelişmiş ülkeler için ayrı olan insani yoksulluk endeksi geliştirmiştir. Gelişmiş

lkelerdeki insani gelişme gösterge şartlarına göre, 60 yaşından fazla yaşamayan nüfusun oranı, kullanılabilir kişisel gelirin %50'sinden daha az gelire sahip olan nüfus oranı ve yeteri kadar okuma yazma imkânına sahip olmayan nüfus uzun dönem işsizlik oranları dikkate alınarak insani yoksulluk oranı belirlenmektedir (Aktan, 2002, s. 2).

1.3.6. Objektif-Subjektif Yoksulluk

Objektif yoksulluk (refah), yoksulluğun hangi sebeplerden olduğu ve bu yoksulluk durumundan kurtulmak için nelerin yapılması gerektiği konusunda önceden belirlenen değerlendirmelerdir. Subjektif yoksulluk, kişilerin yaptığı değerlendirmeler neticesinde belirlenmektedir. Subjektif yaklaşım, yoksulluk tanımlaması için bireylerin tercihlerini ön plana çıkarmaktadır. Değerlendirmede bireylerin elde etmiş olduğu toplam yararın hesaplanmasında karşılaşılan zorluklar, genellikle olarak objektif yaklaşımın benimsenmesini gerektirmektedir (Topgl, 2013, s. 280).

Kısaca özetlemek gerekirse objektif yaklaşım yoksulluğun ortaya çıkmasına sebep olan nedenleri ve kişilerin yoksulluktan kurtulabilmeleri için yapılması gerekenlerin değerlendirmelerin önceden belirlenmiş olmasını, subjektif yaklaşım da bireyin kendisi için değerlendirmeyi kendisinin yapmasıdır. Birey kendini yoksul hissediyorsa, yoksuldur (Bilgiç, 2020, ss. 18-19).

1.3.7. Kırsal Yoksulluk

Kırsal yoksulluk, gelişme aşamasındaki ülkelerde, tarım sektörünün hızlı bir şekilde çözümlenerek saklı işsizliğin açık işsizliğe dönüşmesi temeline dayanmaktadır. Kırsal yoksulluk, gelişmekte olan ülkelerde tarımla i ie olan yoksullar ve tarımla ilgilenmeyen yoksullar olarak iki grupta incelenmektedir. Tarımla ilgilenenler kendi topraklarını kiralayan küçük toprak sahipleri, toprağını ekip biçen, yarıcılardır. Tarımla ilgilenmeyen kesim ise ırğatlar, işçiler, obanlar, köy zanaatkârlarıdır. Kırsal yoksulluğun asıl sebebi işleyecek toprağı bulunmayan ve donanımlı olmayan işçilerdir. Nüfus artışının ve şehirleşme durumunun hızlı bir şekilde yükselmesi de bu rakamı daha çok artırmaktadır. Ekonomik büyümeyi engelleyen siyasi istikrarsızlıklar da kırsal yoksulluğun artmasına sebep olan unsurlardan biridir. Ticari retim sistemlerinin ve kırsal alandaki büyük toprak sahiplerinin aynı dönemde bulunması da gelir dağılımında eşitsizlik ortaya çıkararak kırsal yoksulluğun var olmasında etkili olmaktadır. Bürokrasinin hantal olarak sürmesi,

kırsal kesim üreticilerinin maliyetlerini yükseltmekte ve verimsiz kamu hizmetleri ortaya çıkararak yoksul insanların hayat kalitesini aşağı düşürmektedir. Bununla birlikte kırsal kesimi dışarıda tutan ithalatın desteklenmesi, altyapı yatırımlarında ve sosyal güvenlik hizmetlerinde kırsal kesimden daha çok kentlere öncelik verilmesi, sermayenin yoğun teknolojilere ağırlık verilmesi gibi belli başlı politikaların uygulanması da kırsal kesimin yoksulluğunu attırmaktadır. Kırsal kesimin yoksulluğunun artmasıyla hem nüfus artışı ortaya çıkar hem de kentlere olan göçü artırır. Ülkelerin çoğunluğunda görülen yoksulluk kırsal yoksulluk çeşididir. Kentsel yoksulluk, genellikle kırsal yoksulluğu azaltma uğraşlarından doğmaktadır. Tarımla uğraşan kesiminin göz ardı edilmesi, piyasada sapmalara, beşerî ve fiziki altyapı yatırımlarındaki ihmalkârlığa sebep olan kamu politikaları hem kırsal hem de kentsel yoksulluğun ortaya çıkmasına yardımcı olmaktadır (Yücel, 2011, s. 62-63). Kırsal yerlerin kentsel yerlere göre daha az hizmet ve ilgi görmesi ve ihmal edilmesi, tarım bölgesinde yaşayan kimselerin geçim sıkıntısına düşerek istihdam ve gelir kapısı olarak gördükleri şehirlere gitmelerine sebep olmaktadır. Bu durumda şehirlerdeki bireyler ise kendi iş imkanlarını göç ile gelen kişilerle paylaşmaktadırlar. Bu durum ise kentte verilen hizmetin, kentte yaşayan bireyler açısından azalması durumunu ortaya çıkarmaktadır. Kırsalda ve kentte olan ücret farklılıkları, kentsel bölgedeki ücret düzeyini şekillendirmektedir. Kırsal alanda devamlı bir büyüme ve gelişme olmadan kentsel bölgelerin hızla büyümesi bu iki bölge arasındaki eşitsizlikleri çoğaltarak yoksulların vaziyetini daha vahim bir duruma getirmektedir (Yücel, 2011, s. 63).

1.3.8. Kentsel Yoksulluk

Kentsel yoksulluk, kentlerde yaşayan nüfusun, farklı sebeplerle coğrafi ve tarihsel olarak belirlenmiş en düşük geçim koşulunu sağlayabilecek gerekli kaynaklara ve konuta erişememesi, barınma yoksulluğu ile birlikte toplumsal ve davranışsal ilişkiler açısından problemlere neden olabilecek bir pozisyonda olması durumu şeklinde belirtilmektedir. Küreselleşme sürecinde kentsel kesimlerin bir yandan yatırımı, sermayeyi, teknolojiyi ve kârı maksimize edecek şartları teşekkül etmek ve çekim merkezi olabilme yarışına dahil olması, diğer taraftan çokça göçle artan şehir nüfusu ve beraberinde meydana çıkan farklı problemler, şehirlerin üzerinde önemle yoğunlaşılması gerektiğini göstermektedir (Türk, 2014, s. 7).

Kentsel yoksulluk çeşidi, 1996 yılı BM (Birleşmiş Milletler) habitat raporunda kentlerde yaşayan bireylerin en düşük geçim standardını karşılayacak yeterli kaynak ve konuta ulaşamaması ve yaşadıkları olumsuzluklar karşısında kendilerine yeteri kadar destek olabilecek ilgili kurumların yetersizliği durumu olarak tanımlanmıştır. Yetersiz gelir, yetersiz barınma, kamusal olarak altyapı hizmetlerindeki yetersizlik, sosyal güvenlikten faydalanamamak, gecekondulaşma gibi sorunlar kentsel yoksulluğun nişaneleridir (Akıllı ve Dirikoç, 2017, s. 201). Bireylerin düzenli ya da herhangi bir ileri gelirleri yoktur. Devletin vermiş olduğu desteğe bağlı kalıp, suç işleme kapasiteleri oldukça yüksek ve barınacak alanları sağlıklı ortamlardır (Gümüş, 2019, s. 18).

Serbest piyasa mücadelesinin yükselen baskılarına maruz kalan ve gelirlerinde yadsınamayacak azalmalar meydana çıkan kırsal nüfusun, yaşamlarını devam ettirebilmek için kentlere göç etme zorundallığı oluşmaktadır. Tarımdan kopmuş olan ve nitelikli olmayan bu kişilerin şehirde hizmet ve sanayi sektöründe iş olanağı imkanlarının düşük olması kentsel yoksulluğu daha fazla yükseltmektedir. Sanayileşme ve başka sebeplerle kırsal alandan kentlere göç sebebiyle kent nüfusundaki artış çevresel koşullar, sağlık hizmetleri, barınma, iş güvenliği ve kamusal hizmetlere ulaşma gibi temel ihtiyaç maddelerini karşılayacak gelir sorunu kentsel yoksulluğun sebepleridir (Akıllı ve Dirikoç, 20017, s. 202).

1980 yıllarına kadar Türkiye’de kırsal bölgelerden kentlere olan göçler, gecekondulaşma oranını oldukça yükseltmiştir. Gecekondularda kişilerin kendi evlerinde, köylüleriyle ya da akrabalarıyla aynı alanda dayanışma içerisinde yaşamını sürdüren, devlet bünyesinde veya asgari ücretli işte çalışan kent yoksulları 1980’lerden itibaren devletin küçülmesiyle birlikte kamu sektöründe hizmetin azalması, reel ücretlerin azalması ve ekonomik krizler sebebiyle iş piyasalarının durgunlaşmasıyla beraber daha yoksul duruma gelmişlerdir. Kentlerde meydana gelen adli vaka olaylarının temelinde yoksulluk, evsizlik, işsizlik vb. ekonomik nedenler vardır (Gümüş, 2019, s. 19).

Kentsel yoksulluğu meydana getiren başlıca sebeplerden biri kırsal yoksulluktur. Kırsal alanlarda yaşayan yoksul kimseler iş bulmak umuduyla kentlere göç etmekte, daha iyi yaşam imkanlarına sahip olma ümidiyle kentlere yerleşmektedir. Kırsaldaki yoksulluk göç edilmesine, göç de kentsel yoksulluğun oluşmasına neden olmaktadır. Kentin içerisinde bulundurduğu zenginliklerin çekiciliği kırsal yoksulları kentlere yöneltmekte, şehirlerdeki devlet yardım faktörleri de yoksulları bir manada şehirlere göç etmeye

zorlamaktadır (Gümüş, 2019, s. 19). Ancak kırsal bölgelerden şehirlere göç edenlerin eğitim durumlarının düşük seviyede olması ve nitelikli çalışan olmamaları sebebiyle bu kimseler düşük bütçeli işlerde çalışmakta olup, ihtiyaçlarını karşılayabilmek için gecekondü bölgelerinde daha az kira ile yaşamlarını sürdürmektedirler. Hayat koşullarının zorlayıcı olması sebebiyle çocuklarının eğitim ve öğretimine yeterli seviyede bütçe ayıramamakta ve çocuklar bu sebeple küçük yaşlardan itibaren çalışmak zorunda kalarak ailenin geçimine katkı sağlamak amacıyla, aile ayakta durmaya çalışmaktadır. Kent yaşamıyla hemhal olamayan, haklarından gereğince fayda sağlayamayan, kabul gören bir mesleği ve yeteneği bulunmayan bu kişiler kentlerde barınma, beslenme ve ekonomi gibi birçok sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır (Akıllı ve Dirikoç, 2017, s. 202). Bununla beraber kentlerde yaşanan modernleşme, küreselleşme, kapitalizm ve buna bağlı olarak sınıflar arası dengesizliklerin ortaya çıkması şehirlerde yoksulluğun daha da çoğalmasına sebebiyet vermiştir. Kentsel yoksulluk tüm toplumlarda var olmakla birlikte az gelişmiş ülkelerde daha fazla görülmektedir. Kentte halkın, kentin vermiş olduğu imkanlara ve haklara ulaşabilirliği veya ulaşılamazlığı kentin yoksulluğunun seviyesini ortaya koymaktadır. Kısacası kentsel yoksulluğu arttıran unsurlar genellikle halkın sağlık hizmetleri, barınma, eğitim hizmetleri, güvenlik vb. gibi sosyal olanaklardan yararlanamaması durumudur (Sipahi, 2006, ss. 176-177).

1.4. Yoksulluğun Nedenleri

Yoksulluk, yapılan tanımlar doğrultusunda bireylerin ve toplumların ihtiyaçlarını asgari düzeyde karşılayamaması olarak bilinmektedir. İhtiyaçların karşılanamamasına sebep olan nedenler arasında iklim, doğal afetler, nüfus artışı, vergi sistemi, faiz ve işsizlik gibi birçok sorun sayılabilmektedir (Gündüz, 2006, s. 37). Liberal görüşe göre yoksulluk nedenleri; kaliteli hizmet olmaması, vergi yükünün ağırlığı, israf ve işsizliktir (Gündüz, 2006, s. 37). Bu doğrultuda çalışma kapsamında yoksulluk nedenleri; gelir dağılımındaki eşitsizlik, ekonomik kriz, enflasyon, vergideki adaletsizlik, nüfustaki hızlı artış, yerleşim yeri, göç, ayrımcılık, hane halkı özellikleri ve savaşlar başlıkları altında incelenebilir.

1.4.1. Gelir Dağılımındaki Adaletsizlik

Gelir dağılımı problemi geçmiş dönemlerde de günümüzde de sorun olarak dünyada etkilerini göstermektedir. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde eşit olmayan gelir

dağılımı yoksulluğun temel sebeplerindendir (Gencer, 2019, s. 18). Ülkemizin, gelir dağılımındaki eşitsizlik açısından dünyada 34. sırada yer aldığı bilinmektedir (turkiyeraporu.com, 2022).

J.S. Mill yoksulluğa, üretim faktörlerinin değil elde edilen gelirin eşit dağıtılması gerekliliği üstünden yaklaşım göstermektedir. Gelir dağılımındaki eşitsizlikten dolayı veraset kurumuna karşı eleştirel yaklaşımı bulunmaktadır (Spigel, 1971 akt. Gündüz, 2006, ss. 384-385).

1980 yıllarından sonra Türkiye ekonomisinin benimsemiş olduğu neoliberal politikaların zaman zaman sebep olduğu dalgalanmalar ve krizler olmuş, aynı zamanda ekonomik büyümeye de katkı sağlamıştır. Türkiye'nin tüm kalkınma planları içerisinde gelir dağılımındaki eşitsizliğe yönelik azaltma politikaları gündemde olmuştur. Ancak gelir dağılımındaki eşitsizliği giderecek başarı sağlanamamıştır (Bilen ve Terzi, 2019, s.139). Türkiye'de ekonomi son dönemde dikkat çekici düzeyde ekonomik ilerleme göstermiş olmasına rağmen gelir dağılımı konusunda sınırlı kalmıştır (Bilen ve Terzi, 2019, s. 135). Bu doğrultuda ülke için ekonomik ilerleme kaydedilmiş olmasına rağmen, gelir dağılımındaki eşitsizliğin varlığını devam ettirmesi izlenilen politikaların yeterli olmadığını göstermektedir.

1.4.2. Ekonomik Krizler

Dönem dönem ekonomik dalgalanmalara bağlı olarak fiyatlardaki değişimin ve gelişimin yoksullukla ilişkili ve etkili olduğu görülmektedir. Ekonomik krizlerin gelişmekte olan ülkelerde etkili olduğu görülmektedir (Şenses, 2001, s. 200).

1980'lerde benimsenen neo liberal ekonomi politikaları sonrasında yaşanan büyüme doğrultusundan sonraki dönemde ekonomik krizler, enflasyon oranları ve gelir dağılımı adaletsizliği Türkiye ekonomi tarihinde derin izler bırakmıştır. Türkiye ekonomi tarihinin yakın dönemde en büyük yaşadığı 2001 krizi mevcuttur. 2001 krizi neticesinde Türkiye ekonomisinde küçülme gerçekleşmiş, para birimi değer kaybetmiş ve milli gelir azalmıştır (Yaşar ve Taşar, 2019, s. 125).

Son dönem Türkiye ve dünya tarihinde Covid-19 salgını sebebiyle ekonomik krizler meydana gelmiştir ve etkileri devam etmektedir. Salgın sebebiyle Türkiye'de ve dünyada belirli dönemler arasında sokağa çıkma yasağı uygulanmış ve tedbirler kapsamında farklı

yöntemler uygulanmıştır. Salgın ve alınan tedbirler neticesinde ülkeler ekonomik anlamda problem ortaya çıkmış ve etkileri devam etmektedir.

1.4.3. Enflasyon

Enflasyon, devletin ve bireylerin sahip oldukları maddi imkanlar doğrultusunda farklı şekillerde etkisini göstermektedir. Bireylerin alım gücünün yeterli oranda olabilmesi için ürünlerin ve hizmetlerin kazançlarından daha az yükseliş göstermesi gerekmektedir.

Ürün ve verilen hizmetlerin fiyatlarındaki artış yoksulluğun bir diğer nedenidir. Gelir seviyesi düşük olan bireylerin alım güçleri düşmektedir. Enflasyon oranlarının yükselmesi, alım gücü düşük olan bireylerin alım güçlerinin düşmesine sebep olurken, alım gücü yüksek olanlarınkini arttırmaktadır. Gelişmiş ülkelerde ekonomik kriz etkileri daha fazla görülürken, az gelişmiş ülkelerde enflasyon etkileri daha fazla görülmektedir (Gencer, 2019, s. 17).

1.4.4. Vergideki Adaletsizlik

Devletler, kamu ihtiyacını karşılamak amacıyla vergi toplama yoluna başvurmaktadırlar. Vergi sistemleri ülkeler arasında farklılık göstermektedir. Türkiye bazında vergi sistemine baktığımızda iki başlık olarak dolaylı ve dolaysız vergi ortaya çıkmaktadır. Dolaysız vergiler, gelir üzerinden alınan vergilerdir. Bu vergiler; kurum vergisi, gelir vergisi ve emlak vergisi gibi vergilerdir (Gündoğdu, 2022, s. 162). Kısaca dolaysız vergiler tüzel kişiler tarafından alınmaktadır.

Dolaylı vergiler harcamalar ve tüketim üzerinden (KDV, ÖTV, ÖİV) alınan vergilerdir. Gelir düzeyi fark etmeksizin vergi ödemeye tabi olan vatandaşlar eşit seviyede vergi ödemesi gerekmektedir. Bu doğrultuda vergi siteminde oluşturulacak olan artış, toplumun tamamını özellikle yoksullukla mücadele eden kesimi daha fazla etkileyecektir (Yalçın, 2008, s.14 akt. İncedal, 2013, s. 37).

Toplumda gelir seviyesi yüksek olan kesimin gelirle beraber harcama alanında da tasarruf ettiği bilinmektedir. Yoksul kesimde gelir-tüketim dengesi olmadığından gelirin çoğunluğu tüketime harcanmaktadır. Bu doğrultuda, dolaylı vergi artışında gelirin çoğunluğunu tüketime harcayan yoksul kesimin alım gücü düşmektedir (İncedal, 2013, s. 38).

1.4.5. Nüfustaki Artış

Nüfus artışı, birçok yönden yoksulluğu etkilemektedir. Sanayileşmiş ülkelerde nüfus sayısı belirli oranda kalmasından dolayı, bu ülkelerde nüfus yapısı istikrarlı bir şekilde korunmaktadır. Az gelişmiş ülkelerde ise nüfus artışı yüksek oranda olduğundan dolayı, istikrar sağlanamamaktadır. Özellikle gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde istikrar sağlanamadığı için yoksulluk ile karşılaşmaktadır (Türk ve Ünlü, 2016, s. 94).

Nüfus artışı, insanların doğal kaynaklara ve topraklara erişimini kısıtlamakta ve insanların refah düzeyini yüksek oranda etkilemektedir (Şenses, 2001, s. 154). Yoksulluk ve nüfus artışı arasında belirtilen ilişkinin yanı sıra yoksulluğun nüfus artışının bir sonucu değil, sebebi olduğu araştırmalar tarafından desteklenmektedir (Şenses, 2001, s.155). Nüfus artışı kaynaklar üzerinde baskı yarattığı ve gıda talebinde artışa yol açarak yoksulluğu arttırdığı, kısıtlı stoğa sahip olan tarımsal yapılarda doğal ve çevresel faktörlere başvurarak tahribata yol açtığı düşünülmektedir (Roy, 1996, s. 34 akt. Şenses, 2001, s. 156).

1.4.6. Yerleşim Yeri

Bireylerin bulundukları ve yaşadıkları bölgelerin yoksulluk ile doğrudan ilişkili olduğu bilinmektedir. Kırsal bölgenin olanakları ile kentsel bölgenin olanakları birbirinden avantaj ve dezavantaj olarak farklılık göstermektedir. Yaşanılan bölgenin olanakları arasında sayılabilecek olan iklim koşulları, altyapı, istihdam, konut ve kamu hizmetleri vardır (Şenses, 2001, s. 180). Bu sebeple yerleşim alanının oluşturulduğu yer bireylerin maddi olanaklarını da belirlemektedir.

Sanayileşmiş ülkelerde yoksulluk sorunu “yoğun yoksulluk yerleşim yerleri” olarak bilinen noktalarda etkili olmaktadır. Ancak gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde hem kentsel bölgede hem de kırsal bölgede etkili olmaktadır (Mingione ve Morlicchio, 1993 s.423 akt. Şenses, 2001, s. 181).

1.4.7. Göç

Yoksulluk kavramı içinde göçün de etkilerini taşımaktadır ve bu iki kavram birbiriyle ilişki içinde bulunmaktadır. Kırsal bölgelerdeki gelir düzeyinin yetersiz olması bireylerin kente göç etmesine neden olmaktadır. Kentsel bölgelerdeki iş istihdamı kırsal bölgedeki

bireylerin kentsel bölmeye göç etmesine sebep olmaktadır. Az gelişmiş ülkelerde kırsal bölgeden, kentsel bölgeye büyük bir göç olduğunda kentsel yoksulluk ortaya çıkmaktadır. Türkiye’de 1950’den sonra kent yoksulluğu görülmeye başlanmıştır. Sanayinin gelişmesi ile kırsal bölgeden kentsel bölgeye göç başlamış ve kentsel bölgenin nüfusu artmıştır. Türkiye’de yaşanan göçler ile yoksulluk arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır (Açıkgöz ve Yusufoglu, 2012, s. 94). Göç, sadece ekonomik nedenlerden değil aynı zamanda bölgenin sosyal, güvenlik, savaş, doğal afet ve sağlık hizmetleri nedenleriyle de yapılmaktadır.

Az gelişmiş ülkelerde ve gelişmekte olan ülkelerde göç ekonomiyi ve sosyal yaşamı önemli derecede etkilemektedir. Fakat gelişmiş ülkelerde, yirminci yüzyıllarda yoksulluk oranının azalmasında kentleşmenin önemli etkisi bulunmaktadır (Blank ve Card, 1993, s.318 akt. Şenses, 2001, s.161).

1.4.8. Ayrımcılık

Ayrımcılık, farklı ülkelerde farklı şekillerde biçim alabilen ve toplumun farklı kesimlerini etkileyen bir olgudur. Ayrımcılık, genel olarak uzun dönemler devam etmekte olup dezavantajlı gruplarının durumlarının kötüleşmesine, sosyal ve ekonomik olarak daha fazla zarar görmelerine sebep olmaktadır. Milliyet, etnik köken ve toplumsal cinsiyet nedenlerinden dolayı kaynaklanan ayrımcılığın yoksulluk nedeni olduğu bilinmektedir (Şenses, 2001, s. 173).

Özellikle az gelişmiş ülkelerde bu tür ayrımcılık örneklerine rastlanmakta ve yoksullukla ilişkilendirilmektedir. Örneğin, 1985 yılında Çin’de toplam nüfusun içinde %10’luk bir oranda bulunan azınlıklar, yoksulluğun %36’sını oluşturmuştur (Guan, 1995, s.216 aktaran Şenses, 2001, s. 174).

Toplumsal cinsiyet boyutunda kadın erkek arasında Avrupa’da iki boyutlu denge olduğu bilinmektedir. Dengenin birinci boyutunda sayısal oranda eşitlik bulunmaktadır. İkinci boyutunda ise öncelik olarak ücret ve ayrımcılık başta olmak üzere çok fazla sorun olduğu bilinmektedir (AB Haber, 2008, para. 2. akt. Yıldırım, 2010, s. 19).

1.4.9. Hane Halkı Özellikleri

Yoksulluğun devam ettiği süre gibi, hane durumu, hanenin büyüklüğü, dağılımı ve hane içerisindeki bireylerin yaşı, eğitim düzeyleri de yoksulluk ile ilişki içinde bulunmaktadır

(Durgun, 2011, s.144 akt. Gencer, 2019, s.12). Yoksulluk ve hane büyüklüğü dağılımının yakın bir ilişki içinde olduğu düşünülmektedir. Ancak, yapılan çalışmalar ve anketlerde hane büyüklüğü ile yoksulluk arasında net bir ilişki olmadığı görülmektedir.

Aile reisinin eğitim durumu ve ailede bulunan çocuk sayısı yeni hanehalkı türlerinin ortaya çıkmasıyla ilişkili bulunmuştur (Şenses, 2009, s.157). Net bir bilgi olamamakla birlikte Avrupa ülkelerinde küçük hane halkı içerisinde yoksulluk görülürken, Asya ülkelerinde büyük hane halkı içerisinde yoksulluk görülmektedir. Türkiye gibi ülkelerde hem büyük hem de küçük hane halkında yoksulluk görülmektedir (Türk ve Ünlü, 2016, s.94 akt. Gencer, 2019, s.13).

1.4.10. Savaşlar (Terör)

Ulusal ve evrensel olarak savaşlara ayrılan bütçeler nedeni ile ülkelerin yoksulluk nedenlerinden biri savaşlardır. Savaşlar nedeniyle devletler kamu kaynaklarını yatırım için değil savaşları finanse etmek için kullanmaktadır. Aynı zamanda savaşlar insanların sakat kalmalarına ve yeterli iş gücü vasıflarını kaybetmelerine neden olmaktadır (Gümüş, 2019, s. 43). Savunma ve askeri harcamaların istihdam için bir katkısı olmadığından dolayı işsizlik artmakta ve bu sebeple yoksulluk ortaya çıkmaktadır (Gencer, 2019, s.14). Geçmiş dönemlerde Türkiye devletinin geçirmiş olduğu kurtuluş savaşı sebebiyle insanlar tüm varlıklarını ve eşyalarını devlete bağışlamıştır.

Terör olayları ile mücadele eden devletlerde terör yoksulluk sebeplerindendir. Terör sebebiyle ülkeler yatırımcı kaybetmekte ve ülkelerin yoksullaşmasına sebep olmaktadır. Yatırımların azalması sebebiyle işsizlik ve yoksulluk artmaktadır (Gümüş, 2019, s. 44).

1.5. İslam Ülkelerinde Yoksulluk Nedenleri

Yoksulluğun nedenleri Dünya’da olduğu gibi İslâm ülkelerinde de görülmektedir. İslam ülkelerinde yoksulluk yaşanmasındaki başlıca sebepler ise küreselleşme, gelir dağılımı adaletsizliği ve savaşlar gelmektedir (Gümüş, 2019, s.48). Küreselleşmenin etkileri gelişmemiş ülkelerde yoksulluğun artmasına, gelirin dengeli dağılmamasına da sebep olmaktadır. Gelir dağılımında denge sağlanamaması zengin bireylerin zenginliğinin artmasına sebep olurken fakir bireylerin fakirliğinin artmasına da sebep olmaktadır. Bireyler ve ülkeler arasında gelir dağılımı farkı arttıkça kutuplaşma da artmaktadır (Kabakçı Karadeniz, 2017, s. 160).

Doğum oranı Az Gelişmiş Ülkeler (AGÜ)'lerde dünya ortalamasının iki katıdır. İslam ülkeleri de AGÜ'de bulunduğu için doğum oranı normalin iki katındadır. Normalin üstünde doğum oranı da yoksulluğun sebeplerindendir (Kabakçı Karadeniz, 2017, s. 162). Hızlı ve fazla nüfus artışı kişi başına düşen gelirin azalmasına sebep olurken yoksulluk oranını da arttırmaktadır.

Enflasyon oranının artması bireylerin bulundukları maddi durumu iyi ve kötü olarak etkilemektedir. Enflasyon arttığında zengin olan bireyler daha zengin olurken fakir bireyler daha da fakirleşmektedir. Enflasyonun yükselmesi fakir bireylerin alım gücünü düşürmektedir (Kabakçı Karadeniz, 2017, s. 163). İslam ülkelerinde enflasyonun yüksek olması bireylerin alım gücünü düşürürken yoksulluğu arttırmaktadır.

Savaşlar ülkelerin sosyal, ekonomik ve psikolojik açıdan zarar görmesine sebep olmaktadır. Dünya'da tüm ülkelerin yaptığı gibi İslam ülkeleri de savaş ve terörle mücadele etmektedir. İslam ülkelerinde ortaya çıkan savaşlar, toplumda yoksulluğun artmasına sebep olmaktadır. Günümüzde en büyük örneği Suriye ve Doğu Türkistan olmakla beraber geçmiş yıllarda Tunus, İran ve Irak gibi birçok ülkede savaşlar meydana gelmiştir. Yaşanılan savaşlarda bireylerin bulundukları yeri terk etmelerine ve yoksullaşmalarına neden olmaktadır (Gümüş, 2019, s. 49).

1.6. Yoksullukla Mücadele Yöntemleri

Devletler yoksulluk sorunu ile mücadelede dolaylı ve dolaysız (doğrudan) olarak iki yöntem kullanmaktadır. Bu iki yaklaşımın kullanılmasıyla ortaya çıkan sonuçlar kullanılan bölgenin ekonomik yapısına ve uygulanan politikaya göre değişiklik göstermektedir (Tutuk, 2020, s. 47).

Dolaylı yaklaşımda, yoksullukla mücadele etmek için ekonominin güçlendirilmesi ve büyümesi gerekmektedir. Büyüyen ekonomiyle birlikte yoksul bireylerin gelirleri ve yaşam standartlarının artması hedeflenmektedir (Tutuk, 2020, s. 47).

Dolaylı yaklaşım savunucuları ekonominin büyümesinin yeterli olduğunu düşünürken, dolaysız (doğrudan) yaklaşım savunucuları tek başına ekonominin büyümesinin yeterli olmadığını belirtmişlerdir. Dolaysız (doğrudan) yaklaşımda STK ve devlet bünyesinde bulunan kurumların strateji geliştirmesi gerekmektedir. Gelir dağılımının adil olması yoksulluğun azalmasında etkilidir (İncedal, 2013, s. 117).

Ülkemizde yoksulluğun azaltılması konusunda hizmet veren kurumlara; Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) ve Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü (SYGM) örnek gösterilebilmektedir.

Dünya genelinde yoksullukla mücadelede ülkeler kendi konumlarına göre roller üstlenmektedir. Fakat uluslararası kuruluşlar bu alanda çok daha önemli çalışmalar yapmaktadırlar. Örneklendirecek olursak Birleşmiş Milletler, IMF, OECD bunların başında gelir. Kısaca rolleri şu şekildedir;

Dünya Bankası uluslararası alanda yoksullukla mücadele kapsamındaki çalışmalara ağırlık veren bir kurumdur. Yoksulluğu engellemede ekonomik büyümenin yoksul kimsenin dezavantajdan kurtulması, STK'ların etkinliğini arttırmak, ilgili ülkenin Dünya Bankası'na olan borçları düzenleme gibi faaliyetleri bulunmaktadır.

Bir diğer örnek olarak IMF ağır borç yükü altındaki borçlu ülkelerin çok yönlü borç hafifletme gibi çalışmalar yapmaktadır. Birleşmiş Milletler birçok kuruluşla iş birliği içerisinde hareket etmektedir. Yoksullukla mücadele kapsamında Dünya Sağlık Örgütü, Gıda ve Tarım Örgütü, Çocuklara Yardım Fonu gibi kuruluşlarla ortak çalışmalar yürütmektedir. Ekonomik İş Birliği ve Çalışma Örgütü, çocuk ve engelli ödeneği sağlama, emeklilere maaş özellikle kırsal kesimlerde ekonominin büyümesine teşvik edici konularda çalışmalar yapmaktadır. Yaptığı bu çalışmaları uluslararası kuruluşlar, vakıflar, STK'lar ve özel sektörlerle iş birliği içinde yürütülmesi gerektiğini belirtmektedir. Mikro kredi uygulamaları; finans kurumlarından istifade edemeyen yoksul bireylerin istihdama dahil olmaları ve küçük işletmelerin büyümelerine katkı sağlamak için küçük miktarda kredi verilmesine mikro kredi uygulaması denir. Yoksul kimselere kredi imkânı sağlanarak istikrarlı olmaları amaçlanır ve bu kuruluşlar müşterilerine teminatsız kredi verir. Bu sistem disiplinli bir şekilde takip edilerek müşterilere hem finans noktasında hem de teknik olarak öneriler verilmektedir (Türk ve Ünlü, 2016, s. 98).

2. BÖLÜM: ZEKÂT

2.1. Zekâtın Tanımı ve Tarihçesi

Zekât, İslâm'ın temel esaslarından biri olan ibadet çeşididir. Zekât kelimesi z-k-v kökünden türeyen birçok anlama sahiptir. Zekât, sözlükte “kişinin sahip olduğu malın ve paranın belirli bir oranını ihtiyaç sahiplerine verilmesi” olarak ifade edilmektedir. Maldan veya paradan belirli oranda ayırım yapılmasına örfte zekât denmektedir (Erkal, 2013, s. 197).

Zekât kelimesinin dini açıdan anlamı, yeterli (nisap) miktara ulaşan malın, sünnete ve kitaba göre belirli bir kısmını ihtiyaç sahiplerine vermektir. İslam dinine göre zengin olan müminlerin para, altın, toprak mahsulü, hayvanlar ve ticaret mallarından belirlenen şartlar doğrultusunda ihtiyaç sahiplerine verilmesidir. Zekât, yeterli oranda malı olan Müslümanlar için farz ibadettir. Müslüman olmayanlar kimseler İslam'ın emri olan ibadetler ile mükellef değildirler. Bir kişinin zekât ibadeti ile mükellef olması için sahip olunması gereken bazı şartlar vardır. Bunlar kişinin buluş çağında olması, özgür olması, akli dengesinin yerinde olması, borcunun olmaması ve sahip olduğu malının üstünden bir kameri yıl geçmiş olmasıdır. Hz. Muhammed (s.a.v.)'in bildirdiği üzere nisap miktarı sahip olunan para, eşya, hayvan ve toprak mahsulleri için; 200 dirhem gümüş, 30 sığır, 5 deve, 5 vesk (653) kg buğday ve 20 dinar altın olarak belirtilmektedir (Gümüş, 2019, s. 52).

İslam'ın namazdan sonra en önemli ibadeti olan zekât ibadetinden Kur'an-ı Kerim de 30 ayette bahsedilmektedir. Bunların 26'sında “Namazı kılın ve zekâtı verin” veya “Onlar namazı kılar, zekâtı verirler” vb. şekilde namaz ibadeti ile birlikte aynı ayet içinde ifade edilmiştir. Başka yerde arka arkaya gelen farklı ayetlerde namazla beraber bahsedilmiştir. Zekât ibadeti, üç farklı ayette namazdan ayrı olarak bahsedilmiştir (Duman, 2017, s. 21). Zekât; sünnette ve Kur'an-ı Kerim'de belirlenen miktarlarda, durumu uygun olan Müslümanların belirli zamanlarda yaptığı ibadettir. Zekât; tezkiye etmek, bir ürünün artması ve aynı zamanda temizlenmesi anlamına gelmektedir.

Hz. Muhammed (s.a.v.)'in peygamberliğinin Mekke döneminde inen ayetlerde Müslümanların toplumda müşkül olan kesimlere yardımda bulunulmasının ifade edildiği gözlemlenmektedir. Mekki Sûrelerdeki zekâtın geçtiği ayetleri ele aldığımızda, Meryem Sûresi 31. âyetinde “Nerede olursam olayım beni kutlu ve erdemli kıldı ve bana

yaşadığım sürece namazı ve zekâtı emretti” buyurulmuştur. Mü’minun Sûresi 4. âyetinde ise “Onlar ki zekâtı öderler” ifadesiyle Allah (c.c.) Müslümanların özelliklerinden birinin zekât vermek olduğuna değinmiştir. Neml Sûresi 3. âyetinde “Kur’an, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren ve ahirete de kesin olarak inanan mü’minler için bir hidayet rehberi ve bir müjdedir” şeklinde Müminlerin özellikleri zikredilmektedir. Fussilet Sûresi 6 ve 7. âyetlerinde ise “Ortak koşanların vay haline! Onlar zekâtı vermeyen kimselerdir. Onlar ahireti de inkâr ederler” buyurulmaktadır. Bu ayetlerle birlikte zekât ibadeti incelendiğinde Mekke döneminde zekât emir olarak değil, haber veriş olarak görülmektedir (Gümüş, 2019, s. 54).

İslam alimlerinin bazıları bu ayetler ışığında zekâtın Mekke’de farz kılındığını ileri sürmüşlerdir. Müşriklerin baskılarından dolayı Habeşistan’a hicret etmek zorunda kalan Müslümanları geri almak için, Mekkeli müşrikler Habeşistan’a gidip Habeşistan Kralı olan Necaşi ile görüşerek Müslümanların Mekke’ye geri dönmeleri konusunda görüşmüşlerdir. Necaşi ile görüşme esnasında Müslümanların sözcüsü olarak seçilen Cafer b. Ebi Talib’e Hz. Muhammed (s.a.v) sizlere hangi konuda emretti diye sordu. Sorununa binaen Cafer b. Ebi Talib’in ‘namaz kılmayı, oruç tutmayı ve zekât vermeyi emretti’ cevabını verdi. Cafer b. Ebi Talib’in bu cevabını delil olarak göstermişlerdir (Duman, 2017, s. 23).

Zekâtın farz olması hususunda farklı ifadeler bulunmasına rağmen Hz. Muhammed (s.a.v)’in Medine’ye hicretinin ikinci yılında ramazan ayından sonra farz olduğu görüşü ağırlık göstermektedir (Erkal, 2013, s. 197).

2.2. Zekâtın Önemi

Bizlere bahsedilen tüm nimetlerin bir şükrü mevcuttur. Zekât da Allah’ın (c.c.) zenginlere vermiş olduğu malın şükrü olarak yerine getirilmesi istenen bir ibadettir. İslam’ın esaslarından olan zekât ibadeti Müslümanlar için son derece önemlidir. Hicretin ikinci senesinde Medine’de farz kılınmıştır. Namazla birlikte birçok ayette bahsedilen zekât ibadetinin namazla eş değer tutulduğunu göstermektedir. Zekât, İslam’ın temelini oluşturan üçüncü önemli şarttır. Zekât, ibadet olmakla birlikte toplumun ekonomik ve mali durumlarını da desteklemektedir. Allah (c.c) zekâtı imanlı ve hayırlı bir ömür sürmek için sebep kılmıştır (Hüssein, 2016, s. 38).

İnfak bir malı sarf etmek, harcamak elden çıkarmak anlamlarına gelir. İslamiyette zekât vermek farz bir ibadettir. Zekât İslam'ın köprüsü olarak kullanılır. İslam dininin namaz ibadeti ile temelleri atıldıktan sonra geçilmesi gereken önemli bir geçidi vardır ve zekât o geçitin geçilmesi için köprü olarak inşaa edilecektir. Dünya ve ahirette kişinin korunması için yapılacak binanın yapımı zekât ibadeti ile ancak mümkündür.

Dinen zengin sayılan kişi fakiri gözetip onun hakkı olanı verdikten sonra zengin ile fakir arasındaki uçurumu kapatarak hem kişiler arası muhabbete vesile olacak hem de hepimizin Rabbi Allah'tır bilincini uyandıracak, kişinin şükrüne vesile olacaktır. Farz olan bu ibadet bu niyetle yapıldığı takdirde zekât verilen kişinin ihtiyacı giderilecek ve elindeki malın asıl sahibinin Allah olduğu bilincine vararak“ al kardeşim, mal benim değil bu senin hakkın olandır ve ben de bir emanettir, bu emaneti sahibine veriyorum, ben yalnızca Allah tarafından bunu teslim etmekle görevli kılındı“ diyerek tevazu ile fakirin hakkını vererek kalbini mutmain etmiş olacak ve bununla da o kişinin mümkün olduğu kadar eksikliğini gidermiş olacaktır (Yazır, 2021, ss. 310-312).

Zekâtın hem veren hem alan hem de toplum açısından oldukça büyük önemi bulunmaktadır. Veren açısından önemini ele alırsak, Müslümanlar zekât ibadetini yerine getirerek Allah'a olan kulluk görevlerini yapmış olmaktadırlar. Müslümanlar zekâtın faydalı yönü olan malı temizleme ve malı kul hakkından arındırma olan özelliklerinden faydalanmakla birlikte, cimrilik ve kendini düşünmek gibi Müslümanda olmaması gereken özelliklerden uzak kalmaktadırlar. Aynı zamanda zekât insanların zayıf yönü olan aç gözlülüğten, dünya malına ve dünyaya karşı duyulan muhabbetten, kalp katılığından ve paranın tutsağı olmaktan korumaktadır. Zekât, insanda bulunması gereken güzel huyları (cömertlik, empati, merhamet, fedakârlık ve yardımlaşma) duygularını beslemektedir (Günay, 2016, s. 10).

Zariyat Sûresinin 19. âyetinde Allah (c.c.), “Allah'a karşı gelmekten sakınanların mallarında muhtaç ve yoksulların hakkı olduğunu” (Zariyat, 51/19) bildirmiştir. Kişi malının zekâtını verdiğinde ihtiyaç sahiplerinin haklarından arınmış olmaktadır. İslam dinine göre zekât ibadetinin yerine getirilmemesi ihtiyaç sahibi kişilerin haklarının yenilmesiyle eşdeğer tutulmaktadır. Bu sebeple zekât vermekle yükümlü olan Müslümanlar, herhangi bir karşılık almayı düşünmeden zekâtlarını ihtiyaç sahiplerine vermektedirler. Zekâtını veren kişi, Allah'ın kendisine lütfettiği nimeti, ihtiyaç sahipleri ile paylaşarak mala olan düşkünlüğü azaltmış olmaktadır. Müslüman zekât ibadetini

yerine getirmenin ve Allah'a (c.c.) olan kulluk görevini ifa etmenin huzurunu hissetmektedir. Bencillik gibi Müslümanda olmaması gereken bir hasletten arınarak yardımlaşmanın huzurunu yaşamaktadır. Zekât ibadetiyle birlikte, merhamet ve yardımlaşma duyguları gelişmektedir (Gümüş ve Şimşek, 2021, s. 244).

İhtiyaç sahibi kişiler, aldıkları zekâtla birlikte temel ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar. Zengin kişiler ve yoksul kişiler arasında ibadet yoluyla birlikte gelişen bu maddi yardımlaşma, yoksul olan kişileri İslam dinine daha sıcak bakmaya teşvik edeceği gibi aynı zamanda yoksulların, mal sahibi olan kişilerin mallarına göz dikmelerine engel olmaktadır. Zekât ibadetiyle birlikte yardımlaşma duygusunu tadan muhtaç insanların gönüllerinde servet duygusu azalma sağlamaktadır. Zekât ibadeti aynı zamanda toplumun yoksul kesiminin ihtiyaçlarının karşılanmasıyla, yoksulluğun azalması ve orta gelir seviyesinin artmasına katkı sağlamaktadır (Yavuz, 2017, s. 37).

İslam dini toplumun zengin ve fakir kesimlerinin ve diğer grupların sevgi, saygı, birlik ve beraberlik içinde yaşamasını istemektedir. Müslümanlar arasında sevgi, saygı, birlik, beraberlik gibi duygular hâkim olduğu müddetçe menfaat, kin ve düşmanlık gibi hisler ortadan kalkacak, toplum içerisinde huzur ve emniyet hâkim olacaktır. Dünya üzerinde bulunan tüm toplumlarda zengin ve fakir kesimler var olduğuna göre, bu kesimlerin birbirlerinin haklarını çiğnemeleri huzursuzluk ve güvensizliğe sebep olmaktadır. Bu nedenle zenginle fakir arasında bir denge gerekmektedir. Zekât toplumda yoksulla, dinen zengin sayılan kişiler arasında olabilecek gerginliğin önlenmesinde önemli yere sahip etkindir. Zekât ibadetinin olmama ihtimali, yoksul kesimin ihtiyaçlarının karşılayamaması durumunda gerginleşmesine ve kendilerine göz kapayan kesime nefret beslemelerine sebep olacaktır. Bu noktada zengin kişinin sahip olduğu malından muhtaç kişilere vermesi, zengin ve yoksul kesim arasında olabilecek olan gerginliği önlemesi muhtemeldir. İslamiyet hiçbir zaman bir grup lüks içerisinde yaşarken diğerlerinin sefalet içinde bir hayat sürmesini istememiştir. Aradaki dengeyi gözetten bir din olduğunu da zekât ibadetinin farz kılınmasıyla görmekteyiz (Zutiç, 2015, s. 72).

Zekât, bazı kesimlerin düşündüğü gibi, insanları tembelliğe yönleltmemektedir. Düşünülenin aksine kişiyi çalışmaya, kazanmaya ve ihtiyaç sahiplerine zekât verecek konuma gelmeye teşvik etmektedir. Zekât ibadeti, ihtiyaç sahibi olan insanların gözetilmesinde ve haklarının teslim edilmesinde önemli rol oynamaktadır. Zekâtla desteklenen insanlar çalışma yaşamında var olmaya ve kendi kazançlarına sahip olmaya

çaba göstermektedir. Bu doğrultuda yoksul bireylerin ekonomide var olmaları orta tabakanın oluşmasına ve gelişmesine katkı sağlamaktadır. Zekât ibadeti, sahip olunan sermayenin yatırıma geçirilmesi ile birlikte işsizliğin azalmasına ve istihdamın artmasına katkı sağlamaktadır (Acar, 2017, s. 131).

Bu doğrultuda; zekât ibadeti hem alan hem veren hem de toplumsal açıdan son derece önem arz etmektedir. Zekât veren cimrilik ve bencillik gibi duygularını törpüleyerek paylaşmayı öğrenmiş olur, zekât alan ihtiyacı olduğu için ihtiyacını gidermiş olur, toplumsal açıdan da zenginiyle fakiriyle birlik beraberlik içerisinde zenginin fakiri gözettiği huzur ve güvenin olduğu bir ortam sağlanmış olur.

2.3. Sosyo-Ekonomik Açıdan Zekât

Zekât, bireysel veya topluluk olarak arınmaya vesile olmasının yanında aynı zamanda sosyal dayanışma ve yardımlaşma noktasında son derece önemli bir kurumdur. Toplumda kişilerin karşılaşabilecekleri her türlü sıkıntı ve felakette zekât bir güvence olarak fonksiyon görür. Çünkü ihtiyaç sahibi kimseler, zor durumda olanlar verilen zekâtle sorunlarından üstesinden gelmeye çalışır ve bu kimseler zekâtı sosyal güvence olarak görürler (Akar, 2021, s. 74).

Zekât, kişiler arasında yardımlaşmayı sağlayan ibadettir. Mesafe fark etmeksizin uzak ve yakında bulunan yoksul kimselerin, ihtiyaçları zekâtla birlikte giderilmektedir. Bu sebeple zekât, toplumda yardımlaşmanın ve dayanışmanın temel yapı taşlarından biridir. Sosyo-ekonomik kalkınma, muhtaç olanın ihtiyacının karşılanması ve desteklenerek sermayenin âtıl durumdan çıkarak yatırım olarak kullanılması, zekâtın sosyal ve ekonomik açıdan önemini ifade etmektedir. Zekât farz ibadet olmakla birlikte, kulun Allah ile bağının pekiştirilmesinin yanında sosyal ve ekonomik katkı sağlayan fonksiyonlarının olduğu bilinmektedir (Dinçer, 2019, s. 186).

İslam kişinin kazancının âtıl kalmasını istememiş infak ve yatırımlarla kazancını değerlendirerek toplum yararına hizmet etmesini istemiştir. Kişiler zekât ibadetini yerine getirerek her ne kadar dini anlamda görevini yerine getirmiş olsa da biriktirdiği kazancı hem enflasyon karşısında erimiş olacak hem de her yıl verdiği zekâtla ekonomik olarak kayba uğrayacaktır. İşte zekât ibadeti kişinin elindeki servetini değerlendirmesi isteyerek hem kişinin kendisini kazanca teşvik etmekte hem de yatırım yaparak üretim ve istihdama katkı sağlamaya yönlendirmektedir (Akar, 2021, s. 79).

2.4. Zekât'ın Sosyal İlişkiye Katkısı

Toplumlarda işlenen adli vakaların bir kısmının inanç eksikliğinin yanında ekonomik problemler ve yoksulluk kaynaklı olduğu aşikâr olan bir durumdur. Yoksulluk ve yoksunluk bireyler, milletler ve toplumlar arasında savaflara ve kaosa sebebiyet vermekte, ahlak bozulmasını beraberinde getirmekte, sadece ülkelerin değil aynı zamanda bireylerinde mal ve can güvenliği konusunda tehlike oluşturmaktadır. Zekât toplum düzeninin korunmasına katkı sağlayan, zengin ile fakir arasındaki uzaklığı yakınlaştıran, sosyal kesimler arasındaki çatışmaya engel olan, yoksulluk nedeniyle ortaya çıkan birçok suç oranının düşmesine vesile olan, fakir kişinin zengin kişiye karşı kötü duygular beslemesini engel olan, sosyal ve ekonomik versiyonlara sahip olan ibadettir. Bu açıdan toplumlar varlığını olumlu şekilde devam ettirebilmesi ve sosyal eşitliğin sağlanabilmesi için, toplumu oluşturan kişiler arasında gerginliğe sebep olabilecek bu tarz olayların giderilmesi gerekliliktir. Tam olarak bu noktada zekât çok önemli bir yer edinerek toplumda sevgi, barış ve güven ortamının oluşmasına katkı sağlamaktadır (Akar ve Eser, 2010, ss. 50-51).

Zekât, fakir ve zengin arasında olumlu bir bağ oluşturarak sevginin meydana gelmesine vesile olmaktadır. Yoksula yardımda bulunan, sahip olunan malın Allah'ın bir lütfu olduğunu, lütuf verilen kişiye üstünlük sağlamadığını idrak eden kimsedir. Fakire malından bir kısmını veren, kazancı doğrultusunda daha çok verecek olan zengine düşman gözüyle bakmayacak, kendisine merhamet ve şefkatle davranan kişiye sevgi besleyerek hayır duada bulunacaktır. Hz. Muhammed (s.a.v) “Mallarınızı zekâtla koruyunuz” derken tam da bu noktaya dikkat çekmek istemiştir.

2.5. Zekâtla Yoksulluk Problemine Çözüm Bulmak

Yoksulluk geçmişte de var olan günümüzde de varlığını sürdüren ve gelecek dönemlerde de devam edebilecek bir problemdir. Yoksulluk aynı zamanda bireylerin ve toplumların birbiriyle yardımlaşması ile belirli oranlarda azalabilecek bir problemdir. Yardımlaşma ve dayanışma bireylerin kendi kararları olmakla birlikte; İslamiyet dinine inanmış bireyler için aynı zamanda belirli koşullar sağlandığı durumlarda bir ibadet, zorunluluktur. Zekât, İslamiyet'in beş şartından biri olup, maddi gücü bulunanların yoksulluk problemi yaşayan bireylere sahip oldukları mallardan belirli oranlarda yardım etmesini gerektirmektedir.

Haz. Muhammed (s.a.v) zamanından beri İslamiyet'in önemli noktalarından biri zekâtıdır (Gümüş, 2019, s. 150). Müslümanlar için hem ayetlerle hem de hadislerle zekâtın önemi anlatılmıştır. Mü'minun Sûresi, 4. âyet'de "Onlar, zekâta ilişkin (söz ve görevlerini mutlaka) yerine getirenlerdir" buyurularak iman eden kişilerin zekâtlarını ibadetlerini yerine getirdiklerinden bahsedilmektedir. Rum Sûresi, 39. âyet "İnsanların mallarından artsın diye, verdiğiniz faiz Allah katında artmaz. Ama Allah'ın yüzünü (rızasını) isteyerek verdiğiniz zekât ise, işte (sevaplarını ve gelirlerini) kat kat arttıranlar onlardır" ile buyrularak, Müslümanların Allah'ın rızasını ve sevap kazanmak için zekât ibadetini yerine getirmelerinin önemi vurgulanmıştır. Tevbe Sûresi, 60. âyetle "Sadakalar, - Allah'tan bir farz olarak- yalnızca fakirler, düşkünler, (zekât) işinde görevli olanlar, kalpleri ısıdırılacaklar, köleler, borçlular, Allah yolunda olanlar ve yolda kalmışlar içindir. Allah bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir" Müslümanların zekât ibadetini yerine getirirken kimlere zekât vermesi gerektiği konusunda yol gösterilmiştir. Âyet-i kerimelerde buyrulan hususlar zekâtın önemini ve kimlere verileceğini göstermektedir. Toplumda yaşayan bireylerin birbirine yardım etmesi sosyal bir sorumluluk olarak görülmektedir. Bu sosyal sorumluluğun İslamiyet dinine inanan Müslümanlar için mallarından (gerekli koşullar çerçevesinde) bir kısmını ihtiyaç sahiplerine vermesi bir ibadet, bir zorunluluktur. Hadis-i şeriflerde de zekâtı önemi aktarılmıştır. Örneğin, "Malının zekâtını verdiğin zaman, üzerine gereken borcunu (fakirlerin sendeki hakkını) ödemiş olursun" (Tirmizî, "Zekât", 2) hadisinde kişinin kazandığı malın sadece kendine ait olmadığını ve malının içerisinde müşkül durumda olan insanların hakkının bulunduğunu ifade edilmiştir. Kişinin malını kendinden bilmemesi ve Allah tarafından bahşedildiğini hatırlaması ve paylaşması açısından önemlidir. Komşusu açken tok yatan bizden değildir şeklinde buyuran Peygamberimiz, insanların birbirinin hallerinden ve durumlarından haberdar olmaları gerektiği vurgulanmıştır. Aynı zamanda mal sahibi olan kişilerin malının zekâtını vermediği ve din kardeşinin ihtiyacını gidermediği durumda ayrışma gerçekleşeceğini göstermektedir.

2.6. Sosyal Güvenlik ve Dayanışmayı Gerçekleştirmek

İslamiyet dini toplumda insanların birbirlerine karşı yardımlaşmasını amaç edinmiş ve bu sebeple zekât ibadetini Müslümanlara farz kılmıştır. İslam dini toplumda yardıma muhtaç

insanların olması ve hayatlarına bu şekilde devam etmelerini Müslümanlardan sorumlu tutmaktadır (Gümüş, 2019, s. 56).

Zekât, yoksul ve zengin arasında sevgi bağı kurmaktadır. Zengin, kendisine verilen malın asıl sahibi olmadığı bilinciyle hareket ederek malının belirli bir kısmının zekâtını vererek hem ibadetini yerine getirmiş olup hem de yoksul kişinin ihtiyacını görerek toplumsal güvenliği oluşturmaktadır. Zekât ibadeti yoksul durumda olan kişinin zenginlik içinde olanlara kötü gözle bakmasına da mâni olmaktadır. Peygamber efendimiz (s.a.v) “Mallarınızı zekât ile koruyunuz” derken bu anlamı işaret etmektedir (Şimşek, 1994, s. 29).

Zekât verecek kadar mal ve mülk sahibi olan kişiler, zekât ibadetini yerine getirmediğinde elinde bulunan malında fakirin hakkı da bulunmaktadır. Zekât verilmediği takdirde Allah’ın (c.c.) gazabı da o mal üstüne olmaktadır (Şimşek, 1994, s. 31).

Zekât, kişilerin birbirine ve mallarına olan bakış çerçevesini tamamen değiştirmektedir. Toplumda müşkül durumda olan kişilere zekât ibadeti doğrultusunda hakları verildiğinde sosyal güvenlik de gittikçe artacaktır.

2.7. Servetin Belli Ellerde Toplanmasını Engellemek

Zekât, İslam dini için farz kılınan beş ibadetten birisidir. İslam dininin farz kıldığı zekât ibadeti bireyler arasında yardımlaşma ve güven oluşturma hususunda son derece önemli bir ibadettir. Yapılacak ibadet ile birlikte bireyler sahip oldukları belirli miktar mallardan ihtiyaç sahiplerine verme yükümlülüğü taşımaktadır. Bunun için bireylerin sahip olduğu mallardan, nisap miktarı gereğince mala sahip olmaları ve belirlenen ölçüde mallarından vermeleri beklenmektedir. Bu doğrultuda şunu görüyoruz ki zekât ibadeti, servet birikiminin tek elde toplanmasını önlemek amacıyla zorunlu olarak emredilmiştir (Khalid, 2017, s. 157). Bireyin sadece kendisinin mal sahibi olmasını değil, toplumda yaşayan bireylerin de mal sahibi olması gerektiğini vurgulamaktadır.

2.8. Mal ve Serveti Ekonomiye Kazandırmak

Maddi geliri yoksulluk sınırı içinde olan bireylerin ekonomi piyasasına etkisi düşük orandadır. Zekât ile birlikte hakları olan maddi desteğe sahip olduklarında, çevreleri ile olan uyumu ve sosyal duyarlılıkları artmaktadır. Zekât ibadeti ile toplum için de

oluşturulacak bu sistem bireyler arasında servet adaletini sağlamaktadır (Bilen ve Terzi, 2019, s. 137).

İslam dininde kişinin sahip olduğu malın veya servetin âtıl bir vaziyette tutulmaması, sahip olunan mal veya servet belirli nisap miktarında ise zekâtının verilmesi emredilmiştir. Aynı zamanda kişinin malını yatırım olarak değerlendirmesi hem ekonomiye hem de toplum yararına sunulması amaçlanmıştır. Bireyler sahip olduğu malın zekâtını verse dahi kalan malını elinde tutup yastık altı ettiği müddetçe, sahip olduğu mal veya servet enflasyon etkisi ile birlikte günden güne erime tehlikesi ile karşı karşıya kalacaktır. Bu doğrultuda zekâtın olumlu bir yönü daha ortaya çıkmaktadır. Bu da malın veya servetin piyasadan uzak tutulmaması gerektiğidir (Akar ve Eser, 2010, s. 20).

Zekât ibadetinin yaklaşımı bir yandan zekâtın verilmesi diğer yandan da zekâtı verilen malın veya servetin yatırıma dönüştürülmesiyle ilgilidir. "Kim, mal sâhibi bir yetime veli olursa, bu malla ticaret yapsın, malın zekâtını yiyip bitirmesine terk etmesin." (Tirmizi, "Zekât", 15). Hadis-i Şerif'ten hareketle malının veya servetinin her yıl %2,5'unu zekât veren kişi, malının veya servetinin değer kaybetmesini önlemek için servetini ticarete veya yatırımda kullanması tavsiye edilmiştir (Akar ve Eser, 2010, s. 20).

2.9. Zekâtın Üretim ve İstihdama Katkısı

Zekât almaya uygun kişiler toplumun yoksul kesimini oluşturmaktadır. Maddi gücü yüksek olan kesimin verdiği zekât yoksul kesimdeki bireylere ulaşmaktadır. Yoksul durumda olan kişi aldığı zekât fonunu temel ihtiyaçları doğrultusunda kullanacaktır. Toplum da belli oranda tüketim sağlanırken, yoksul durumda olan bireyin de tüketime katılmasıyla mal ve hizmet konusunda talep artacaktır. Talep arttığında kurumlar, fabrikalar ve üretim yerlerinde işçi ihtiyacı ortaya çıkacaktır (Khalid, 2017, s. 159). Zekât fonundan gelen maddi akış sadece bireyin ihtiyaçlarını katlamakla kalmayıp aynı zamanda toplumda var olan tüketim-üretim döngüsüne katkı sağlamaktadır.

Yoksul durumda bulunan birey sadece yeme-içme, giyinme ve barınma ihtiyacından mahrum kalmamaktadır. Aynı zamanda eğitim alma seviyesinde modern eğitim düzeyinden faydalanamamaktadır. Modern eğitim düzeyine erişimi olamayan bireylere zekât fonu sağlandığında topluma fayda sağlayabilecek donanımlı bireyler yetiştirmenin de imkânı doğacaktır (Khalid, 2017, s. 160).

2.10. Zekâtın Farz Olmasının Şartları

Zekât, İslâm dininin beş temel ibadetlerinden biri olup, farziyeti Kur'an-ı Kerim ve hadislerde net bir şekilde ifade edilmiştir. Bakara Sûresinin 43. Ayetinde “Namazı kılın, zekâtı verin” buyurularak zekâtın hassas bir ibadet olduğu gösterilmiştir. Kişinin zekât verebilmesi için sahip olması gereken şartlar vardır.

2.10.1. Mal Sahibinde Bulunması Gereken Şartlar

Kişinin zekât yükümlüsü olması için yalnızca mal sahibi olması yeterli değildir. Bunun için yükümlülük şartları veya geçerlilik şartları gibi belli şartların da gerçekleşmesi gerekir.

2.10.1.1. Yükümlülük Şartları

Zekât, İslam dinine inanan Müslümanlar için farz olan bir ibadettir. İslam dinini kabul eden kişiler zekât ibadetini yerine getirmekle mükelleftir.

- 1) Hür olmak
- 2) Akıllı ve baliğ olmak
- 3) Müslüman olmak (Merginani, 2013, s. 215).

2.10.1.1.1. Müslüman Olmak

Kur'an-ı Kerimde yer alan zekât ve sadaka olarak ifade edilen zorunlu mali sorumluluklar Müslümanlara yöneliktir. Hz. Peygamber (sav) zekâtın Müslümanlardan alınacağını söylemiş ve İslam'ın beş şartı içinde sayarak mali bir ibadet olduğunu bizlere iletmiştir (Buhari, “İman”, 2).

2.10.1.1.2. Buluş Çağına Ermiş ve Akli Dengesi Yerinde Olmak

Kişinin zekâtla mükellef olabilmesi için buluş çağına ermiş ve akli dengesinin yerinde olması gerekmektedir. Akıl hastalarının ve çocukların sahip oldukları malları var ise o mallardan zekât verilip verilmemesi durumu farklı görüşlerle açıklanmıştır. Şafii, Hanbeli ve Maliki'ler akıl hastaları ve çocukların mallarından zekât verilmesi yönünde kanaat göstermişlerdir (Dumlu, 2001, s. 7). Fakat kişinin akli dengesi yerinde olmadığı için zekât verme görevini velisi yerine getirmektedir. İkinci bir görüş olan Hanefi mezhebine göre ise akıl hastaları ve çocukların mallarına zekât düşmediği yönündedir. Zekâtın

verilmemesi yönünde genel bir hüküm ortaya konulmasının yanında akıl hastalığının boyutlarına göre de ayrı ayrı hükümler verilmiştir (Dumlu, 2001, s. 8). Bu doğrultuda kişinin bağlı olduğu mezhebe göre zekât verip vermeyeceği belli olmaktadır.

2.10.1.1.3. Hür Olmak

Fakihler hem kölelerin hem de efendilerinin zekât ibadeti ile sorumlu olmadıkları noktasında görüş birliği içinde olmuşlardır. Çünkü kölenin elinde mal bulunsa bile kendisinde tasarruf hakkı olmadığından dolayı hür olmayan kimse zekât veremez (Merginani, 2013, s. 215).

2.10.1.2. Geçerlilik Şartları

Zekât olarak yapılacak ibadetinin geçerli olabilmesi için iki husus önemlidir. Bunlar niyet ve temlik.

2.10.1.2.1. Niyet

İslam dininin emrettiği ibadetlere öncelikle niyetle başlanır. Zekât ibadeti için de öncelikle niyet etmek gerekmektedir. Kişi, malının zekâtını hesaplarken, ayırırken ve verirken niyet etmelidir (Es- Sağirci, 2010, ss. 309-310). Edilen niyetin sözlü şekilde ifade edilmesi, yardımını alacak kişi açısından kırııcı olması durumunu doğuracağı için tercih edilmemektedir.

2.10.1.2.2. Temlik

Zekâtı verirken zekâtı bireyin mülkiyetine geçirme şartı vardır. Verilen zekât ihtiyaç sahibinin mülkiyetine geçen bir mal olmalıdır. Bu mantıkla hareket edildiğinde örneğin bir cami, köprü ve okul yapımı için zekâtın verilmesi uygun olmamaktadır. Zekât, kişilere verilmelidir. Ancak günümüzde temliğin daha geniş manalarda anlaşılabilmesi buna göre kurumlara ve gruplara zekât verilebileceği savunulmaktadır (Dalgın, 2004, s. 48).

2.10.2. Malda Bulunması Gereken Şartlar

Kişi bir mala sahip olsa dahi malın zekâta tabi olabilmesi için malın belirli koşullarda olması gerekmektedir. Bu koşullar şu şekildedir:

2.10.2.1. Tam Mülkiyet

Tam mülkiyetten kastedilen şey söz konusu olan malın hem kendisinin hem de menfaatlerinin sahibinin kullanma yetkisi ve kontrolünde bulunmasıdır (Es-Sağirci, 2010, s. 304). Yani sahip olunan mal kişinin tasarrufunda olacak ve başkalarının hakkı bulunmayacak, o maldan sağlanan menfaatte mükellefe ait olacaktır. Bu şarta bağlı olarak kamu ve yararına vakfı edilen mallar ve İslam'ın yasakladığı yollardan (hırsızlık, rüşvet vb.) kazanılan mallar zekâta dahil değildir.

Malikiler kamuya tahsis edildiği halde vakıf edilen malın kişinin mülkiyetinden çıkmadığı düşüncesiyle zekât verilmesi gerektiği fikrindedirler. Hanefiler elde bulunmayan ve ele geçmesi de mümkün olmayan “malü'd - dımâr “ denilen malları zekâtla mükellef tutmazlar. Şafii ve Hanbeli mezhepleri tam tersi fikirdedirler. Malikiler mallar ele geçtikten sonra bir yıllık zekâtın verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir (Erkal, 2013, s. 198).

2.10.2.2. Malın Çoğalması (Nema)

Sözlükte “Artmak, çoğalmak” anlamlarına gelirken fıkhi terim olarak; zekât verilecek malın artırıcı olmasını ifade etmektedir. Bu kavram hakiki ve takdiri olarak ikiye ayrılır.

1) Hakiki Nema: Malda bulunan gerçek anlamda ki artışı belirtmek için kullanılır. Hakiki nemada yer alan mallar; ticaret malları, toprak ürünleri, hayvanlar, define ve madenler şeklinde dört grupta ele alınır.

2) Takdiri Nema: Hakiki nemadaki gibi gerçek anlamda değil de malın potansiyel olarak çoğalma özelliğine sahip olması sebebiyle fiili olarak artış olmasa bile artırıcı vasıfta sayılması anlamına gelir. Para, altın, gümüş bu kategoride yer alır.

Peygamberimiz ve dört halife döneminde bu özelliklere sahip olmayan mallardan zekât alınmamıştır (Erkal, 2013, s. 199).

2.10.2.3. Malın Üstünden Bir Yıl Geçmesi

Nisab miktarına ulaşan malın üzerinden bir yıl geçmesi gerekmektedir. Buna “havelanü'l havl” denir. Bununla ilgili Peygamberimiz (sav)'den gelen rivayetler bulunmaktadır. “Üzerinde bir kameri yıl geçmedikçe, o malda zekât yoktur” (İbn Mace, “Zekât”, 5). Sene içerisinde dört mevsim vardır ve bu mevsimlerde malın fiyatı değişebilir veya arttırılabilir. Dolayısıyla bir yıl şartı burada önem kazanmaktadır (Merginani, 2013, s.

216). Fakat bu hangi çeşit mallarda geçerli olmalıdır sorusuna gelince bu konuda fakihler fikir ayrılığına düşmüşlerdir. Çoğunluk olarak fakihler altın, gümüş, ticaret malları ve hayvanlarda bir yıl şartının geçerli olduğunu düşünmektedirler. Senenin başında para ve ticaret malları nisaba ulaşan kişinin sene içerisinde elde ettiği bu malların üzerinden bir yıl geçme zorunluluğu yoktur. Toprak ürünlerinin zekâtı her hasat döneminde verildiğinden havelânü'l- havl şartı zaten söz konusu değildir. Madenler için zekât elde edildiği zaman ödenmektedir (Erkal, 2013 ss. 198-199).

2.10.2.4. Malın Asli İhtiyaçlardan Fazla Olması

Bir malın zekâta konu olabilmesi için kişinin asli ihtiyaçlarından fazla mala sahip olması gerekmektedir. Bakara Sûresinin 219. âyetinde “Yine sana Allah yolunda ne harcayacaklarını soruyorlar. De ki: “İhtiyaçtan arta kalanı.”” buyrulmaktadır. Ayette geçen “ihtiyaç fazlası” detayını müfessirler kazanılan malın kişinin hem kendinin hem de ailesinin temel (asli) o ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra fazla kalanın infak edilmesi şeklinde yorumlamışlardır. Bu durumda artan mal nisab olmuş olur. Kişinin oturduğu evi, giydiği elbisesi, kullandığı ev eşyaları, hizmetçileri (o dönemde köleler), bindiği bineği, yük için ve zirai işlerde kullandığı hayvanları, silahları, altın ve gümüş dışında kullandığı bütün süs eşyaları, kıymetli taşları (inci yakut zümrüt gibi), kitapları ve sanat eserleri gibi şeyleri fakihlerin çoğu artırıcı(nema) mal vasfına girdikleri için zekâta dahil olmadığını söylemişlerdir (El- Mevsili, 2019, ss. 200-201). İmam malik kişinin temel ihtiyaçlarının örf, adete göre farklılık göstereceğini zamanla bunların değişebileceğini bu faktörün gözardı edilmemesi gerektiğini söylemiştir (Erkal, 2013, s. 199).

2.10.2.5. Malın Nisap Ölçüsünde Bulunması

Zekâta sahibi olacak malın nisap ölçüsünde bulunması zekâtın şartları arasında yer almaktadır. Nisab, İslam dininde zenginlik ölçütüdür. Kişi asli ihtiyaçlarını karşıladıktan ve belli bir miktar mala sahip olduktan sonra o zekât vermek istediğinde belirli ölçüler mevcuttur. Ölçüler Peygamberimiz tarafından belirlenmiştir. Kişi belirlenen ölçülerde (altın 20 miskal (85 gr.), gümüş 200 dirhem (595 gr.), 40 koyun, 5 deve ve 30 sığır) mala sahip olması halinde zekâta tabi olabilmektedir (Erkal, 2013, s. 199). Altın ve gümüşle alakalı gram konusunda farklılıklar olabilmektedir. İslam ilmi halinde altının nisabı 80.18

gr olarak belirtilirken gümüş için 561 gr. olduğu aktarılmıştır (Şentürk ve Yazıcı, 2019, s. 297).

Hz. Peygamber herhangi bir masraf yapmadan yağmur sularıyla sulanan tarım ürünlerinin 10'da 1'i, masraf yapılanlar da ise 20'de 1'i şeklinde zekât verileceğini belirtmiştir (Buhari, "Zekât", 54).

2.11. Asli İhtiyaçlar

Bir kişinin kendi ihtiyaçlarına ve bakmakla yükümlü olduğu kişilerin ihtiyaçlarına asli ihtiyaçlar (havaic-i asliye) denmektedir (Şentürk ve Yazıcı, 2019, s. 295). Kişinin oturduğu evi, bineği, giyinme, yeme-içme, kitap ve binek temel ihtiyacı olup zekât verilmesi gerekmemektedir. Çünkü bunlar gelir getiren cinsten ürünler değildir (Merginani, 2013, s. 217). Ticaret amacıyla kullanılmayan süs eşyası olarak kullanılan zümrüt ve elmas gibi eşyalar için de zekât gerekmemektedir. Bir kişinin sahip olduğu mal nisap miktarında olup, aynı zamanda nisap miktarı kadar borcu varsa zekât gerekmemektedir. Borç ödenip, elinde bir miktar malı kalırsa mal nisap miktarında ise zekât verilmesi gerekir (Şentürk ve Yazıcı, 2019, s. 296).

2.12. Zekât Verilmesi Gereken Mallar

Zekât için belirlenen mallar şöyledir:

2.12.1. Altının Zekâtı

Altın, zekât verilmesi gereken mallardan biridir. Tevbe Sûresinin 34. âyetinde şöyle buyurulmaktadır: "Ey iman edenler! Hahamlardan ve rahiplerden birçoğu, insanların mallarını haksız yollarla yiyorlar ve Allah'ın yolundan alıkoyuyorlar. Altın ve gümüşü biriktirip gizleyerek onları Allah yolunda harcamayanları elem dolu bir azapla müjdele". Altın için Hz. Muhammed (s.a.v)' in belirlediği nisap miktarı 20 miskal olup bu da 80,18 grama tekabül etmektedir. Altına zekât verilebilmesi için nisap miktarında olması ve üzerinden bir yıl geçmesi gerekmektedir. Altına sahip olan kişi, altını hangi amaçla kullanırsa kullansın zekât olarak vermesi gerekmektedir (Şentürk ve Yazıcı, 2019, s. 297).

Ziynet eşyası olarak kullanılan altın ile ilgili iki görüş vardır.

- 1) Sahabi efendilerimizden Hz. Ömer, İbn Mes‘ûd, Abdullah b. Amr; tâbiîn fakihlerinden İbrâhim en-Nehaî, Tâvûs, Mücâhid, Atâ b. Ebû Rebâh, Câbir b. Zeyd, İbn Sîrîn ve Meymûn b. Mihrân ziynet eşyasından zekâtın verilmesi gerektiği görüşündedir. İmam-ı Azam Ebû Hanîfe de bu görüştedir.
- 2) Sahabiden Câbir b. Abdullah, İbn Ömer, İbn Abbas, Enes b. Mâlik; tâbiîn fakihlerinden Saîd b. Müseyyeb, Katâde b. Diâme, Şa‘bî ve bir rivayette Hasan-ı Basrî ise kadının ziynet eşyasından zekât verilmesi gerektiği düşüncesindedirler. Bu görüşü İmam Mâlik, Şâfiî, Ahmed b. Hanbel, İshak b. Râhûye ve Ebû Ubeyde gibi fakihlerde desteklemişlerdir.

Diğer taraftan fıkıh alimleri kadının altın dışındaki ziynet eşyalarının zekâta tabi olmadığını söylerlerken, erkeklerin altın ve gümüş olarak kullandığı malların zekât vermeleri konusunda ittifak içindedirler (Erkal, 2013, s. 200).

2.12.2. Gümüşün Zekâtı

Gümüş için belirlenen nisap miktarı 200 dirhem (561 gr.)’dır. Bu miktardan az gümüşe sahip olan kişinin zekât vermesi gerekmemektedir (Kuduri, 2015, s. 127). Nisap miktarı kadar gümüşü var ve üzerinden bir yıl geçtiyse zekât verilmesi gerekmektedir. Gümüş de altın gibi kullanıldığı amaç fark edilmeksizin nisap miktarına geldiğinde zekât verilmesi gerekmektedir (Şentürk ve Yazıcı, 2019, s. 297). Ziynet eşyası olarak kullanılan gümüşle ilgili olarak altında ortaya konulan iki görüş gümüş içinde aynen geçerlidir. Altının zekâtı başlığında detaylı olarak anlatılmıştır.

2.12.3. Ticaret Mallarının Zekâtı

Ticaret mallarının zekâtı konusunda Bakara Suresi’nin 267. ayeti “ Ey iman edenler! Kazandıklarınızın ve sizin için yerden çıkardıklarımızın iyilerinden verin” esas alınan ayetlerden biridir. Müfessirler ayette geçen malların iyisinden verin ifadesinden bunun bağlayıcı bir emir olduğunu anlamış ve buradaki sadakadan maksadın ticari yolla kazanılan zekât olduğunu ileri sürmüşlerdir (Karaman, Bardakoğlu ve Apaydın, 2020 s. 422).

Semüre b. Cündüb (r.a)’ den rivayet edildiğine göre "Resulullah satış için hazırladığımız maldan zekât vermemizi emrederdi" (Ebu Davud, “Zekât”, 3). Peygamberimizin bunun gibi ticaret malları ile alakalı bir çok hadisi bulunmaktadır. Ticaret mallarının da zekâta

tabi olacağı açıkça ifade edilmektedir. Sahabe ve tabiin döneminde ticaret mallarının zekâtı gümrük vergisi olarak alındığı uygulamasına rastlamaktayız. Bir sonraki zamanlarda Zahiriler hariç fakihler her çeşit ticaret mallarından zekât alınması gerektiği konusunda icma etmişlerdir. Ticaret mallarının zekâtı da altın ve gümüş gibi 1/40 oranında alınmaktadır. Nisab yine altın ve gümüş nisabı gibi olup onun altında kalan mal zekâta tabi tutulmaz. Günümüz fakihleri nisapta altının esas alınması gerektiği düşüncesindedirler (Erkal, 2013, s. 200).

2.12.4. Paraların Zekâtı

Kişinin sahip olduğu paranın değeri ticaret malı, gümüş veya altın nisap değerine ulaştığında zekât verilmektedir. Sahip olunan para tek başına nisap miktarına ulaşamazsa gümüş, altın ve ticaret malları ile birleştirilir ve toplamı doğrultusunda nisap miktarına ulaşırsa zekât verilmesi gerekmektedir (Şentürk ve Yazıcı, 2019, s. 298).

2.12.5. Hayvanların Zekâtı

Kur'an-ı Kerim'de zekât mevzusunda hayvan açık açık geçmemektedir. Mal olarak kastedilen şeyin hayvan olduğu konusunda müfessirler yorum getirmişlerdir. Tevbe suresi 103. Ayette “Onları arındırmak ve temize çıkarmak üzere mallarından sadaka al!” buyrulmaktadır. Müfessirler burada kastedilen sadakanın zekât olduğu malında hayvan olduğu yorumunu yapmıştır (Erkal, 2013, s. 201). Peygamberimizin hadislerinde de detaylıca hangi hayvandan ne kadar zekât vermeliyiz bilgisine açıkça ulaşmaktayız. Araplar malın en değerlisi olarak hayvanı görürlerdi. Çünkü hayvan demek ekonomik refah anlamına gelmekteydi. Hayvanların zekâtıyla ilgili icma vardır (Serahsi, 2016, s. 222).

Çoğalmakta olan ve süt veren hayvanların zekâta tabi olduğu bilinmektedir. Bu doğrultuda hayvanlarda Hz. Peygamber döneminde belirtilen nisap miktarı şöyledir:

- Koyun için 40-120 arası 1 koyun, 121-200 arası 2 koyun, 201-399 arası 3 koyun, 400'de dört koyun ve bundan sonra her 100'de bir koyun,
- Her 30 sığırdan bir adet iki yaşına basmış buzağı, her 40 sığırdan bir adet iki yaşını doldurup üçüne basan dişi sığır,
- 5 deve 1 koyun, 10 deve 2 koyun, 15 deve 3 koyun, 20 deve 4 koyun, 25-35 arası iki yaşında bir dişi deve, 36-45 arası üç yaşında bir dişi deve, 46-60

arası dört yaşında bir dişi deve, 61-75 beş yaşında bir dişi deve, 76-90 arası üç yaşında iki dişi deve, 91-120 arasında beş yaşında iki dişi deve (Duman, 2018, s. 63).

Keçilere, koyunlar gibi ve mandalara, sığırlar gibi nisap miktarı belirlenmektedir (Dalgın, 2004, s.49).

2.12.6. Toprak Ürünlerinin Zekâtı

Hz. Muhammed (s.a.v) toprak ürünlerinin nisap miktarını 653 kg (5 vesk) olduğunu iletmiştir. Toprak mahsulleri doğal yollarla (yağmur, göl ve pınar suyu) sulanıyorsa 1/10, yapay ve masraflı bir yol ile sula varsa 1/20 oranında zekât verileceğini Hz. Muhammed (s.a.v) bildirmiştir (Yiğit, Keskin ve Karagöz, 2013 s.100 akt. Gümüş, 2019, s. 62).

2.13. Zekât Kimlere Verilir

Tevbe Sûresinin 60. âyetinde “Sadakalar (zekâtlar), Allah'tan bir farz olarak ancak fakirler, düşkünler, zekât toplayan memurlar, kalpleri İslâm'a ısındırılacak olanlarla (özgürlüğüne kavuşturulacak) köleler, borçlular, Allah yolunda cihat edenler ve yolda kalmış yolcular içindir. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.” Allah (c.c) zekât verilecek kişileri açıkça beyan etmiştir. Zekâtı ayette zikredilen sekiz grup haricinde bir yere vermek doğru değildir. Buyrulan sekiz grup şöyledir:

2.13.1. Fakirler ve Miskinler

Fakir: Başka birine ihtiyaç duyması sebebiyle maddi olarak sıkıntıda bulunan kişiye fakir denir (Eskicioğlu, 1995, s. 129).

Miskin: Hiçbir şeye sahip olmayan kimselere miskin denir. Miskinler fakirlerden daha düşkünlüdürler. Fakir dilenen kişi miskin ise dilenmeyen (dilinecek durumda olmayan) kimse olarak tanımlanır (El-Mevsili, 2019, s. 235).

Tevbe Suresi zekât verilecekler arasında ilk sırada fakirler ve miskinler yer almaktadır. Fakir ve miskin tanımları için fakihler farklı tanımlar da bulunmuşlardır. İki kavramı ele aldığımızda belli bir gelirin altında kalan kişilerin tamamı bu kapsama girmektedir. Fakirlik ve miskinlik ölçütü olarak Hanefiler nisabı almışlardır. diğer fakihlerin pek çoğunluğuysa kişinin yeteri kadar malı olmasını ölçüt olarak almışlardır.

Hanefilere göre fakir ve miskinlere verilecek zekât miktarı bir defaya mahsus olmak üzere nisab miktarı kadar verilebilir. O fakat bunun şartları vardır. Yoksul, borçlu veya aile reisi gibi özelliklere sahip değilse nisap miktarı kadar zekât vermeyi caiz görmemiştir. Fakirlere verilecek miktar daima nisabın altında olmalıdır. Şafiilere göre fakirlerin ihtiyacını ciddi anlamda giderecek hatta ömrü boyunca bir daha zekât alamayacak konuma taşıyacak kadar zekât verilmesi caizdir. Şafiiler fakirlik ve miskinlik ölçüsünün nisap miktarına göre değil yeteri kadar mala sahip olup olmamaya ölçüldüğü görüşündedirler. Maliki ve Hanbelilere göre fakirler ve miskinlere bir sene boyunca kendilerini ve ailelerini geçindirecek kadar zekât verilebilir. Bu ölçüt de çevre ve şartlara göre değişebilir (Eskicioğlu, 1995, s. 130).

2.13.2. Zekât Kurumu İçin Çalışanlara

İlgili ayette geçen bir başka grup ise amillerdir. Âmillerden kasıt zekât gelirlerini toplayan ve bunu taksim eden kişilerdir. Kur'an-ı Kerim'de amillerin zikredilmesi zekâtın bir kurum tarafından toplanıp dağıtılmasına dikkat çeken bir unsurdur. Peygamberimiz döneminde zekâtın görevliler tarafından toplandığı İslam tarihinde aşıkardır. Yine Peygamber uygulaması hasebiyle sonrasında da zekât toplama işine bu şekilde devam edilmiştir. Zekât memurları kendini fakirler için çalışmaya verdiğiinden, herhangi bir meslek gibi icra edilmediğinden, karşılığı olmadığından kendisine ve ailesine geçimini sağlayacak kadar zekât verilmesi gerekir (El-Mevsili, 2019, s. 235).

2.13.3. Müellefe-i Kulûb

Kalpleri İslam'a ısındırılmak istenen kişilerdir. Hz. Muhammed (s.a.v) bu kişilere zekâtтан pay vermiştir. Bu kişilerin kötülüklerinden emin olmak, kalplerini İslam'a ısındırmak ve müminlere zararsız bir konuma getirmek istenilmiştir. Peygamberimiz (s.a.v) döneminde 4 gruba ayrılmıştır.

- İslam dinini yeni kabul etmiş ve İslam hakkındaki düşünceleri kalben hissedemeyen kişiler. Bu kişilere zekât verilmesinin amacı kalplerinde imanın yerleşmesidir.
- Gayr-i Müslim olup İslamiyet'i duyan ve ilgi duyan kişilere zekât verilerek İslam dinini kabul etmeleri sağlanmaya çalışılmıştır.
- Kabilelere mensup olan kişilerin İslam'a girmek istedikleri durumda zorluk çıkmaması için kabile reislerine zekât fonundan pay verilmiştir.

- İslam’a zarar gelmemesi ve korunmak için gayr-i Müslimlere zekât fonundan pay verilmiştir (Yiğit, Keskin ve Karagöz, 2013, s. 177-178 akt. Gümüş, 2019, s. 66).

Hız. Ebubekir halife döneminde bu kişiler yine pay almak istediklerinde İslam’ın güçlenmesi sebebiyle reddedilmişlerdir (Gümüş, 2019, s. 66).

2.13.4. Köleler

İslam’ın ortaya çıktığı yıllarda kölelik sistemi bütün dünyada var olan bir sistemdir. İnsanlar baskıyla ve cebren kaçırılıp köle olarak kullanılıyordu. Kişi borcunu ödemediyse borcundan ötürü ya da işlediği suçtan dolayı köle yapılıyordu. İslamiyet insanların köleleştirilmesini yasaklamıştır. Kölelik sistemi günümüzde varlığını devam ettirmeyen bir sistem olduğundan dolayı İslam âlimleri bu konuyu farklı bir açıyla değerlendirip savaş esirlerine veya çok ağır borcu bulunan kişilere zekât verilebileceği görüşü yönündedirler. İlgili ayette geçen kölelik kavramına günümüzdeki anlamıyla fonksiyon kazandırmak gerekirse temel olarak kişilik haklarının başında insan hürriyetinin sağlanması baz alınınca kölelere ayrılacak fonun insan haklarının iyileştirilmesinde kullanılmasını bazı fakihler uygun görmüşlerdir (Karaman vd., 2020, s.484). Bazı fakihlere göre de günümüzde kölelik sistemi kalmadığından bu fon diğer gruplara verilmelidir görüşündedirler (Es-Sağirci, 2010, s. 339).

2.13.5. Borçlular

Ayet-i Kerime’de geçen altıncı grup borçlulardır. Hanefiler borcu olan ve borcunun dışında nisab miktarı malı olmayan kimseleri borçlu olarak isimlendirmiştir. Ayette borçlular olarak geçmesi herhangi bir şartın olmayışının göstergesidir düşüncesinde olarak Şafii, Maliki ve Hanbeliler borçlunun tanımında borçlu olmayı dikkate alırlar (El-Mevsili, 2019, s. 237). İki tür borçlanma durumu vardır:

- 1) Kişinin kendi ihtiyacından dolayı borçlanması: Barınma, sağlık, aile bakımı ve ihtiyaçları, doğal afetler sebebiyle borçlananlar bu gruba girer.
- 2) Toplumun yararı için borçlanması: Kan ve mal davası gibi sebeplerden ötürü çıkan çatışmanın bitmesi için tarafları mal karşılığında ikna edip borçlanan kişiye zekât verilir. Yani ara bulmak için borçlanan kişinin borçlanması bu gruba girer. Toplum menfaati için yapılan binalardan (kimsesiz yurdu, hastane, okul, cami vb.) dolayı borçlananın durumu arabuluculuk için borçlananın durumu gibidir.

Ölen kişinin borçlarının zekâtla ödenmesi konusunda Hanefi, Hanbeli ve Şafii mezhebinin bir kısmı zekât verilerek ödemenin caiz olmadığı düşüncesindeyken Maliki ve Şafii mezhebinin diğer kısmı ölen kişinin borcunun zekât fonundan ödenmesinde bir beis görmemişlerdir (Karaman vd., 2020, ss. 485-486).

2.13.6. Allah Yolunda Hizmet Edenler (Fi Sebilillah)

Zekât verilmesi istenen ayette geçen yedinci grup ise “fi sebilillah” ifadesiyle zikir edilmektedir. “Fi sebilillah “ “Allah yolunda“ anlamına gelen kavramın iki tanımı vardır:

1)Allah’ın rızâsına uygun olan ve Allah’a yakınlaşmak gayesi ile yapılan hayır işlerinde çalışan.

2)İslam’ı yaymak ve yüceltmek için cihatta(savaşta) bulunan (Karaman vd., 2020, ss. 486-487).

Ebu Yusuf ayette kastedilen ifadenin sadece Allah yolunda savaşan fakir müslümanlar olduğu görüşündedir (Es-Sağirci, 2010, s. 339).

Fi sebilillah ifadesi İmam Muhammed’e göre ise hac yolunda muhtaç kalan hacılar anlamına gelmektedir (El-Mevsili, 2019, s. 236).

Klasik dönemde fakihler din ve vatan uğruna savaşan, cihat edenlere zekât gelirinden verilmesini uygun bulmuşlardır. Bu yorum bütün fakihler için elzemdir. Modern dönemde bazı fakihler fi sebilillah fonundan ilim öğrenenler, hac ve umre yapanlar hatta bununla birlikte okul, cami, hastane yapımı gibi toplum menfaatini üstlenmiş işleri yapan hayır kurumlarına verilebileceğini söylemişlerdir. “Fi sebilillah” kavramına geniş anlamlar yükleyerek müminlerin yararına olan her tür hayır işini bu kapsamda görmektedirler. Ülkenin savunması ve İslam tebliğini de bu kapsamda görerek zekât gelir fonunun bu gibi giderler için harcanmasını uygun bulmuşlardır (Karaman vd., 2020, ss. 486-487). Klasik dönem fakihleri “fi sebilillah“ kavramını Allah yolunda cihad edenler olarak yorumlarken modern dönem fakihleri bu kavrama daha geniş anlamlar yüklemişlerdir.

2.13.7. Yolda Kalmışlar

Ayette geçen sekizinci grup “ibnü’s-sebil“dir (yolcu-yolda olan). Hanefi, Hanbeli ve Maliki mezheplerine göre yolda olan ve gurbette olan ve bir sebeple müşkül duruma düşen kimse memleketinde mali olsa bile ondan faydalanamadığı sürece fakir gibidir ve

o kişiye bu fondan verilebilir (El-Mevsili, 2019, s. 237). Şafiilere göre “ ibnü’s-sebil” kavramı hem gurbette kalanı hem de yolculuk yapmak isteyen fakat maddi olanak bulamayan kişileri içine alır. Yolcuya zekât verilmesi için memleketine gidecek kadar parasının ve malının bulunmaması gerekmektedir. Şafii ve Maliki bazı fakirler yolcuya zekât verilmesi için borç bulacak kimsenin de olmaması şartını koşmuşlardır. Hanefi ve Hanbeliler bu şartı zorunlu koşmazlar. Hanefilere göre yolda kalmış zekât fonundan verildikten sonra kişi memleketine ulaştığında elinde verilen zekâttan kalırsa geri vermeye zorlanmaz fakat Şafiilere göre kalan zekât geri alınır (Karaman vd., 2020, ss. 487-488).

Zekât Verilemeyecek Kimseler

Zekât verilecek kimseler kadar verilemeyecek kimseler de son derece önemlidir. Farz olan bu ibadetin geçerli olabilmesi için yerine getirilmesi gereken şartlardan biri de kimlere verilemeyeceğidir. Zekât hak sahiplerine verilmediği takdirde mükelleften sorumluluk kalkmaz. Zekâtın verilmesinin dinen uygun olmadığı kişiler şunlardır:

A) Anne, Baba, Eş ve Çocuk: Zekât mükellefi usul ve fûrûna zekât veremez. Usul; kişinin anne, baba, dedeleri, ninelerini ifade ederken fûrû çocuk ve torunu temsil etmektedir (El-Mevsili, 2019, s. 239). Kişi eşine de zekât veremez. Çünkü bakma yükümlülüğü söz konusudur. Hanefilere göre eş olan kadın maddi durumu kötü olan kocasına zekât veremez (Merginani, 2013, s. 242). Yani eşler birbirlerine zekât veremezler. Hanefiler bunun dışındaki akrabalarına zekât verileceğini söylemişlerdir. Diğer üç mezhep; Hanbeliler, Şafiiler ve Malikiler o akrabaya zekât verme noktasında nafakayı sınır olarak alırlar. Nafakasını sağlamak zorunda olduğu akrabalara zekât verilmesini uygun görürler (Karaman vd., 2020, s. 491).

B) Müslüman Olmayanlar: İçlerinde dört mezhep imamlarının da bulunduğu fakihlerin ittifakına göre müslüman olmayanlara, mürtedlere ve Allah’ı, peygamberi, ahiret gününe inkar edenlere zekât verilmez (Karaman vd., 2020, s. 491).

C) Zenginler: “Zengin birinin zekât alması helal olmaz” (Ebu Davud “Zekât” 25). İslam’a göre kişinin zengin sayılma ölçütü nisaptır. Nisap miktarı malı bulunan yani dinen zengin olan kişilere zekât verilmez (Karaman vd., 2020, s. 492).

D) Hz. Peygamber'in Yakınları: Hz. Peygamber'in yakınlarına ve soyundan gelenlere zekât verilmesi yasaklanmıştır. Peygamberimizin yakınları konusunda fakihler fikir ayrılığına düşmüşler ve farklı görüşler belirtmişlerdir (Karaman vd., 2020, s. 492).

2.14. Türkiye’de Yoksulluğu Azaltma Çalışmaları

Dünyadaki yoksulluğu aza indirmek için uğraşlar olduğu gibi Türkiye’de de devlet yoksulluğu en aza indirmek için yoksul insanlara çeşitli yardımlar yapmaktadır. Yapılan bu yardımlar sosyal yardım kapsamındadır. Yoksul kişilere ulaştırılan yardımlar herhangi bir karşılık beklenmeden ihtiyacı olan kişilere kamu kurum ve kuruluşlarının yapmış olduğu yardımlar olup, maddi geliri kendi giderlerine ve ailesinin ihtiyaçlarına yetmeyen bireylere yapılmaktadır. Bu yardımların gayesi, yardıma ihtiyacı olan bireylerin ihtiyaçlarının giderilmesi, bu sorunlara çözüm olunması ve bu kişilerin üretime katılmalarına katkı sağlayarak yaşamlarını devam ettirmelerine katkıda bulunmaktır (Türkoğlu, 2013, s. 280). Yapılan yardımlar çeşitlilik arz ederek ayni veya nakdi olarak yapılabilmektedir.

Dünyanın birçok ülkelerinde yoksul ve ihtiyacı olan kişilere sosyal yardımlarla katkı sağlandığı gibi ülkemizde de yoksullara, kimsesizlere, yaşlılara ve ihtiyaç sahiplerine devlet tarafından yardımlar yapılarak sorunlar giderilmeye çalışılmaktadır. Bu çabaya yönelik olarak da Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı vb. bazı vakıf ve kuruluşlar bu alanda faaliyetlerini son derece güçlü bir şekilde sürdürmektedir (Türkoğlu, 2013, s. 286).

Yapılan saha araştırmalarına bakıldığında bu şekilde yapılan yardımların birçok ülkede yoksulluk sorununu ciddi oranda azalttığı görülmektedir. Sosyal yardımlar her bölgede aynı sonuçları vermemektedir, farklı sonuçlar arz etmektedir. Yapılan yardımların bazı ülkelerde yoksulluğun azalmasına katkı sağlarken, bazı ülkelerde ise bu etkinin yok denecek kadar az olduğu sonucunu gözlemlemekteyiz (Güneş, 2012, s. 160).

Ülkemizde yoksulluk sorununu azaltmaya yönelik gayret ve çalışmaların ilk adımları 1980’lerin ortalarına doğru atılmıştır. Bu sorunu azaltmaya yönelik politikalara baktığımız zaman çoğunlukla muhtaç kişilere ulaştırılan sosyal yardımlar üzerine yoğunluğun olduğu görülmektedir. Bu amaç doğrultusunda 1986 yılında 3294 sayılı kanunla Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu Genel Sekreterliği kurulmuştur

(DPT, 2007, s. 30; Yay, 2015, s. 22). Daha sonraki dönemlerde bu ve buna benzer sosyal yardım kuruluşlarının Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı idaresi ve denetlemesi altında toplanarak tek elden yönetilmesi yardım politikalarında istenilen etkiyi olumlu yönde artırmıştır. Bakanlığa bağlı yardım kuruluşları vesilesiyle ihtiyaç durumunda olan kişilere gıda, barınma, yakacak, eğitim ve sağlık yardımları, terörden ve afetlerden zarar görenlere aşevleri gibi yardımlarla destek olunmaya çalışılmaktadır (Türkoğlu, 2013, s. 287).

Türkiye’de yoksullukla mücadele kapsamında bir takım uygulanan politikalar mevcuttur. Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemi, Sosyal Yardım Bilgi Sistemi Projesi, Alo Sosyal Yardım Hattı Projesi, Aile Yardımları, Eğitim Yardımları, Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Düzenli Nakdi Yardım Programı, Doğum Yardımı gibi projelerle yoksul durumda olan kişiler desteklenmektedir. Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü ülkemizin her yerine ulaşmak ve yardım yapmak için çabalayan Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’na bağlı bir kurumdur. Bu kurum yukarıda söylediğimiz projeleri yürüterek sosyal yardım alanında kişilere büyük fayda sağlamaktadır (Yıldırım, 2019, s. 25- 26).

Yine Türkiye’de yoksullukla mücadele de Millî Eğitim Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Belediyeler kapsamında birçok çalışmaya rastlayabiliriz. Milli eğitim bakanlığı, ilköğretim ve ortaöğretimde parasız yatılı ve burslu olarak ihtiyaç sahibi öğrenciler için çalışma yürütmektedir. Belediyeler, kadınlar ve çocuklar için konuk evleri açmakta yardıma muhtaç yaşlı vatandaşları huzurevi imkânı sağlama, muhtaç durumda bulunan çocuklar ve gençler için koruma evleri açma gibi sorumlulukları üstlenerek sosyal yardım adına büyük hizmetler sağlamaktadırlar. Vakıflar Genel Müdürlüğü’ne bakacak olursak eğer yoksullukla mücadele kapsamında aşevi ve kuru gıda yardımı hizmetleri, muhtaç aylığı verilmesi, burs hizmetlerinin verilmesi, vakıf evlerinin açılması gibi faaliyetlerde ihtiyaç sahibi büyük bir kitleye ulaşmaktadır (Yıldırım, 2019, s. 27- 28).

Yoksulluğu azaltma noktasında özen gösterilmesi gereken en önemli konulardan bir tanesi eğitimidir. Eğitimle ilgili yapılan çalışmaların daha sistematik olması, eğitim imkanının herkese eşit şartlarda sunulması bilinçli ve duyarlı bireylerin yetişmesinde katkı sağlayacaktır. Eğitim ile yoksulluk arasında olumsuz anlamda bir ilişki söz konusudur. Bireylerin eğitim düzeyleri artmaya başladıkça yoksulluk azalırken, eğitim düzeyi azaldıkça yoksulluk artmaktadır (Yıldırım, 2019, s. 29).

Eğitim sayesinde bireyler bilgi ve beceri sahibi olarak hem geçimlerini sağlayacaklar hem de istihdamı artıracaklardır. Yoksulluğu etkin bir biçimde azaltacak diğer önemli faktörlerden biri de sosyal kalkınma politikalarıdır. Bu politikayla sosyal anlamda dışlanan kişilerin dışlanması engellenmelidir. Bunu önlemek için yoksul kimseler sosyal yardımlardan, hizmetlerden faydalandırılmalıdır. Geliştirilecek politikalarla yoksul vatandaşların durumu iyileştirilmelidir. Yoksulluğun tamamının bitirilmesi mümkün değildir. Ama iyi yöntem ilkeleri ile yoksulluk azaltılabilir, geliştirilmiş yöntemlerle yoksul kişiler topluma kazandırılabilir, sosyal hizmetlerden faydalandırılabilir.

2.15. Türkiye’de Yoksulluğun Boyutları

İktisadi faaliyetler kişilerin yoksulluk seviyesini belirleyen en önemli kıstaslardan biridir. Tarım sektöründe çalışan kişiler, sanayi ve hizmet sektörüne göre günlükçü (yevmiyeli) olarak geçici işlerde çalıştığı için bu kişilerin yoksul duruma düşmeleri daha yüksek olasılıktadır.

Türkiye istatistik kurumu verilerine bakıldığında hizmetteki kişilerin yoksulluk oranı 2003 yılında 26,12 dolaylarında olurken bu oran 2009 yılında % 15,37'lere kadar düşmüştür. Bu oranlara baktığımızda 2009 yılında ücretli bir şekilde çalışan kişilerin % 6,05'i, işverenlerin ise % 2,33'ü yoksulluk sınırının altında olduğu görülmektedir. Yoksulluk oranına baktığımızda ise en fazla ücretsiz aile işçilerinde gözlemlenmektedir. En az yoksulluk oranı ise % 2,33 ile işveren kesiminde görülmektedir. Yoksulluk oranının en fazla görüldüğü sektör 2009 yılında % 33,01 ile tarım sektöründe çalışan kişilerde görülürken en az % 7,16 ile hizmet sektöründe çalışanlarda görülmektedir (Bilgiç, 2020, s. 80).

Genel olarak gelir dağılımı milli gelirin ülkede bireyler arasındaki dağılımını göstermektedir. Gelir dağılımından elde edilen bilgiler ile birlikte, ülkenin ekonomik durumu ve bireyler arasında gelir dağılımı konusunda eşitsiz bir paylaşım olup olmadığı konusunda bilgiler içermektedir. Kişisel gelir dağılımı bireyler arasındaki gelir dağılımı hakkında bilgi vermektedir. Bireysel gelir dağılımı hesaplanmasının amacı ise nüfusu yüzdelik dilimlere ayırmak ve bu yüzdelik dilimlerin gelirden aldıkları pay hesaplanmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu verilerini incelediğimizde 2011 yılında en yoksul %20'lik kesimin gelirden aldığı pay % 6,5 olarak görülmektedir. 2018 yılında ise en yoksul % 20'lik kesimin gelirden aldığı pay % 6,1 olarak görülmektedir. Yani verilere

göre en yoksul kesimin gelirden aldığı pay giderek azalma göstermiştir. En zengin % 20' lik kesimin ise gelirden aldığı pay 2011 yılında % 45,2 olarak gözlemlenirken bu oran % 46,8'e çıkmıştır. Ortaya çıkan sonuçların gelir dağılımındaki eşitsizlik kaynaklı olduğu görülmektedir (Bilgiç, 2020, s. 81).

Sosyal koruma yardımları içerisinde yer alanlar engelli, yaşlı, dul, çocuk, aile, gibi faktörlerdir. İşsizlik ve emeklilik sosyal koruma yardımı tablosunda bulunsa da sosyal yardım olarak değerlendirilmeye tabi tutulmaz. TÜİK çalışmalarına baktığımızda tüm sosyal koruma yardımları sosyal yardım olarak değerlendirilmeye alınmaktadır. Sosyal koruma tutarları aşağıda bulunan Tablo 3'teki gibidir.

	(Milyon TL)			
	2020 ^(r)	Pay (%)	2021	Pay (%)
Sosyal koruma harcamaları toplamı	655.261	100,0	785.662	100,0
İdari masraf ve diğer harcamalar	8.994	1,4	10.261	1,3
Sosyal koruma yardımları toplamı	646.267	98,6	775.401	98,7
Hastalık/sağlık bakımı	171.267	26,1	242.136	30,8
Engelli/malul	20.613	3,1	23.691	3,0
Emekli/yaşlı	301.173	46,0	353.592	45,0
Dul/yetim	73.206	11,2	88.912	11,3
Aile/çocuk	31.071	4,7	32.937	4,2
İşsizlik	44.393	6,8	29.507	3,8
Sosyal dışlanma b.y.s	4.544	0,7	4.627	0,6

Kaynak: 2020-2021 (TÜİK), Sosyal Koruma İstatistikleri

Tablo 3: 2020-2021 Yıllarına Göre Sosyal Koruma Harcamaları

Tablodaki rakamlar, yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir.

(r) İlgili yıl verileri idari kayıtların güncellemesi nedeniyle revize edilmiştir.

TÜİK verilerine baktığımızda sosyal koruma harcamaları 2020 yılında 655.261 Milyon TL iken 2021 yılında 785.662 Milyon TL olarak gerçekleştiğini görmekteyiz. Sosyal koruma yardımlarının 2021 yılında 98,7 oranında yer aldığı, sosyal koruma yardımlarının içinde de en yüksek oran 2021 için emekli/yaşlı kategorisinde yüzde 45,0 olarak görülmektedir. Bu tablodan direkt sosyal yardımların sosyal koruma yardımları içerisindeki payının düşük olduğu sonucuna ulaşabiliriz. Yine aşağıda verilen Tablo 4'e baktığımızda GSHY oranını ele alacak olursak 2020 yılı için yüzde 13,0, 2021 yılı içinse yüzde 10,8 olarak gerçekleştiğini görüyoruz. Bu verilerden de görüldüğü üzere GSHY içinde sosyal yardımların çok az yer kapladığı sonucuna varabiliriz.

	2020 ^(r)	2021
Sosyal koruma harcamaları toplamı	13,0	10,8
İdari masraf ve diğer harcamalar	0,2	0,1
Sosyal koruma yardımları toplamı	12,8	10,7
Hastalık/sağlık bakımı	3,4	3,3
Engelli/malul	0,4	0,3
Emekli/yaşlı	6,0	4,9
Dul/yetim	1,5	1,2
Aile/çocuk	0,6	0,5
İşsizlik	0,9	0,4
Sosyal dışlanma b.y.s	0,1	0,1

Kaynak: 2020-2021 (TÜİK), Sosyal Koruma İstatistikleri

Tablo 4: Sosyal Koruma Harcamalarının GSYH'ye Oranı (%)

Tablodaki rakamlar, yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir.

(r) İlgili yıl verileri idari kayıtlar ve GSYH güncellemesi nedeniyle revize edilmiştir.

Aşağıdaki Tablo 5'e bakacak olursak sosyal koruma harcamalarından yararlanan kişi sayısı 2020 yılında 14.288 iken 2021 yılında 14.264 olarak paylaşılmıştır.

	2020			2021		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Toplam maaş alan kişi sayısı⁽¹⁾	14.288	8.121	6.167	14.624	8.301	6.323
Engelli/malul maaş alan kişi sayısı	853	497	356	854	521	333
Emekli/yaşlı maaş alan kişi sayısı	10.035	7.415	2.620	10.253	7.551	2.702
Dul/yetim maaş alan kişi sayısı	3.806	267	3.539	3.956	294	3.662
Toplam maaş yardımı sayısı	14.979	8.189	6.790	15.362	8.376	6.985

Kaynak: 2020-2021 (TÜİK), Sosyal Koruma İstatistikleri

Tablo 5: Sosyal Koruma Kapsamında Maaş Alan Kişi Sayısı

(1) İlgili değerlerin toplamı vermeme nedeni, mükerrer alanların ayıklanmış olmasıdır.

(r) İlgili yıl verileri idari kayıtların güncellenmesi nedeniyle revize edilmiştir.

Tablo 5’te yer alan TÜİK verilerine baktığımızda yıllar arasında sosyal koruma harcamalarının arttığını görmekteyiz. Bu yükseliş çok fazla olmasa da yükselmiş oluşu olumlu bir gelişme olarak görülebilir. Çünkü yoksulluk sorununun azaltılması için sosyal yardımların rolü oldukça büyüktür. Türkiye’ de maalesef bu yardımlar yoksullukla mücadeleden ziyade yoksulluğun hafiflemesinde rol oynamaktadır. Sosyal yardım harcamalarının artırılması yoksulluk oranında düşüşü sağlayabilir. Halihazırda yapılan yardımlar bireysel olarak kişilerin refah seviyesini yükseltemediğinden yoksulluğun azalmasında da herhangi bir etkisini görmek mümkün olmayabilir. Sosyal koruma yardımından faydalanan hane halkının fazla oluşu yoksulluğun boyutunun da fazla olduğu anlamına gelmektedir. Hane halkının fazla olması yine sosyal yardım noktasında hane başına düşecek miktarı da azaltarak hane halkını olumsuz olarak etkilemektedir. Sosyal koruma harcamaları arttığı takdirde yoksulluk sorunu azalacak dolayısıyla da ihtiyaç sahibi hanelerin miktarı da eş zamanlı olarak azalacaktır.

2.16. Türkiye'nin Zekât Potansiyeli

Sektörler	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Tarım, ormancılık ve balıkçılık	112.635	115.658	124.586	161.448	161.304	188.651	213.350	276.371	337.160	407.077
Sanayi	273.789	299.799	341.782	461.963	511.806	640.580	823.310	942.677	1.149.175	1.873.213
İnşaat	61.80	69.557	79.765	190.619	223.363	265.680	266.163	233.312	264.898	366.347
Hizmetler	815.224	903.090	1.009.365	1.246.696	1.402.413	1.655.362	870.899	1.053.674	1.127.898	1.772.153
Sektörler Toplamı	1.263.455	1.388.104	1.555.498	2.060.726	2.298.886	2.750.273	2.173.722	2.506.036	2.879.133	4.418.792
Dolaylı Ölçülen Mali Aracılık	22.390	25.195	25.063							
Vergi- Sübvansiyon	175.750	204.380	217.732	277.921	309.629	354.633				
GSYH	1.416.816	1.567.289	1.798.293	2.338.647	2.608.525	3.104.906	3.700.989	4.317.786	5.046.883	7.209.040

Kaynak: Gümüş, 2019, s. 154.

Tablo 6: İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Cari Fiyatlarla Türkiye'nin GSYH'sı (Milyon TL)

GSYH üzerinden zekât potansiyelinin hesaplanmasında tarım ve sanayi gelirleri kalemlerinden %5, hizmet gelirlerinden %2,5 diliminde zekât hesaplamaları yapılmaktadır. Dolaylı ölçülen mali aracılık hizmetleri ile vergi ve sübvansiyonlar zekâta girmemektedir. Tarım sektöründe genellikle sulanarak ürün alındığı için zekât potansiyelinin belirlenmesinde zekât oranı 1/20 olarak alınmaktadır. Sanayi sektöründen de zekât oranı %5, Hizmetler sektörünün zekât oranı ise %2,5'tir (Gümüş, 2019, s.154).

Yıllar	Tarım	Sanayi	Hizmetler	Sektör Toplamı	Zekât Potansiyeli	Zekât Potansiyelinin GSYH'ya Oranı (%)
2012	112.635/20 = 5.631,75	273.789/20 =13.689,45	815.224/40 =20.380,6	1.201.648	39.701,80	2,8
2013	115.658/20 = 5.782,9	299.739/20 = 14.990	903.089/40 =22.772,2	1.318.486	43.545,10	2,78
2014	124.586/20 =6.229,3	341.782/20 = 17.089	1.009.365/40 = 25.234,1	1.475.733	48.552,40	2,78
2015	148.287/20 = 7.414,35	371.458/20 =18.572,9	1.120.756/40 = 28.018,9	1.640.501	54.006,15	2,76
2016	161.304/20 = 8.065,2	511.805/20 = 25.590,2	1.402.423/40 = 35.060,5	1.234.008	76.781,20	2,94
2017	188.650/20 = 9.432,5	640.580/20 = 32.029	1.655.362/40 =41.383,8	1.517.897	82.845,30	2,67
2018	213.350 /20 10.667,50	823.310/20 =41.165,5	870.899/40 =21.772,475	1.907.559	73.605	1,99%
2019	276.371/20 =13.818,55	942.677/20 =47.133,85	1.053.674/40 =26.341,85	2.272.722	87.294	2,02%
2020	337.160/20 =16.858	1.149.175/20 =57.458,75	1.127.898/40 =28.197,45	2.614.233	102.514	2,03%
2021	407.077/20 =20.353,85	1.873.213/20 =93.660,65	1.772.153/40 =44.303,825	4.052.443	158.318	2,20%

Kaynak: Gümüş, 2019, s. 155.

Tablo 7: Türkiye'nin GSYH'sı Üzerinden Zekât Potansiyelinin Hesaplanması (Milyon TL)

Küresel Zenginlik Raporuna göre zekât potansiyelinin hesaplanmasında nüfusun en zengin %10'luk dilimi dikkate alınır. 20 Yaş altı nüfus dikkate alınmaz. Zekât potansiyelinin hesaplanmasında en zengin %10'luk dilimin bütün servetinin 1/40'ı (%2,5) zekât potansiyeli olarak belirlenir (Gümüş, 2019 s. 155).

Forbes Dergisinin her yıl yayınladığı en zengin 100 kişinin sahip olduğu hisse senetleri, gayri-menkul değerleri ve diğer bütün mal varlıkları hesaplanmaktadır. Bu metoda göre Türkiye’de en zengin 100 kişinin 2018 yılı mal varlığı 121.4 milyon \$ olarak hesaplanmıştır. Bunun da 1/40’ı olan zekât potansiyeli 3.035 milyon \$ olup, 14.416 milyon TL etmektedir. Aynı zamanda en yüksek zekât potansiyeli yılını 2018 olarak görmekteyiz. Bu bilgi aynı zamanda Türkiye’de en zengin 100 kişinin zekât potansiyelinin büyüklüğü sonucuna bizi ulaştırmaktadır. 2019 yılı zekât potansiyeli 2.317 milyon \$ ve 2020 yılı zekât potansiyelini ise 2.341 milyon \$ olarak görüyoruz. En zengin 100 kişinin zekât potansiyelinin tahmini potansiyelin 1/10’una yakın olduğu belirtilmiştir.

Yıl	100 Kişinin Servet (Milyon \$)	Zekât Potansiyeli (Milyon \$)	Zekât Potansiyeli (Milyon ₺)	Ülke Zekât Potansiyeli (Milyon \$)	Ülke Zekât Potansiyeli (Milyon ₺)
2018	121.400,00	3.035,00	14.416,00	30.035,00	144.160,00
2019	92.700,00	2.317,00	13.137,00	23.170,00	131.370,00
2020	93.650,00	2.341,00	16.410,00	23.341,00	280.092,00

Kaynak: Gümüş, 2019, s. 156.

Tablo 8: Forbes Dergisine Göre En Zengin 100 Türkün Servetleri ve Zekât Potansiyeli

2018 yılını değerlendirdiğimizde zekât potansiyeli birinci yöntem olan GSYH üzerinden hesaplamada 87.9 milyar TL, Forbes dergisinin yayınladığı en zengin 100 kişinin servetine göre yapılan hesaplamada 100 kişinin zekât potansiyeli 14.4 milyar TL olarak ortaya çıkmaktadır. Forbes raporuna göre belirlenen en zengin 100 kişinin potansiyelinin ülke potansiyelinin 1/10’una eşit olduğu belirtildiğinde 144 milyar TL ettiği açıkça ortadadır. Ayrıca Türkiye’de zekât potansiyeli hesaplanırken yastık altı varlıklar hesaba dahil edilmemiştir. Bu da zekât potansiyelini hesaplarken ortaya çıkan veriler için bir dezavantajdır (Gümüş, 2019, s. 157).

2.17. Türkiye’de Zekâtın Toplanması

Bugün ülkemizde Müslümanlar zekâtlarını imkânlar dâhilinde ya kendi tanıdıkları ihtiyaç sahiplerine veriyorlar ya da sivil toplum kuruluşları veya vakıflar aracılığıyla ihtiyaç

sahiplerine ulaştırmaktadırlar. Zekât ibadetinin yerine getirilmesi ve zekât ibadetinden alınması gereken faydanın ortaya çıkması için verilen zekâtın planlı olarak toplanması ve dağıtılması gerekmektedir. İslam tarihine baktığımızda Hz. Muhammed (s.a.v), Hulefa-i Raşidin, Abbasiler döneminde zekât devlet eliyle toplanarak uygun yerlere dağıtılmaktadır. Bugün İslam ülkelerinin bazıları bu örneğe istinaden zekât fonu oluşturarak zekât ile ilgili faaliyetleri bu fonla birlikte yapmaktadır. Ülkemizde de zekât faaliyetlerinin daha verimli olması için ya bu şekilde bir fon teşkilatı kurulması ya da Diyanet İşleri Başkanlığı'nın da zekât işlerine bakacak “Zekât İşleri Genel Müdürlüğü” adı altında bir birim kurularak hem zekâtın toplanması hem de gerekli yerlere dağıtılması sağlanmalıdır. Bu şekilde bir organizasyon zekâtın daha fazla toplanmasına ve uygun yerlere adaletli bir şekilde dağıtılmasını sağlayacaktır (Gümüş, 2019, s. 164).

Türkiye’de zekât verecek olanların zekâtlarını bu birimlere kolayca ulaştırabilmeleri için çeşitli ödeme olanakları geliştirmeleri gerekebilir. Örneğin zekât toplama görevi olan bu teşkilatlar bazı faizsiz finans kurumlarıyla anlaşmalı, o kurumlarda hesapları olabilir. Ayrıca kolaylık açısında internet bankacılığı ve mobil bankacılık aracılığıyla insanlar kolaylıkla zekâtlarını ödeyebilir. Zekât ibadetini yapmak isteyen Müslümanlar zekâtlarını kendileri giderek bu kuruma teslim edebilir.

Günümüzde bankacılık internet ortamında çok büyük bir gelişme göstermiştir. Zamanları sınırlı olan iş insanları zekâtlarını vermek için kurumlarla veya şubeleriyle direkt olarak gitmeden zamandan tasarruf ederek internet üzerinden zekâtlarını verebilir. Bu uygulama iş insanlarının zekâtlarını öderken aynı zamanda zamandan tasarruf etmelerini sağlayacaktır. Günümüz koşullarında Türkiye’de zekâtlarını vermek isteyen bazı kişiler zekâtlarını verecek yer aramakta ve doğru yeri aramak için zamanları olmamaktadır. İşlerinin yoğunluğundan dolayı zekât verebilecekleri kurumları araştırmaya yeterli vakit ayıramamaktadırlar. Bu konuda problem yaşıyan kişiler için internet bankacılığı ile zekât verebilmek kolaylık sağlayacaktır. Aynı zamanda toplanan genel zekât miktarının artmasına sebep olacaktır (Gümüş, 2019, s. 164).

2.18. Türkiye’de Zekâtın Dağıtımı

Günümüzde her birey kendi imkânları ölçüsünde genelde ferdi olarak mallarının zekâtını ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmaktadır. Bu durum bazı kişilerin fazla zekât almasına bazılarınsa hiç zekât almamasına yol açmaktadır. Bu tarz zekât verme yönteminden

ziyade bir fon aracılığıyla zekâtın toplanması ve dağıtılması bu dengesizliğin azalmasına sağlayacaktır. Zekâtın dağıtımında en önemli işlerden birisi, zekât ulaştırmada görev üstlenen kişilerin, görevlerini yerine getirirken toplanan zekât miktarının kendilerine, zekât vermekle yükümlü olan kişiler tarafından emanet edildiğini ve bu emanete en iyi şekilde sahip çıkmaları gerektiği düşüncesinde olmaları gerektiğidir. Zekât gelirini dağıtırken verilen emaneti en iyi şekilde uygun yerlere ulaştırmaları gerektiği farkındalığıyla görevlerini yapmalıdırlar. Zekâtın uygun yerlere ulaştırılmasında görevli kişilerin bulunulan bölgeyi tanınmaları ve herkes tarafından bilinen güvenilir, zekât hakkında bilgili ve sorumluluk bilinci olan kişiler olması zekâtı veren kişiler için güven oluşturacaktır. Zekât dağıtma işi yapılırken adaletten ayrılmadan layıkıyla görev yerine getirilmelidir.

Yoğun olarak nüfusun Müslüman olduğu devletler, zekâtın toplanması ve ihtiyaç sahiplerine dağıtılması konusunda zekâtın ulaştırılması için devletin eliyle yapması konusunda adımlar atıldığı görülmektedir. Bahsedilen devletlerde zekât vermek bazılarında zorunlu durumdayken bazılarında ise zorunlu değildir. Tespit edilen yedi ülkede zekât zorunludur. Zorunlu olan ülkeler; Pakistan, Yemen, Sudan, Brunei Sultanlığı, Endonezya, Libya ve Suudi Arabistan'dır. Nüfusun geneli Müslüman olduğu halde zekât ibadetini zorunlu kılmayan ülkeler ise; Cezayir, Bangladeş, Mısır, Kenya, Kuveyt, Malezya, Ürdün ve Türkiye'dir. Bahsedilen ülkelerde zekât ibadeti ile ilgili mevzuat olmakla beraber, zekât vermek zorunlu hale getirilmemiştir. Türkiye'de zekâtla ilgili yasal olan bir düzenleme bulunmamaktadır. Malezya, ismi geçen ülkeler arasında en donanımlı zekât sistemine sahip olan ülkedir. Zekâtı zorunlu hale getiren ülkelerde dahi, Malezya'da bulunan sistem gibi kapsamlı bir zekât sistemine sahip değildirler (Aydın ve Odabaş, 2018 s. 151).

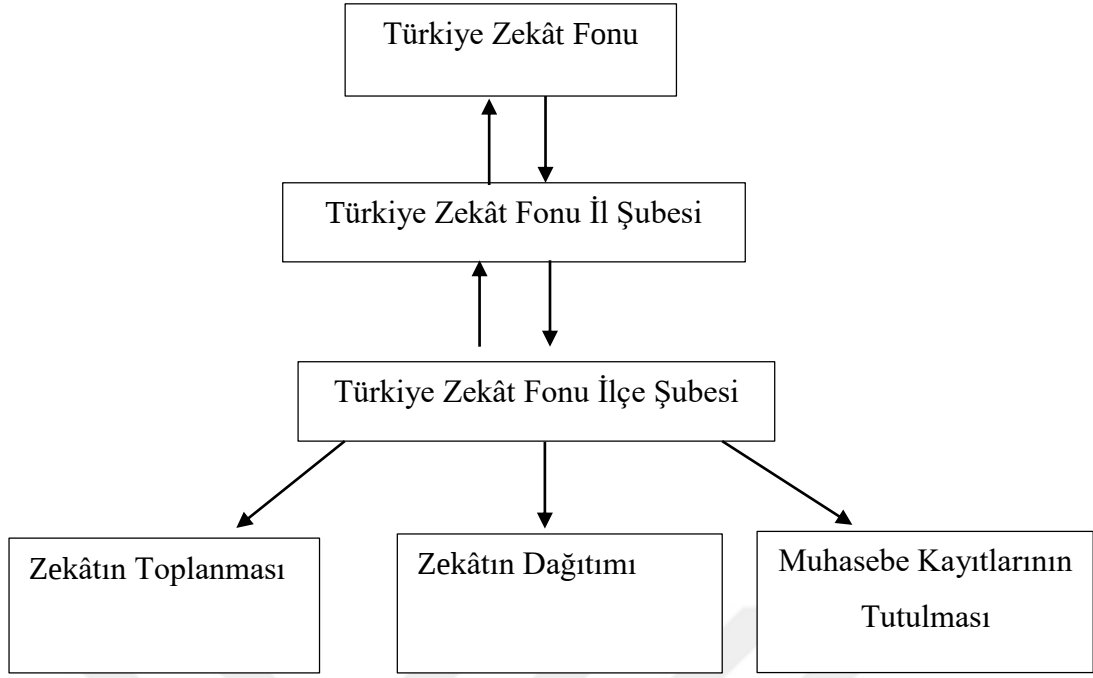
Zekât vermenin ibadet yönü olduğu kadar sosyal olarak işlevi de mühim olduğundan emredildiği ilk zamanlardan beridir zekâtın toplanıp ve dağıtılması devlet ve yardım kurumları önemli ölçüde işlevsel olmuşlardır. Konuyla ilgisi olan âyetlerde zekâtın verilmesi gereken yerler arasında zekât işlerinde çalışanların belirtilmesi (Tevbe 9/60) ve Hz. Muhammed'e (s.a.v) dinen zengin olanların sahip olduğu mallardan zekât almasının emredilmiş olması (Tevbe 9/103) zekâtın devlet eliyle toplanabileceğini ve dağıtılabileceğini ifade eder. Genel olarak Hz. Muhammed'in sözlerinde ve fiillerinde, dört halife döneminde ve sonraki dönemlerde de zekât toplanması ve dağıtımı büyük

ölçüde devlet memurları tarafından gerçekleştirildiğinin örneklerini görmekteyiz. Kaynaklara baktığımızda, Hz. Osman'ın bilinmesi ancak kişilerin kendisine kalmış malların mevcut zekâtının ödenmesini mülk sahiplerine bıraktığı, sahâbenin ise bu düsturu benimsediği bilgisi yer almaktadır. Sonraki dönemlerdeyse zekât uygulaması toprak ürünleri, madenler, hayvanlar gibi açıkça bilinen malların zekâtının devlet tarafından tahsil edilip dağıtılması; nakit para, gümüş, altın, ticaret malları gibi gizli olan malların zekâtının ise mal sahibi tarafından kendisinin vermesi şeklinde benimsenmiştir. Fakat zekât vermekle yükümlü kişinin kendi vermesi gereken zekâtını vermediğinde devletin bireye sormadan gerekirse zorla tahsil edip ihtiyaç sahiplerine dağıtma hakkının bulunduğu ifade edilmiştir (Erkal, 2013, s. 198).

İslam alimlerinin bazıları, zengin olan kişilerin zekât verme konusunda göstermiş oldukları ihmal ve düzensizliklerden dolayı zekâtın toplanarak ihtiyaç sahiplerine dağıtılması konusunda devlet veya kurumların devrede olması gerektiğinin faydaları üzerinde bilgi vermektedirler (Erkal, 2013, s. 199).

Toplumlarda genel olarak yoksul kişiler, maddi yetersizlikten dolayı eğitim ve modern imkanlardan faydalanamamaktadır. Toplumda bu zorluklarla karşılaşan kişilere zekât fonu ile gelir sağlanarak, kişilerin hayat standartları, toplumda aktif olmaları ve işgücüne kazandırılmaları sağlanabilmektedir. Bir başka kısım ise zekât fonu ihtiyaç sahibi eğitim gören kişilere de verilebilmektedir. Böylece öğrenciler yeterli eğitim aldıktan sonra topluma ve kendilerine verimli alan oluşturarak ve gelecek dönemlerde yoksulluğun azaltılmasında, tüketim ve üretimin arttırılmasında önemli rol oynayacaklardır. Zekât gelirinin direkt kişilere ulaştırılması ve sadakayla okullar, yoksullara iş olanağı sağlayabilecek fabrikalar ve buna benzer yapıların inşa edilmesi istihdam arttırıcı olacaktır (Khalid, 2017, s. 160).

Ülkemizde toplanan zekâtlar ilk iş olarak toplanılan merkezde muhtaç olan kişilere ulaştırılmalı, zekât almak için başvuruda bulunanlar ve muhtaç olduğunu bildiren kişiler için gerçek manada muhtaç olup olmadıkları ayrıntılı olarak araştırılmalıdır. İl ve ilçelerde bulunan yoksul kimseler objektif olarak araştırılmalı ve tespit edilmelidir. Yoksul kişilerin, yoksulluk oranları ve hangi sebepten yoksul oldukları belirlenmelidir. Zekât verilirken yoksul kişilerin durumları göz önüne alınarak belirlenen koşullarda yol alınmalıdır (Gümüş, 2019, s. 167).

Kaynak: Gümüş, 2019, s. 168.

Şekil 1: Türkiye’de Zekâtın Toplanıp Dağıtılması İle İlgili Örnek Şema

Her ilçe kendi bünyesinde toplanan zekâtı o ilçede bulunan yoksul ve muhtaçlara ihtiyacı nispetinde dağıtmalı, eğer bir ilçede toplanan zekât gelirleri dağıtıldıktan sonra artarsa, artan miktar ilçenin bağlı olduğu il zekât merkezine gönderilmelidir. İl zekât merkezi de bünyesinde toplanan zekât gelirlerini verimli bir şekilde il içindeki yoksul ve muhtaçlara en uygun şekilde dağıtmalıdır. Bazı ilçelerden gelen zekât gelirlerini zekât gelirleri yetersiz olan ilçelere ihtiyaca göre aktarılmalıdır. Her il öncelikle kendi bölgesi içerisindeki yoksulluğu azaltma yoluna gitmelidir. Eğer herhangi bir ilde zekât gelirleri il genelindeki bütün ilçelerdeki muhtaçlara dağıtıldıktan sonra elde kaldıysa artan miktar Türkiye zekât fonu merkezine gönderilmelidir. Türkiye’de bazı illerin zekât gelirlerinde fazlalık olurken, bazı illerin zekât gelirlerinin ise yetersiz olabilir. Böyle bir durumda zekât gelirlerinde fazlalık olan iller artan miktarı Türkiye zekât fonu merkezine transfer etmelidir. Türkiye zekât fonu da gelen bu zekât gelirlerini ihtiyaç olan illere ihtiyacı olduğu oranında dağıtmaya çalışmalıdır. Merkeze gelen zekât fonu ihtiyaç duyulan illere ihtiyacı miktarında transfer edilerek ülke genelinde yoksulluğun azaltılmasına çalışılmalıdır (Gümüş, 2019, s. 168).

Zekâtların ferdi olarak dağıtılması yerine, bir havuzda toplayarak ihtiyaç sahiplerine dağıtılması durumunda yoksulluğun azaltılmasına çok büyük katkılar sağlayacağı yapılan araştırmalar ve çalışmalarda ortaya açık bir şekilde konulmuştur. Bazı İslam ülkelerinde

bunun başarılı örnekleri vardır. Ülkemizde de böyle bir uygulamanın olması, zekâtın yoksullukla mücadelede önemli bir role sahip olmasını sağlayacaktır.

3. BÖLÜM: YOKSULLUĞUN ÖNLENMESİNDE ZEKÂT KURUMUNUN ROLÜ: MÜSİAD ÖRNEĞİ

3.1. MÜSİAD ve Tarihi

9 Mayıs 1990 yılında, Müslüman kimlikleri ile bir grup iş adamı, Müstakil Sanayici ve İş adamları Derneği (MÜSİAD) adı ile yapılandılar. Literatürde MÜSİAD'ın kurucusu ve ilk başkanı olarak Erol YARAR yer almaktadır. On iki iş adamı ile beraber İstanbul merkezli olarak kurulan dernek, hızla genişleyip ve büyüyerek 1994 yılında 18 ilde 1819 üyeye ulaşmıştır (Temelli, 2015, s. 46).

Müstakil Sanayici ve İş adamları Derneği (MÜSİAD); hukukun, hakkın, eşitliğin, adaletin, barışın, huzurun, mutluluğun sağlanmaya çalışıldığı; topluma ve tarihe mal olmuş yerli ve evrensel değerlerin gözetilmeye çalışıldığı kendi içerisinde bir bütün, bulunduğu bölgede, siyasi ve ekonomik alanda etkili olmaya gayret eden, dünya genelinde saygın bir Türkiye planıyla hareket eden özen sahibi iş adamlarının kurmuş olduğu kamu yararına dernek statüsüne sahip olan güçlü bir Sivil Toplum Kuruluşu'dur. MÜSİAD Türkiye'nin uluslararası saygınlık kazanması için elinden geleni ardına koymayan, kalkınmacı ve toplumun bütünü için her alanda örnek olabilecek profesyonellikte, misyon ve vizyonuna bağlı, sorumluluk sahibi olan sivil toplum örgütü olarak tanıtılmaktadır. Bununla beraber köklü bir söylem dönüşümü de yaşanmaya başlanmış, paranın dini, ırkı, ideolojisi bulunmadığı şeklinde gibi söylemler de derneğin önde gelenleri tarafından dile getirilmeye çalışılmıştır (Özsöz, 2017 s. 8).

MÜSİAD Anadolu'da ilk şubelerini 1991 tarihinde Kayseri'de, ilk olarak yurt dışı şubelerini 1993 tarihinde Almanya'nın Münih şehrinde açtı. Yurt içince 84 farklı noktada faaliyetlerini devam ettiren MÜSİAD yurt dışında 81 farklı şubeyle hizmetlerini sürdürmektedir.

MÜSİAD'ın amacı; iş insanlarının ve hizmet etmeye çalıştıkları elemanların kişisel olarak donanımlarını artırmayı; onların, ticaretin ve sanayinin tüm işlevleri bakımından daha fazla verimli çalışmasını sağlamaya çalışmaktır. Küçük, orta ve büyük ölçekli işletmelerin iş ve işleyişlerinin geliştirilmesini ve insan, bilgi, para faktörlerinin denge içinde daha iyi idare edilmesini ve işleyişin kolaylaştırılmasını sağlar. Bütün sektörler için iç ve dış pazarların, piyasaların araştırılıp genişlemesine, geliştirilmesine, üreticiden tüketiciye, satıcıdan alıcıya uzanan yolların kolaylaştırılmasına ve açılmasına öncelik

vermektedir. Ülkemizin ekonomik ve sosyal problemlerinin yanı sıra; sektörel, bölgesel ve uluslararası problemler ile ilgili çokça araştırmalar yaparak ve bu araştırmaları kamuoyu ile paylaşarak bilgi sahibi olunmasında önemli rol oynar (Musiad.org.tr, 2023). MÜSİAD'a göre MÜSİAD üyesi olan iş adamları iş hayatına girmeden önce ve hatta tüm yaşamları boyunca ahlaki olarak bir eğitim süreci yaşayarak ve bu anlamda örnek bir ahlaki tutum ve davranış sergileyerek bu yapının bir üyesi olabilmektedirler. Bu sebeple MÜSİAD kendisini çeşitli siyasi ve ekonomik krizler neticesinde derneğin temel aldığı dini hassasiyetlere ve aynı zamanda ekonomik vizyona sahip olmayanların (olamayanların) zaman içinde elendiği ve sonucunda dini ve ekonomik açıdan güzide kişilerin içerisinde bulunduğu bir kurum olarak görmektedir (Özsöz, 2017, s. 8).

3.2. MÜSİAD'ın Hedefleri

1. Ülkenin ekonomisiyle ilgili problemleri tespit edip, dünyadaki gelişmeler doğrultusunda, Türkiye'nin sosyo-kültürel yapısı ve inançları bağlamında uyumlu çözümler üretmeye çalışmak,
2. Toplumsal ve ticari bir ahlaka sahip olan ve rekabetle birlikte uyumu beraberce yürütecek bir topluluk oluşturmak,
3. Teknolojik ve ekonomik boyutlarıyla beraber kalkınmanın ardı sıra, sosyal ve kültürel temelleri konusu üzerinde araştırmalar yapmak,
4. Dünyada gelişen ve gelişmekte olan ekonomileri gözlemleyerek ülkemizde uygulanabilir sistem haline dönüştürmek,
5. Ekonomik kalkınmayı sağlamak için gerekli yönlendirmelerin uygulanmasına dair çözümler üretmek,
6. Ülkemizin uluslararası rekabet gücünü arttırmak için ekonomi ve işletme alanlarında üst düzeyde yöneticilerin yetiştirilmesine imkân sağlamak ve çalışmalar yapmak,
7. Türkiye'nin ve MÜSİAD'ın yurt dışında tanıtımını yapmak ve ülke menfaati için faaliyetlerde bulunmak,
8. Uluslararası alandaki teknolojik gelişmeleri takip ederek üyelere bu konuda bilgi aktarımı sağlamak,
9. Yurt dışındaki vatandaşlarımızın harcamalarını değerlendirmek için yatırım projeleri geliştirip onları yatırım yapmaya teşvik etmek,

10. Türkiye'nin yurt dışında tanıtımını temin için yurt içinde uluslararası fuarlar organize etmek,
11. Dünyada gelişen pazarları tespit edip bu pazarlara yönelik MÜSİAD üyelerinin ticari faaliyetlerini arttırıcı stratejiler geliştirmek (Zeybek, 2000, ss. 40-41).

3.3. Yoksullukla Mücadelede Zekât Kurumunun Rolü: MÜSİAD Örneği

3.3.1. Zekâtı Hesaplama

Soru1: Zekâtınızı nasıl hesaplıyorsunuz?

Katılımcılar genellikle zekât vermeden önce sahip oldukları mülk tutarına bakıp sahip olmuş oldukları mal varlığı üzerinden bir ödeme planı çıkartmaktadırlar. Zekâtı hesaplama konusunda katılımcıların vermiş olduğu cevaplar doğrultusunda K(10) dışında bütün katılımcıların zekâtını kendilerinin hesapladığını görmekteyiz. K(10) zekâtını kuyumcuya hesaplattırıp o şekilde bir ödeme yaptığını ifade etmiştir. K(4), K(7), K(9) ve K(12) Ramazan Ayı içerisinde zekât hesaplamasını yaparken K(8) her yaptığı yüklü ticari kazançtan sonra zekât verdiğini söylemiştir. Diğer katılımcılar için belirli bir tarih aralığı saptanamamıştır. Verilen cevaplar doğrultusunda katılımcıların çoğunluğu Ramazan Ayı içerisinde zekât vermeyi tercih ederken bir kısmı ise sene içerisinde yayıp zekâtlarını bu şekilde vermeyi tercih ettiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Genellikle zekât hesaplamasında katılımcılar asgari düzeyden daha fazla miktarı ödeme planına dahil ettiklerini dile getirmişlerdir. Katılımcıların zekât hesaplama konusunda bilgili ve hassas oldukları, genel olarak bu konuda problem yaşamadıkları aktarılan cevaplar neticesinde tespit edilmiştir.

Soru2: Zekâtınızı hesaplarken karşılaştığınız soru ve sorunları nasıl çözüyorsunuz?

Verilen cevaplar neticesinde zekât ile alakalı problem yaşayan katılımcıların genel olarak çok problem yaşamadıklarını, herhangi bir sorunla karşılaştıklarında K(1), K(2), K(4), K(5), K(6), K(9) ve K(12)'nin güvendikleri ve ehil olan yetkili hocalardan bilgi aldıklarını, K(3) ve K(10)'nun Diyanetin Alo Fetva hattını arayarak sorunu çözdüklerini, K(7) ve K(8) fazladan zekât vererek kendilerini mutmain ettiklerini böylece sorunun ortadan kalktığını ve K(11)'in ise internetten araştırarak problemleri çözdüğü bilgisine ulaşmaktayız. Katılımcıların cevapları doğrultusunda zekât ibadetini yerine getirirken genel olarak yaşadıkları problemleri yetkili hocalardan bilgi alarak çözdükleri

görülmüştür. Bu doğrultuda zekât hesaplaması yaparken kişilerin karşılaştıkları sorunları yetkili hocalar ile iletişime geçerek çözdüklerini saptamaktayız.

Soru3: Yıllık ortalama ne kadar zekât veriyorsunuz?

Katılımcıların sahip olmuş oldukları mal miktarı farklı olduğundan dolayı verdikleri zekât miktarı da birbirlerinden farklı olmuştur. Sırasıyla katılımcılar K(1): 370.000 TL, K(2): 20.000-25.000 TL, K(3): 60.000 TL, K(4): 100.000 TL, K(5): 600.000 TL, K(6): 85.000 TL, K(7): 50.000 TL, K(8): 400.000 TL, K(9): 80.000 TL, K(10): 45.000 TL cevabını vermişlerdir. Açıkça verdikleri rakamları belirtmişlerdir. K(11) ve K(12)' ni bu soruyu cevaplamamıştır.

Katılımcıların vermiş olduğu cevaplara bağlı olarak hepsinin verilmesi gerekenin üzerinde zekât verdiğini, verilen rakamların oldukça tatmin edici rakamlar olduğu kanısına ulaşmaktayız. Verilen rakamlar konusunda oldukça hassasiyet sahibi olduklarından ellerinden gelenin fazlasını yapıp, ihtiyaç sahiplerinin ihtiyaçlarını giderme noktasında son derece etkili oldukları verisini elde etmekteyiz. Katılımcıların yarısından fazlasının yüklü miktarda zekât mükellefi olduğu bilgisini görmekteyiz. Genel olarak katılımcılar vermiş oldukları zekât miktarlarını net olarak açıklarken, K(11) ve K(12) verdikleri zekât miktarını paylaşmayı tercih etmemişlerdir.

3.3.2. Zekâtı Verme Biçimi

Soru1: Zekâtı mutlaka kişilere mi verirsiniz yoksa belirli hizmet alanlarına kullanılabileceğini düşünür müsünüz?

Genel olarak katılımcılar zekâtlarını hem kişilere hem de kurumlara vermeyi tercih ediyorlar. K(3), K(4), K(7) ve K(11) mutlaka kişilere zekât vermeyi tercih ederken kurumlara da zekât verilebileceği konusunda ılımlı olduklarını dile getirmişlerdir. K(1), K(2), K(5) ve K(10) zekâtlarını hem kuruma hem de kişilere paylaştıklarını söylerlerken K(12) genel olarak kişilere verdiğini ama düşük oranda kurumlara verdiğini de ifade etmiştir. K(6) kişi ve kurumlara zekât vermeyi tercih etmenin yanında YÖÇEYDER (Yetim Öksüz Çocuklar Derneği)'in ve İHH (İnsani Yardım Vakfı)'nın zekât fonuna destek olarak sığınmacı ve mülteci gibi kitlelere de zekât vermeye gayret ettiğini söylemiştir. Bu ilişkiyi ensar-muhacir ilişkisi gibi gördüğü için böyle vermeyi tercih ettiğini açıklamıştır. K(8) ve K(9) zekâtlarını yine kişilere vermeyi tercih ederlerken STK'ların Suriye'deki insan odaklı çalışmalarına zekâtlarını vererek destek

olduklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların cevaplarını değerlendirdiğimizde çevrelerinde zekât verilecek kişilerin bulunmaması ve gerçek ihtiyaç sahiplerinin tespit edilememesi durumunda, kurumların ihtiyaç sahiplerine kolaylıkla eriştiği için zekât mükelleflerinin işlerini kolaylaştırdığı sonucuna ulaşabiliriz. Özellikle güvenilir birkaç STK'nın (İHH ve Kızılay gibi) bu işi çok planlı ve hassasiyetle yürüttükleri noktasında görüş birliği içerisindeyiz. Katılımcıların vermiş oldukları cevaplar neticesinde her ne kadar STK'lar bu işi düzenli yürütseler de kendileri zekâtlarını kişilere vermeyi tercih ettiklerini dile getirmişlerdir.

Soru2: Zekâtı genellikle nasıl vermeyi tercih edersiniz? Doğrudan mı, bir kişiye veya kuruma vekalet vererek mi?

K(1), K(2), K(4), K(5), K(6), K(8), K(9) ve K(10) zekâtlarını hem doğrudan kişiye hem de kuruma vekalet vererek iletebileceklerini söylemişlerdir. Katılımcılar zekâtlarını verirken büyük bir çoğunluğu doğrudan (elden) vermeyi tercih ederken, oluşan şartlara göre ihtiyaca binaen vekalet vererek de zekâtlarını iletebileceklerini açıklamışlardır. K(3), K(7), K(11) ve K(12) kurumlara vekalet verilmesini uygun görmeyip doğrudan kendileri, kişilere zekâtlarını iletmeyi daha uygun görmüşlerdir. K(2) iş yoğunluğundan vekalet vermeyi tercih ederken, K(10) ise zekât verdikleri kişilerden çekindikleri için vekalet vererek zekâtlarını ilettiklerini söylemişlerdir. Verilen cevaplardan ve tercihlerden anladığımız kadarıyla zekâtın doğrudan verilmesi gerektiği ve güvenilirlik açısından daha uygun olacağı sonucuna varabiliriz. Bu doğrultuda katılımcılardan her ne kadar kurumlara vekalet vererek zekât vermeyi tercih edenler olsa da genel olarak katılımcılar zekâtlarını doğrudan (elden) vermeyi tercih etmektedirler.

3.3.3. Zekâtın Sarf Yerleri

Soru1: Zekâtınızı verirken kimlere vermeyi tercih edersiniz?

Katılımcıların zekât verirken vermeyi tercih ettikleri kişileri açıklayacak olursak K(1), K(2), K(5), K(8) ve K(10) ihtiyaç sahiplerine verdiklerini dile getirmişlerdir. K(8) günlük ihtiyaçlarını karşılayamayan ve bu konuda problem yaşayan kişilerin önceliği olduğunu ifade etmiştir. Aynı zamanda K(2) kişinin ihtiyaç sahibi olduğunu gözetirken bunun yanında ehl-i iman olmasına ve namaz kılmasına dikkat ettiğini söylemiştir. K(3) ve K(11) ihtiyaç sahibi öğrenci, dul, yetim-öksüz kategorisini tercih ederken K(9) Tevbe Sûresinde yer alan sekiz grup insanı gözettiğini ve bunlara zekât vermeyi tercih ettiğini

söylemiştir. K(4) ve K(12) genel olarak ihtiyaç sahibi öğrencilere zekât verdiklerini aktarmışlardır. Özellikle K(12)'nin sürekli olarak vermiş olduğu 8-10 öğrencisi olduğunu ve yıl içerisindeki zekâtlarını burs şeklinde bu öğrencilere verdiği bilgisini paylaşmıştır. K(7) zekâtını akrabalarına verdiğini belirtmiştir. K(6) ise “genelde yurtlarından sürülmüş olanlar işte şuanda mülteci diyebileceğimiz kişilere daha ağırlık verilmesi gerektiğini düşünüyorum” şeklinde gibi bir ifadeye bulunmuştur. Genel olarak katılımcıların vermiş olduğu cevaplara binaen yorum yapacak olursak eğer zekât verilecek kişilerin ihtiyaç sahibi oldukları gözetilmiş ve bu başlık altında herkes en yakınından başlayarak akraba, çalışan, daha çok üniversite öğrencileri, dul ve yetim-öksüz gibi kimselere zekât verdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Zekâtı verirken katılımcıların son derece hassas oldukları ve araştırmalar sonucunda gerçek ihtiyaç sahiplerine ulaşmaya çalıştıkları, ulaşamadıkları takdirde STK’lardan destek aldıkları saptanmıştır.

Soru2: Zekât vereceğiniz kimseleri belirlerken tercihlerinizde neler etkili olur? Yıllık olarak bu tercihleriniz değişir mi?

Katılımcıların tercihleri genel olarak birbirinden farklı olmuştur. Bazı katılımcıların önceliği yakın akrabaları ve çevresi olurken, bazılarının evlenecek kişiler olması, bazılarınınsa öğrenci, iş bulma imkânı olamayanlar ve dul olan kimseler olmuştur. Her katılımcının hassas olduğu noktalarda tercihlerine yöneldiklerini görmekteyiz. Herkesin önceliği birbirinden farklı olduğu için tercihlerde de bu gibi farklı cevapların ortaya çıkması pek doğaldır. Yıllık olarak tercihlerin değişmesi noktasına gelecek olursak K(1), K(2), K(5) ve K(6) dışındaki katılımcıların tercihlerinin genel olarak pek değişmediği bilgisini aktarmışlardır. Değişkenlik gösterdiğini söyleyen katılımcılar yıl içerisindeki karşılaşmış oldukları durum çerçevesinde şekillendiklerini söylemişlerdir.

Soru3: Zekâtın sarf yerlerinin günümüz fakihleri tarafından çok dar veya geniş manada yorumlanmasını nasıl görüyorsunuz?

Katılımcılardan K(7) ve K(10) dışındakilerin hepsi zekâtın sarf yerlerinin geniş manada yorumlanmasını doğru bulmadıklarına dair cevaplarda bulunmuşlardır. Katılımcılar zekâtın Tevbe Sûresinde yer alan 8 gruba verilmesi gerektiği düşüncesi içerisindeyler. Bu konunun yoruma açık olmadığını zekâtın mutlaka kişiye verilmesi gerektiği düşüncesinde olduklarından bu şekilde vermeyi tercih etmektedirler. K(9) ve K(12) özellikle bu konuda çok katı olduklarını zekâtın kişilere verilip tasarruf hakkının da verilen kişide olması gerektiğini düşünmektedirler. Kişi dışında eğer başka bir yere

bağışta bulunulacaksa bunun zekât olarak değil sadaka olarak verilmesi gerektiğini görüşünü savunmaktadırlar. K(6) zekât ibadetinin kendi özünde bir değer olduğunu ve geniş manada yorumlanması halinde bu ibadeti kendi özünden kopartıp kötü bir çıkar açılacağı konusunda endişe duymaktadır. İbadet noktasında kişilerin kitaba uyması gerektiğini, kitabına uydurmamamız gerektiğini söylemiştir. Bu konuda kitaba sadık kalınması ve hassas olunması gerektiğini ancak savaş, kıtlık, göç ve salgın hastalık gibi durumlarda içinde bulunulan mevcut duruma göre tabi ki pozisyona göre hareket edilebileceğini söylemiştir. Ama bunun dışında değişik ve duygusal yorumlara karşı olduğunu, bunun çok esnetilmemesi gerektiğini, Kur'an-ı Kerim'de belirtilen çerçevenin savsaklanmaması düşüncesi içerisinde dir. K(10) ihtiyaca yönelik davranılabileceğini ayetin yoruma açık olduğu düşüncesi içerisinde olup geniş manada yorumlanması konusunda herhangi bir problem görmediğini dile getirmiştir.

3.3.4. Zekât ve Yoksullukla Mücadele

Soru1: Zekâtın yoksullukla mücadelede konumu ile ilgili temel görüşünüz nedir?

Katılımcıların tamamı zekâtın yoksullukla mücadelede önemli bir yapı olduğu cevabını vermişlerdir. Zekât mükelleflerinin tamamını hakkıyla zekâtını verdiği takdirde dünyada yoksul kalmayacağı fikrindedirler. Çoğunluk olarak kişilerin zekâtlarının tam anlamıyla verilmediğinden ötürü dünyadaki yoksulluğun çok fazla olduğunu ve artmaya da devam ettiğini, gelir gider dengesinin alt üst olduğunu fakirler ile zenginler arasındaki makasın çok fazla açıldığını söylemişlerdir. Zekâtın yoksulun hakkı olduğunu ve bu bilinçle olunması gerektiğini bununla alakalıda çalışmalar yapılması gerektiğini söylemişlerdir. K(3) Zekât kurumunun genişletilmesi ve insanların malının zekâtını verirken bunu bir yük olarak görmeyip bir görev olarak yerine getirilmesi gerektiğini söylerken halkın bu konuda bilinçlendirilip zekât konusunda teşvik edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. K(4) Türkiye'de herkes zekâtını verse ülkemizde fakir kalmaz demiştir ve Türkiye'nin sadece %10'nun zekât verdiği tahmininde bulunmuştur. K(2) zekâtın yoksulun hakkı olduğunu söylerken bu ibadetin sosyal yardımlaşma ve dayanışmaya dayalı olduğunu ifade etmiştir. K(6) aslında mal sahibinin gerçek manada Allah (c.c.) olduğu bilincinde olunursa zekâtın daha kolaylıkla verilip kişinin bireysellikten kurtulup böylece sosyal testi de kolayca geçebileceğini söylemiştir. K(10) zekât ibadetinin asıl amacının gelir dengesizliğini ortadan kaldırıp yoksullukla mücadelede önemli bir yapı olduğunu vurgulamıştır.

Yan Soru: Zekâtı yalnız bir ibadet olarak mı görmek gerekir yoksa yoksullukla mücadelede önemli bir yapı mıdır?

Katılımcılar zekâtın farz bir ibadet olduğunu aynı zamanda yoksullukla mücadelede de önemli bir yapı olduğunu ifade etmişlerdir. Tüm katılımcılar bu soruda hemfikirlerdir. Zekâtın asıl amacının paylaşmak ve yardımlaşmak, fakirle zengin arasındaki gelir gider dengesini sağlamak, birbiriyle bağlantılı ve yoksulu gözeten bir ibadet olduğunu söylemişlerdir. K(5) zekâtın bir ibadet olduğunu söylerken aynı zamanda sosyal bir sorumluluk olduğunu yoksullukla mücadelede ciddi bir faydası olduğunu ve ikisinin birbirinden ayrılamayacağını dile getirmiştir. K(4) zekâtı ibadet olarak yerine getirirken başkaları ile paylaşma duygusunun kendisine haz verdiğini, zekât verdikçe malının eksilmeyip daha fazla kazanıp daha çok insana yardımcı olabildiğini onların ihtiyaçlarını giderebildiğini söylemiştir. K(10) ikisinin bir arada olduğu zaten zekât ibadetinin asıl amacının yoksullukla mücadelede önemli yapı olduğunu belirtmiştir.

Soru2: Zekâtın yoksullukla mücadelede daha etkin olabilmesi için neler yapılmalıdır?

K(1) ve K(4) bireylerin en başta İslami öğrenmesi, dini anlamda bilinçlenmesi ve zekât ibadeti ile alakalı reklamlar yapılması gerektiğini ifade etmişlerdir. K(2) zekât kurumu olması gerektiğini bu kurumun şeffaf olması ve hiçbir şekilde usulsüzlük olmayacağı garantisini verildiği takdirde çok etkili bir çözüm olacağı cevabını vermiştir. K(3) zekâtın asgari düzeyde verilmeyerek daha fazla verildiği takdirde sadece zekât ibadeti ile yetinmeyip sadaka başlığı altında da yardımlarda bulunarak yoksullukla mücadelede önemli bir yol kat edilebileceğini söylemiştir. K(5) STK'ların özellikle İHH ve Kızılay gibi kurumların gerçek ihtiyaç sahiplerini tespit ettiğini, ihtiyaç sahibi insanların da bu kurumlara yönlendirilmesi gerektiğini ve kurumlarla hareket edilerek işbirliği içerisinde sorunların üstesinden gelineceği düşüncesi içerisindeydi. K(6) bireylerin İslami ilimlerle alakalı bilgi sahibi olmaları gerektiğini, İslamiyet'in bize yüklemiş olduğu temel sorumluluklar konusunda daha sorumlu davranmamız gerektiğini özellikle anne ve babanın zekât ibadeti ile alakalı çocuğuna rol model olup konuyu anlatması gerektiğini her şeyi okullardan, öğretmenlerden ve cami imamlarından beklemeden, çocuk daha okula başlamadan bu işleri halledip alt yapıyı oluşturması gerektiğini söylemiştir. Böylece daha bilinçli bir nesil yetişeceği savunusu içerisindeydi. K(7) insanlara pek güvenmediğini, kurumsallaşmadıkça bu işin üstesinden gelinemeyeceği düşüncesindedir.

K(8) bireylerin bilinçlendirilmesinin yanında zekâtın yoksullukla mücadeledeki rolüyle alakalı çalıştaylar ve sempozyumlar yapıp, karz-ı hasen ve zekât müesseselerinin kurulmasının etkili bir çözüm önerisi olduğunu dile getirmiştir. Bazı zengin insanların dış dünyayla bağlantısının kopuk olduğunu bu insanların herkesi kendisi gibi zannettiğini, ihtiyaç sahiplerinin ne durumda olduğundan habersiz olduğunu söyleyip bu kişilerin yönlendirilmesi gerektiğini söylemiştir. Bunlara ilave olarak karz-ı hasen ve zekât sandıklarının oluşturulmasını da bir çözüm önerisi olarak görmektedir. K(9) ticaretin çok yoğun olduğu mescitler ve camilerin var olduğunu o bölgelere has din görevlilerinin yetiştirilip zekâtın kritik önleminden bahsedilebileceğini sadece camilerde değil zekât tanıtımı ile alakalı billboardın kullanılmasını çözüm önerisi olarak sunmuştur. Ticaretin yoğun olduğu bölgelerdeki camilerin din görevlilerinin İslam iktisadı konusunda özel yetişmiş olması kişileri yönlendirme de daha etkili olabileceği ve konuyla alakalı daha profesyonel olduğu için kişileri etki açısından önem arz ettiğini söylemiştir. K(10) Sivil toplum kuruluşları ile iş birlikler içerisinde olunabileceğini söylemiştir. Bunun yanında STK'ların kendi aralarında bir sistem kurup sisteme ihtiyaç sahiplerini kayıt edip kişilere ulaşımın kolaylaştırılması gerektiğini söylemiştir. Yine STK'ların kendi aralarında sokak sokak iş bölümü yapmaları gerektiğini, insanların birbirinden haberdar olup en ufak hücreye kadar kişilerle alakalı bilgi sahibi olunup onların ihtiyaçlarının giderilmesi gerektiği düşüncesi içerisinde. Herkes en yakınındakinin ihtiyacını giderdiği takdirde bütün sorunun ortadan kalkacağı cevabını vermiştir. K(11) ve K(12) yine sağlam temelli kuruluşların ihtiyaç sahiplerini tespit edip bu işi şeffaf bir şekilde yürüttükleri ve yapılan yardımları ve kişileri kayıt altına aldıkları takdirde olumlu sonuçlar elde edileceğini ifade etmişlerdir.

Katılımcıların birbirinden farklı çözüm önerileri ve tavsiyeleri olmuştur. Genel çerçevede cevaplara baktığımızda zekâtın yoksullukla mücadelede daha etkin olabilmesi için en başta zekâtla mükellef olanların bilinçlendirilmesi ve yetkin kişiler tarafından yönlendirilmesi gerektiğini düşünmektedirler. Bunun yanında güvenilir STK'lara çok iş düştüğünü konuyla alakalı çalışmalarını şeffaf ve hassas yürüttükleri doğrultuda başarılı olabileceklerini ifade etmişlerdir.

Soru3: İş adamlarının zekâtın yoksullukla mücadeledeki rolüne dair farkındalığı yeterli midir?

Katılımcılardan K(1), K(2), K(3), K(4), K(5), K(6), K(7), K(8) ve K(10) iş adamlarının zekâtın yoksullukla mücadeledeki rolüne dair farkındalığın yetersiz olduğunu düşünmektedirler. K(9) konuyla alakalı kesin bir yorum yapmanın çok güç olduğunu çok hassas insanların olduğu kadar farkındalığa hiç sahip olmayan bu durumda bile yardım eden insanların var olduğunu söylemiştir. Kişilerin zekât konusunda bilgi sahibi olmamalarına rağmen ihtiyaç sahiplerine verdiği yardımlar ile birlikte yoksullukla mücadeleye katkı sağladıklarını ifade etmiştir. K(11) zekâtı verme niyetinde olanların farkındalığının yeterli olduğunu ama verme niyetinde olamayanların da ne yapılırsa yapılsın belli bir bilginin üzerine çıkmadığı düşüncesindedir. Kısacası vermek isteyen zekâtını veriyor, vermek istemeyen herhangi bir çaba sarf etmiyor demiştir. K(12) B konuda yorum yapmanın zor olduğunu kişilerin bu konuda hassas olmadığını, zekâtın anlamını bilmek gerektiğini ifade etmiştir. Bu konunun vicdan işi olduğunu ince eleyip sık dokunup titizlik gösterilmesi gerektiğini söylemiştir. Kalbi İslam ahlakı ile çevrelenmiş insanların farkındalığının yeterli olduğunu düşündüğünü söylemiştir. Katılımcıların vermiş olduğu cevaplar doğrultusunda iş adamlarının konuyla alakalı farkındalığının yetersiz olduğu sonucuna ulaşmaktayız.

Soru4: Zekâtın kurumlar tarafından toplanması zekâtın bu konudaki etkinliğini artırır mı? Neden?

Zekâtın kurumlar tarafından toplanması konusunda K(2), K(3), K(6), K(8), K(9) ve K(10) zekâtın etkinliğini arttıracığı düşüncesinde olduklarını söylemişlerdir. Çünkü kurumların çok daha fazla kişiye ulaşım imkânı olması ve ihtiyaç sahiplerini tespit etmesi gibi meseleler kurumların asıl işi olduğu için etkinliğin çokça artacağını düşünmektedirler. K(1), K(4) ve K(5) bu konudaki etkinliğin artmayacağını ifade etmişlerdir. Şeffaflık olmadığı için kişileri şüpheyne düşürdüğünü işini iyi yapan kurumun çok az olduğunu söylemişlerdir. K(5) zekâtın kurumlar tarafından kullanılmasının farklı riskler ortaya çıkaracağını ifade ederken zekât olarak bağışlanan bağışların başka türlü kullanılması şüphesinin olduğunu dile getirmiştir. Kurumların emeklerini görmezden glemeyeceğimizi ama zekâtın kullanımıyla alakalı başka şeylerde kullanılması şüphesi K(5)'i olumsuz olarak etkilemektedir. K(7), K(11) ve K(12) zekâtın kurumlar tarafından toplanılmasına karşı olduklarını söylemişlerdir. Çünkü kurumların şeffaf olmadıklarını, her türlü şüpheyne mahal verdiklerini toplanan zekâtların kullanım ve dağıtım alanları ile

alakalı bilgi olmadıklarından kurumlar tarafından zekâtın toplanmasına karşı olduklarını ifade etmişlerdir.

Katılımcıların genel olarak değerlendirmelerine baktığımızda etkinliğini arttırır diyenlerle arttırmaz diyenler aynı kaygıyı ve şüpheyi taşımaktadırlar. Kurumların güvenilir olmaları, şeffaf olmaları, suiistimal ve şüpheyi yer vermemeleri işlerini titizlik ve hassasiyetle yapıyor olmaları hepsinin kriterleri arasındadır. Eğer bir kuruma zekât vereceklerse bu özellikleri taşıyan kurumları tercih ettiklerini de cevaplarına eklemişlerdir.

Soru5: Zekâtın devlet eliyle toplanmasını yararlı ve etkin bulur musunuz? Neden?

Zekâtın devlet eliyle toplanması konusuna K(1), K(2), K(10) ve K(12) yararlı ve etik bulduklarına dair cevap vermişlerdir. Nedenine gelince yoksullara ulaşım konusunda çok daha kolay olacağı, zekât verme niyetinde olmayan kişilerin bile belki devlet toplarsa kişileri teşvik edeceği düşüncesi içerisindeyler. K(10) devlet eliyle toplanmasını yararlı ve etkin bulurken kişinin zekâtı bizzat kendisi verdiği takdirde içimizdeki merhamet duygusunun aktifleşmesi durumunun da yaşanması gerektiğini aktarmıştır. K(12) ise bizim ülkemizde bu durumun uygulanmasının çok zor olacağını ama uygulanabilen ülkelerde müthiş faydalı olacağı düşüncesi içerisindeydir.

Diğer katılımcılar bu durumun etkin olmayacağını ifade etmişlerdir. K(9) İslam devletlerinde belki bir ihtimal uygulanabilir demiştir. Fakat diğer devletler için İslam iktisadına uygun yönetim biçimi olmadığından ve faiz faktörü etkili olduğundan, verilen zekâtın faizli paraya karışıp karışmaması şüphesi uyandırdığından bu uygulamayı etkin bulmamıştır.

K(8) ‘Zekât bence devlet eliyle değil de özel vakıf dernekler, bu konuda kurulmuş başka platformlar tamamen bu konuyla ilgili olmak kaydıyla yapılıp devletin buna nezaret etmesi gerekir diye düşünüyorum. Çünkü devletin bu konuda etkin olması için devletin İslam’ın zekâtla ilgili hukukuna sahip çıkarken diğer konularda da İslam’ın değerlerine genel bizim değerlerimize uygun kanunlar çıkarması, ona göre memleketin yönetilmesi gerekir ki o anlamdaki inandırıcılığı ve güvenilirliği daha sağlıklı olsun. Bu tür gönüllülük esasına dayanmayıp memur zihniyetiyle yapılacak hayır işlerinin veya ibadetlere vesile olmanın, gönüllülük esasına göre yapılanın yanında daha zayıf kalacağını düşünüyorum. Yani devlet eliyle Türkiye için söylüyorum devlet bunu teşvik etmeli, önemini yayınlarla tv, sosyal medya, siyasilerin bu konulardaki açıklamaları

zekâtın önemi konusunda toplumda karşılığı olan liderlerin zaman zaman konuşmalarında bunu gündeme getirmelerinde mahsur yok. Ama devletin bunu yapmaması, teşvik etmesi yapan kurumları da denetlemesi gerekir diye düşünüyorum' şeklinde konuya açıklık getirmiştir. K(5) etkin bulmama sebebini insanlara güvenmediğini, bunun bir ibadet olduğunu, gerçekten kurallar çerçevesinde kullanılmadığı takdirde ibadet sorumluluğunun kişiden kalkmayacağını ve zekât ibadetinin Allah'ın kişinin kendisine verdiğini kolayca kaçıp sorumluluktan kurtulamayacağımız şeklinde açıklamıştır. Etkin bulmayan katılımcıların pek çoğu şeffaflık ve hassasiyet noktasında şüphe duyduklarından ve devletin parasının faizli işlemlere dahil olduğundan, verilen zekâtın temiz para olarak kalıp kalmayacağından çekindikleri için devlet eliyle toplanmasından kaçındıklarını ifade etmişlerdir.

Soru6: Zekât devlet eliyle toplansaydı hangi devlet kurumunun toplamasını isterdiniz? (Belediyeler, STK, Diyanet İşleri Başkanlığı, Hazine ve Maliye Bakanlığı)

K(3), K(6), K(8), K(9), K(11) ve K(12) dışındaki katılımcılar Diyanet İşleri Başkanlığı'nın toplaması gerektiği noktasında hemfikirlerdir. Bu kurumun daha yetkin olduğunu düşündüklerinden bu cevabı vermişlerdir. K(3) herhangi bir kurumun toplamasını istemediğinden bu soruyu cevaplamak istememiştir. Yine K(8) bir kurumun toplamasını istemezken illa ki bir kurum toplayacaksa bunun için Zekât Bakanlığı diye bir kurum oluşturulmalıdır demiştir. Hali hazırda bulunan kurumların bu işe müdahil olmasını istememiştir. K(11) Maliye Bakanlığını uygun görürken diğer kurumlarda torpilin döndüğü düşüncesini paylaşmıştır. K(12) Türk Kızılay'ının toplamasını bu kuruma güven duyduğunu halihazırda da zaten topladığını ifade etmiştir. K(9) STK'ların toplayabileceğini kendi mizacına daha uygun olduğunu aktarırken, K(6) konu üzerine hiç düşünmediğini ama zekâtla ilgili bir koalisyon kurulabileceğini söylemiştir.

Soru7: Türkiye'de zekât potansiyelini nasıl görüyorsunuz?

Katılımcılardan K(1), K(2), K(4) ve K(5) Türkiye'de zekât potansiyelinin düşük olduğunu söylemektedirler. K(2) potansiyel var ama nüfusun %10'nunun zekât verdiğini düşünüyorum demiştir. K(5) olması gerekenin altında zekât verildiği fikrindedir. K(3) gerçek manada zekât verilirse potansiyelin çok yüksek olduğunu ama kişilerin zekât vermediğini düşünmektedir. K(6) Türkiye'nin çok çalışkan bir ülke olduğunu toprakların verimli, tarım ve hayvancılığın ticaretin ve sanayinin var olduğu bir ülke olduğunu

dolayısıyla zekât potansiyelinin de yüksek olduğunu ifade etmiştir. K(7) İslam ülkeleri arasında en samimi insanların Türkiye’de bulunduğunu yardımlaşma konusunda Türk halkının yardımsever bir halk olduğunu dolayısıyla da yüksek bir potansiyelin olduğunu dile getirmiştir. K(8) Türkiye’de yastık altı parası çok insan bulunduğunu Türkiye’deki zekât potansiyelinin ülkemizdeki gariplere de dünyadaki birçok insana da yeteceğini, böylelikle potansiyelin çok yüksek olduğu cevabını vermiştir. K(9) potansiyelin çok yüksek olduğunu düşünürken zekât farkındalığı olmayan kişilerin, zekât verme noktasında sıkıntılı olduklarını ifade etmiştir. K(10) zekât potansiyelinin çok yüksek olduğunu çok fazla zenginlerimiz olduğunu ama bunların Müslüman olup olmadığı konusunda ve zekât ibadetini yerine getirme konusunda herhangi bir fikri olmadığını söylemiştir. K(11) pek bilgim yok, benim çevremdekiler zekât veriyor cevabını vermiştir. K(12) yeterli seviyede olmasa da bir potansiyelin var olduğu düşüncesi içerisinde. Genel olarak değerlendirdiğimizde ülkedeki potansiyelin yüksek olduğu fakat zekâtı verme noktasında sıkıntıların var olduğu, kişilerin bu ibadetle alakalı bilinçli olup olmadığı dolayısıyla da problemlerin ortaya çıktığı kanısına ulaşılmıştır.

Soru8: Zekât verenlerden vergi indirimi yapılsaydı verilen zekât miktarı artarmıydı?

Bu soruya cevap veren katılımcıların çoğu zekât miktarının artacağını ifade etmişlerdir. Hatta bu şekilde yapılıyor olması ülke için kullanılması, kişilerin hoşuna giderken aynı zamanda kişilerin vergi kaçırmaktan da imtina edeceklerini söylemişlerdir. Tabi vergi indirimi yapılırken zekâtla alakalı belirli bir düzenlemenin yapılması gerektiğini, insanların kafasındaki şüphelerin giderilmesini, belli bir rutine bağlanıp şeffaf olunduktan sonra böyle bir şeyin yapılması katılımcılar tarafından hoş karşılanmıştır. Bu durumun istismara uğramaması için gerekli önlemlerin alınması gerektiğini de ifade etmişlerdir. Vergi indiriminin yapılması çok varlıklı kişileri zekât hassasiyeti olmasa bile zekât vermeye teşvik edebilir ve böylece güzel ve etkili sonuç alınabilir düşüncesi içindedirler. K(6) zekâtın sekiz maddesi sayıldığı zaman devlet eline geçtiğinde fonlar çok farklı yere kullanılabilir, bu durum çokça sıkıntı ve şaibe ortaya çıkarabilir dolayısıyla net olunacak bir yapıya geçilmesi gerektiğini aktarmıştır. Katılımcı bu durumu çok hoş karşılamadığından soruyu cevapsız bırakmıştır. K(7) zekâtın bir ibadet olduğunu ve artık kişilerde bir kültür haline geldiğini, vergi indirimi şeklindeki uygulamanın toplumda çok hoş karşılanmayacağını söylerken bu durumun zekât miktarını arttırmayacağını

söylemiştir. K(9) böyle bir şeyin yapılması kesin olarak istismarı doğururdu demiş ve bu durumun çok uzun soluklu olmayacağını ifade etmiştir.

Katılımcılardan K(6), K(7) ve K(9) dışındakilerin tamamı vergi miktarının artacağı ve çok mantıklı olduğu düşüncesi içerisindeyler.

Soru9: Zekât tutarınızı küçük meblağlar halinde ihtiyaç karşılamak üzere daha fazla kişiye mi yoksa büyük meblağlar halinde iş kurabilmek üzere daha az kişiye mi ulaştırmayı tercih edersiniz?

K(1), K(3), K(5), K(8), K(11) ve K(12) küçük meblağlar halinde kişilere ulaştırmayı tercih etmektedirler. Böylece daha fazla kişiye ulaşp daha fazla kişinin ihtiyacını karşılayabildiklerini ifade etmişlerdir. Küçük meblağları tercih ederken çok minik rakamlar değil de verildiğinde elle tutulur bir karşılığı olmasını tercih etmişlerdir. Bu durumu daha faydalı bulduklarını ifade etmişlerdir. Gerçekten inandıkları ve güvendikleri kişi olursa büyük meblağlar halinde de iş kurabilmek üzere verebileceklerini söylemişlerdir. K(4) kendisi için durumun fark etmediğini, duruma göre şekillendiğini ifade etmiştir. K(6) verilecek miktarı ikiye bölüp bir kısmını küçük meblağlar şeklinde diğer kısmını ise büyük meblağ olarak verip kişiyi zekât verebilecek pozisyona getirmeyi amaçladığını ifade etmiştir. K(2), K(7), K(9) ve K(10) büyük meblağlar şeklinde zekâtı verip kişiyi iş kurabilecek pozisyona taşımayı hedeflediklerini ve bu durumun daha sağlıklı olacağı düşüncesine sahiptirler. Özellikle güvenilir kişi ise eğer kişiyi zekât verebilecek duruma getirip o kişinin de ihtiyaç sahiplerine ulaşmasını sağlamak katılımcılar için önem arz etmektedir. Hatta K(9) “kişinin zekât almaktansa zekât vereceği bir duruma ulaşmasını sağlamak bundan sonraki politikam olacaktır” cevabını vermiştir. Büyük meblağlar halinde vermeyi tercih eden katılımcılar daha fazla ihtiyaç sahibine verilmek zorundaymış gibi bir algı olduğu için bu algıyı kırmanın çok kolay olmadığı cevabını vermişlerdir.

Katılımcıların yaptığı tercihlerin neredeyse yarı yarıya benzer oldukları, tercihlerini sahip olmuş oldukları zekât kültürünün etkilediğini, vermiş oldukları cevaplardan kolaylıkla ulaşabiliriz.

SONUÇ

Yoksulluğun evrensel çapta bir sorun olduğunu söyleyebiliriz. Yoksulluk sorunu insanlık tarihinin belki ilk dönemlerinden başlayıp günümüzde de var olmaya devam etmektedir. Geçmişten beridir süre gelen yoksulluk olgusu gelişmiş, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kendini değişik şekillerde gösterirken yoksulluğun temelindeki sebepler ve boyutlar farklılık arz etmektedir.

Yoksullukla ilgili kavramlar, yoksulluğun boyutu ile ilgili farklılık göstermektedir. Yoksulluk bir yandan kişilerin hayatını devam ettirebilmesi için gerekli olan zaruri ihtiyaçları elde edememe durumu olarak tanımlanırken, diğer yandan da zaruri ihtiyaçların yanında sosyo-kültürel ihtiyaçların da karşılanamaması hali olarak ortaya konmaktadır. Yoksulluk kavramı kişilerin yaşamını sürdürebilmeleri için gerekli olan zorunlu ihtiyaçlarını giderememesidir. Yoksulluğun farklı tanımları ve türleri olsa da yoksulluk tanımı genel olarak mutlak yoksulluk ve göreceli yoksulluk üzerinde yoğunlaştığını görmekteyiz. Mutlak yoksulluk, kişilerin temel yaşamsal ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için ihtiyaç duydukları asgari gelir düzeyi anlamına gelmektedir. Diğer bir yoksulluk türü olan göreceli yoksulluk ise kişinin daha iyi bir yaşam sürdürmesi için gerekli olan ihtiyaçlarının yanında sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını da karşılayamaması durumunu ifade eden yoksulluk türüdür.

Bir toplumda zorunlu ihtiyaçlarını ve sosyal ihtiyaçlarını gideremediğinden ötürü toplumun büyük bir kesiminden dışlanan ve toplumun gerisinde kalan birey sayısının fazla olması toplumun geneli için büyük bir risk oluşturabilmektedir. Her toplumda ve hatta her kesimde var olan yoksulluk olgusu o toplumda sorunları ve bazı olumsuz durumları da beraberinde getirdiği bilinen bir gerçektir. Bu sorunlar ve olumsuz durumlar genel olarak suç ve şiddet olayları, sosyal dışlanma, yoksulluğun kalıcı hale gelmesi, önlenemez bir hal alması olarak sıralanabilir. Bu sebeple toplum için birçok soruna ve olumsuzluğa sebep olan, insanların hayatını olumsuz şekilde etkileyen yoksulluk olgusuna çözümler üretilerek azaltılması gerekmektedir.

Yoksulluk, her ne kadar karmaşık ve zor bir problem olarak karşımızda dursa da çözümsüz olmadığı da unutulmaması gereken bir durumdur. Devletler, sosyal devlet olma özelliklerini ön plana çıkararak, toplumsal sorunlarla ilgilenerek toplumda yoksul ve yardıma ihtiyacı olan bireylerin ihtiyaçlarını gidermek durumundadır. Bu sebeple

yönetimin sosyal devlet olma özelliğine bağlı kalarak kendine has bazı müdahale araçları ile toplum içerisindeki ihtiyaç sahibi bireylere, diğer bir ifadeyle yoksullara çeşitli yardımlarda bulunarak bu kronik sorunu ortadan kaldırmaya çalışır.

İslam dini insanların maddi-manevi ihtiyaçlarını gidermek ve yaşamlarını sürdürebilmeleri için belli kurallar koymuştur. En başta insanı toplumsal bir varlık olarak yaratmış ve kişileri birbirine muhtaç kılmıştır. Toplumda zaruri durumda bulunan insanların hayatlarını devam ettirmeleri ve asli ihtiyaçlarını karşılamalarını gidermeleri için dinen zengin sayılan Müslümanların mallarının bir kısmını belirtilmiş miktar dahilinde zekât olarak vermelerini farz kılmıştır. Zekât ibadetiyle Allah zenginlerle ihtiyaç sahipleri arasında bir bakıma köprü kurulmasını sağlamış ve toplumda dayanışma ve yardımlaşmaya insanları teşvik etmiştir. Zekât kişiler arasında yardımlaşma ve paylaşmayı sağlayan önemli bir yapıdır. İnfakta bulunan paylaşma ve yardımlaşma gücüne sahip olan insanlar, benlik duygusunu bir kenara bırakır, cimrilik-bencillik gibi kötü olarak isimlendirebileceğimiz duyguların üstesinden gelmiş olur. Zekât sayesinde sahip oldukları malları Allah yolunda harcarken muhtaç durumdaki insanlarla merhamet, muhabbet ve güven duygularının kişide oluşmasına da vesile olmuş olur. Zekât sayesinde yoksul kişiyle infakta bulunan kişi arasında sevgi ve saygı bağları güçlenmiş olur, muhabbet oluşur, güzel dostlukların oluşmasına sağlanır.

İslam ülkelerinde olduğu gibi ülkemizde de yoksullukla mücadelede ve yoksulluğun azaltılmasında zekât kurumundan beklenen düzeyde istifade edilememektedir.

Dünyada ve ülkemizde yoksulluk önemli bir sorundur. Bu sorunla mücadelede dinimizin temel ibadetlerinden biri olan zekât ibadetinin çok büyük bir önemi vardır. Zekâtı toplama ve dağıtma konusunda kurumsallaşan İslam ülkelerine bakıldığında, zekâtın yoksulluğu azaltmada önemli bir potansiyele sahip olduğu görülmektedir. Ülkemizde de yoksulluğu azaltmak için gerekli olan zekât potansiyeli vardır. Ekonomiye canlılık getiren, fakir ile zengin arasında gönül köprüleri oluşturan bu ibadetin işlevini tam manasıyla yerine getirebilmesi için, ülkemizde de kurumsallaşma adına çeşitli adımların atılması elzemdir. Yaptığımız çalışmaya binaen yapılan yorumlarda Türkiye’de zekât potansiyelinin oldukça yüksek olduğu, gerçek manada üzerine düşenlerin zekâtlarını vermeleri dahilinde yoksulluk sorunun büyük oranda çözüleceği değerlendirilmiştir.

MÜSİAD’la ile yapmış olduğumuz mülakatta katılımcıların vermiş olduğu cevaplara göre zekât kurumunun yoksulluğun önlenmesinde büyük bir rolü olduğu fakat insanların

bu minvalde bilinçli olmadıkları, farkındalığın uyandırılması için çalışmalar yapılması gerektiğiyle ilgili öneriler belirtilmiştir. Böyle bir farkındalığın oluşması için kişileri zekât ibadetine yönlendirecek ve ihtiyaç sahiplerine ulaşım olduğu takdirde gelir adaletsizliğini ortadan kaldırma çabası başarıya ulaşacaktır.

Yapılan çalışmada özellikle zekât bilincinin arttırılması için bu konunun reklam, yetkili hocaların halkı aydınlatması, billboardlarla insanların ilgisinin çekilmesi, ticaret yapılan bölgelerdeki camilere İslam İktisadı konusunda yetkin birinin atanıp cemaatini bilgilendirmesi ve teşvik etmesi, Diyanet İşleri'nin seminerler düzenlemesi, İlahiyat hocalarının iş insanlarını ziyaret edip zekât konusunda tebliğde bulunmaları gibi şeylerin yapılması insanları olumlu yönde etkileyeceği gözlemlenmiştir.

Zekâtın kurumlar tarafından toplanması konusunda yönlendirilen soru karşısında katılımcıların zekâtı kurumların toplamasına pek sıcak bakmadığı bunun sebebinin de kurumların şeffaf olmaması ve insanların zihninde oluşan şüphelerin giderilmemesi olduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda kişilerin güvenini sağladıkları, gelir-gider gibi faktörleri titizlikle yayınladıkları takdirde kurumların ulaşılabilirlik ve ihtiyaç sahibi kişileri tespit etmeleri açısından başarılı bir sonuca ulaşabilecekleri konusunda katılımcıların hemfikir oldukları sonucuna ulaşılmaktadır. Çalışmanın devamında yöneltilen “zekâtı bir kurum toptasaydı hangi kurum tercih edilirdi?” sorusuna çoğunluk Diyanet İşleri Başkanlığı olarak cevap vermiştir. Vergiden düşülme ihtimali zekât verme oranını etkiler mi noktası ele alındığında yine katılımcıların çoğunluğu kesinlikle olumlu manada etkileyeceği düşüncesinde olup bunun takibinin ve yürütülmesinin ise çok zor olduğu kanısında olduklarını aktarmışlardır. Zekâtın yoksullukla mücadelede daha etkin olması değerlendirmesinde STK'ların gerçek ihtiyaç sahiplerini tespiti, zekât sandıklarının kurulması, bilincin arttırılması için her türlü çalışmaların yapılması, çalıştaylar-sempozyumlar düzenlenmesi gerektiğine dair tespit yapılmıştır. Sonuç olarak; zekâtın belli bir kurum tarafından toplanmasını katılımcılar uygun bulmayıp tercih etmeseler de gerekli şartlar sağlandığında (yürütülen çalışmanın şeffaf olması, kişilerin şüphe ve kaygılarının giderilmesi gibi unsurlar) kurumlar tarafından toplanıp dağıtılması, gerçek anlamda ihtiyaç sahibi kişileri tespit edip ulaşmada çok daha başarılı oldukları ve daha geniş yelpazeye sahip olduklarından zekâtın etkinliğini arttıracığı değerlendirilmektedir. Bu konuda yapılması istenen zeminin hazırlanması ve aksaklıkların giderilmesiyle kurumların zekât toplamasına dair alt yapı oluşturulabilir.

İslâmiyet'in ilk dönemlerinden beridir zekât memurları vasıtasıyla toplanan zekâtın Tevbe Sûresi'nde geçen 8 grup arasında zekât görevlilerinin yer alması, zekâtın kurumsallığı açısından önem teşkil etmektedir. Zaten halihazırda uygulamada bulunan STK'lar, DİB veya cemaatlerin zekât toplayıp dağıtmada ortaya çıkan problemler, zekât kurumsallaştığında da ortaya çıkan problemlerden daha da farklı olmayacaktır. Yani daha fazla problemle karşı karşıya kalınma ihtimali oldukça düşüktür. Katılımcıların da söylemlerini baz alırsak; eğer zekâtı bir kurum toplayacaksa bu DİB olmalıdır cevabı üzerine; DiB'in bu konuda bütün soru işaretlerini giderip, kişileri güven noktasında ikna edip zekâtı kurumsallaştırmaya yönelik bir zemin hazırladığı müddetçe kurumsallaşma noktasında önemli bir yol kat edeceği aşikardır. Dolayısıyla belki de oluşan büyük bir zekât kurumunun varlığıyla ülkemizdeki yoksulluk sorununun büyük bir oranda çözülmesine katkı sağlayacaktır.

Türkiye'de zekâtın, oluşturulacak bir Zekât Kurumu tarafından toplanması zekât gelirlerinin daha düzenli ve programlı bir şekilde yoksulların kullanmasına imkân sağlamış olacaktır. Zekât Fonunda toplanmış olan zekâtların yoksullara ihtiyacı kadar ve dengeli bir şekilde ulaştırılmasında ayrıca yardım sağlayacaktır. Zekât Fonunda toplanan zekâtların etkili kullanılması yoksulluğun azaltılmasına veya ortadan kaldırılmasına birçok katkıları olacaktır.

Yaptığımız mülakattan hareketle çıkarımda bulunacak olursak eğer Türkiye'de bulunan Müslümanlar yeterince bilinçli olmasa da hassasiyet sahibi olanların çokluğu da azımsanamaz. Dolayısıyla zekâtla mükellef olanlara en yakınlarına örneğin komşu, akraba gibi çevresindekilere zekât vermeye yönlendirilebilir. Onların ihtiyaçlarını gidermeleri tavsiye edilebilir. Zekât verecek nitelikte kişileri bulamayanlar güvenilir STK'lara veya TDV'ye yönlendirilebilir. Böylelikle zekâtın sarfı daha doğru kullanılmış olacak ve gerçek ihtiyaç sahipleri buralardan faydalanıp yoksulluğunu gidermiş olacak. Zekâtın dağıtımında, zekât almak için başvuranların gerçekten ihtiyaç sahibi olup olmadıkları iyi araştırılmalı, yoksul olup da herhangi bir nedenden dolayı müracaat etmeyenler de çeşitli yöntemlerle bulunup kayıt altına alınmalıdırlar. Dağıtım yaparken yoksul insanların zorunlu ihtiyaçlarının karşılanmasına öncelik verilmelidir. Zekâtın dağıtılırken Hz. Muhammed'in (s.a.v), sahabenin ve dört halifenin izlediği yol takip edilmelidir.

KAYNAKÇA

- Acar, H. İ. (2017). Zekâtın önemi, temel ihtiyaçlar ve nisab miktarıyla ilgili değerlendirmeler. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 18, 129-141.
- Açıkgöz, R. ve Yusufoglu, Ö. Ş. (2012). Türkiye’de yoksulluk olgusu ve toplumsal yansımaları. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 76-117.
- Akar, M. (2021). *Canın ve malın sigortası zekât*. (2. Baskı). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Akar, M. ve Eser, E. (2012). *Zekâtı anlamak*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Akıllı, H. ve Dirikoç, A. (2017). Türkiye’de kent yoksulluğu ve çocuk: Nevşehir örneği. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26, 26.
- Aktan, C. C. (2002). *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*. Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları.
- Arpacıoğlu, Ö. ve Yıldırım, M. (2011). Dünyada ve Türkiye’de yoksulluğun analizi. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(2), 60-76.
- Aydın, M. ve Odabaş, H. (2018). Zekâtın devlet eliyle yönetilmesi ve Malezya zekât sistemi örneği. *Dini Araştırmalar*, 21(54), 54.
- Aziz, A. (2020). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri ve teknikleri*. (13.bs.). Ankara: Nobel Yayıncılık
- Bilen, M. ve Terzi, G. (2019). Türkiye’de yoksulluk sorunu ile mücadelede zekât kurumunun rolü ve gerekliliği hakkında camii cemaati üzerine bir araştırma. *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi*, 5(2), 133-167.
- Bilgiç, D. (2020). *Dünya’da ve Türkiye’de yoksulluk: Türkiye’de yoksullukla mücadelede sosyal yardımların ve sivil toplum kuruluşlarının etkileri* [Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi], Şanlıurfa.
- Blank, R.M. ve Card, D. (1993). Poverty, Income Distribution, and Growth, Are They Stili Connected?. *Brookings Papers on Economic Activity* (2), 285-339.
- Buhari, Ebû Abdillâh Muhammed ibn İsmail. *Sahih-i Buhari ve tercemesi*. nşr. Mehmed Sofuoğlu. 16 Cilt. İstanbul, 1987.
- Dalgın, N. (2004). Zekât hükümleri. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16(16), 43-72.
- Dep.manas.edu.kg. (2020). 15 Ekim tarihinde <https://dep.manas.edu.kg/img/files/11/Yoksullu%C4%9Fun%20Nedenleri,%20T%C3%BCrleri,%20%C3%96l%C3%A7%C3%BCm%20Y%C3%B6ntemleri.pdf> adresinden erişildi

- Dinçer, S. (2019). Yoksullukla mücadelede modern zekât modeli ekseninde zenginlik ve yoksulluk ölçüyü (nisabı). *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 8(21), 183-200.
- Duman, S., Kurt, İ. ve Tüz, S. A. (2017). Zekât Ahkâmının Teşri Süreci. *Tarihte ve günümüzde zekât Uygulamaları* içinde (ss. 19-44). İslami İlimler Araştırma Vakfı.
- Duman, S. (2018). Hz. Peygamber (s.a.v.) ve Hulefâ-i Râşidîn Dönemlerinde Zekât. *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies*, 4(1), 57-78.
- Dumlu, E. (2001). *Zekâtta tespit edilen nisap ölçüleri* [Yüksek Lisans Tezi]. Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Dumlu, E. (2008). *Ticaret mallarının zekâtı* [Basılmamış Doktora Tezi]. Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Durgun, Ö. (2011). Türkiye’de yoksulluk ve çocuk yoksulluğu üzerine bir inceleme. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 6(1), 143-154.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. El-Eş'as b. İshak b. Beşir b. Şeddad b. Amr b. İmrân el-Ezdi es-Sicistânî. *Sünen-i Ebu Davud ve tercemesi*. nşr. İbrahim Koçaşlı. 5 Cilt. İstanbul, 2008.
- El- Mevsili, A. M. M. (2019). *El- İhtiyar Li Ta’lil’l Muhtar Delilleriyle Hanefî fıkhi*. (Cilt 1). (M. Keskin, Çev.). İstanbul: Ravza Yayınları.
- Erkal, M. (2013). Zekât. *TDV İslam Ansiklopedisi* içinde (C. 44, ss. 197-207). Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Es-Sağirci, E.M.S. (2010). *Delilleriyle Hanefî fıkhi*. (H. Aldemir vd. Çev.). İstanbul: Karınca Polen Yayınları.
- Eskicioğlu, O. (1995). Fakir. *TDV İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Gencer, İ. (2019). *Dünya’da Ve Türkiye’de yoksulluk ve yoksullukla mücadele politikaları* [Yüksek Lisans Tezi]. Aydın Menderes Üniversitesi, Aydın.
- Guan, X.P. (1995), "Poverty and Anti-poverty Programs in Rural China Since the Mid-1980s", *Social Policy and Administration*, 29 (3), 204-27.
- Gümüş, N. (2019). *Yoksulluğun azaltılmasında bir çözüm önerisi: Zekât fonu örneği* [Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi], Sakarya.
- Gümüş, N., ve Şimşek, S. (2021). Toplumda zekât bilincinin geliştirilmesinin yoksulluğa etkisi: Sakarya İli araştırması. *Sakarya İktisat Dergisi*, 10(3), 240-256.
- Günay, H. M. (2016). İbadet ve müessese olarak zekât. *İstanbul Müftülüğü Din Hayat Dergisi*, 29, 8-11.

- Gündoğdu, S. (2022). Türkiye’de vergi denetiminde etkinlik; dolaylı ve dolaysız vergiler bağlamında inceleme. *19 Mayıs Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 161-172.
- Gündüz, A. Y. (2006). Türkiye’de yoksullukla mücadele üzerine bir inceleme. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(15), 34-55.
- Güneş, M. (2012). Yoksullukla mücadelede sosyal yardımların bir kamu yönetimi politikası olarak sürdürülebilirliği. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 12(24), 149-184.
- Hüssein, M. Y. (2016). *Zekâtın ekonomik hayata ve devlet bütçesine etkisi* [Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi] Gaziantep.
- İbn-i Mace, Ebu Abdillâh Muhammed bin Yezid. *Sünen-i İbn Mace*. nşr. Haydar Hatipoğlu. 10 Cilt. İstanbul, 2008.
- İncedal, S. ve Coşkun, S. (2013). *Türkiye’de yoksulluğun boyutları: Mücadele politikaları ve müdahale araçları* [Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanlık Tezi, Aile Ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü], Ankara.
- Kabakçı Karadeniz, H. (2017). *Gelir dağılımı ve yoksulluk kavram – teori – uygulama* (2. bsk.). Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Kabaş, T. (2009). *Gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğun nedenleri ve yoksullukla mücadele yolları* [Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi], Adana.
- Karaman, H., Bardakoğlu, A., ve Apaydın, Y. (Yay. Haz.) (2004). *İlmihal I* (C. 1-2, C. 1). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Karataş, K. (2003). Yoksullukla mücadelede bir sosyal politika aracı olarak sosyal yardımlar. 5. *Türkiye İnsan Hakları Hareketi Konferansı 2002 Bildirileri*, 120-138.
- Khalid, A. (2017). *Gelirin adil dağılımı ve zekât* [Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi], İstanbul
- Kuduri, A. (2015). Muhtasar’ul Kuduri. (S. Duman vd. Çev.). İstanbul: Beka Yayıncılık.
- Kuş, Ahmet Şafak. (2019). *Dünya Bankası’nın yoksulluk ve açlıkla mücadeledeki rolü, etkisi ve Türkiye örneği* [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi], İstanbul.
- Merginani, E.B. (2013). İslam fıkıhı / El- Hidaye tercemesi. (A. Meylani, Çev.). İstanbul: Kahraman Yayınları.
- Mingione, E. ve Morlicchio, E. (1993). New forms of urban poverty in Italy: risk path models in the North and South. *International Journal of Urban and Regional Research*, 17(3), 413-427.
- Muhammed, Hüseyin El Aziz El. (2022). *Zekât nisâbı bağlamında fakirlik ve kifâyet*.

[Yüksek Lisans, Aksaray Üniversitesi], Aksaray.

Musiad.org.tr. (2023). 15 Şubat tarihinde <https://www.musiad.org.tr/icerik/musiadlatisin-2> adresinden erişildi.

Özsöz, C. (2017). İslâm ekonomisi ve yeni muhafazakâr orta sınıfın temsilcisi olarak MÜSİAD. *Sosyolojik Düşün*, 2(1), 1-11.

Roy, S. (1996), "Development, Environment and Poverty - Some Issues for Discussion", *Economic and Political Weekly*, 31 (4), PE29-PE41.

Sapancalı, F. (2001). Yeni dünya düzeni ve küresel yoksulluk. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2), 115-137.

Sipahi, E. B. (2006). Yoksulluğun küreselleşmesi ve kentsel yoksulluk: ekonomik ve sosyal boyutlarıyla Konya örneğinde yoksulluk. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 6(11), 172-189.

Spiegel, W. H., (1971). *The Growth of Economic Thought*, Duke University Press, Durham, North Carolina.

Şantaş, F. (2016). *Yoksulluk olgusu ve Türkiye’de yoksulluğun ve çeşitli faktörlerin sağlık statüsü ve sağlık hizmetleri kullanımı üzerine etkisi*. [Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi], Ankara.

Şenses, F. (2006). *Küreselleşmenin öteki yüzü: yoksulluk*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Şentürk, Y. ve Yazıcı, S. (2019). *İslami İlmihali*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.

Serahsi, İ. (2016). *Mebhut* (C. 2.). (Mustafa Cevat Akşit, Ed.). İstanbul: Gümüşev Yayıncılık.

Şimşek, H.A. (1994). *İslam’da zekât müessesesine sosyolojik bir yaklaşım* [Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi], Konya.

Taşkaya, S. (2020). *Din ve yoksulluk ilişkisinin sosyolojik bağlamda incelenmesi (İstanbul örneği)* [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi], İstanbul

Temelli, C. (2015). MÜSİAD’ın söylem ve pratiklerinde İslam ve kapitalizm ilişkisi. *Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(2), 45-52.

Tirmizi, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd). *Sünen-i Tirmizi tercümesi*. nşr. Abdullah Parlıyan. 3 Cilt. Konya, 2004.

Topgül, S. (2013). Türkiye’de yoksulluk ve yoksulluğun kadınlaşması. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14(1), 277-296.

Turkiyeraporu.com. (2022). 16 Eylül tarihinde <https://turkiyeraporu.com/arastirma/gelir-esitsizliginin-pencesindeki-dunya-11304/> adresinden erişildi.

- Tutuk, M. (2020). *Yoksullukla mücadele ve İslam dininde yoksulluğa bakış* [Yüksek Lisans Tezi, Aksaray Üniversitesi], Aksaray.
- Türk, T. (2014). *2000 sonrasında Türkiye’de yoksulluk ve yoksullukla mücadele politikaları* [Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi], Isparta.
- Türk, T., ve Ünlü, H. (2016). Yoksullukla mücadele politikaları: 2000 sonrası Türkiye örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 7(14), 92-104.
- Türkoğlu, İ. (2014). Sosyal devlet bağlamında Türkiye’de sosyal yardım ve sosyal güvenlik. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(3), 275-305.
- Yalçın, N. (2008). *Sivil Toplum Kuruluşları ve Yoksulluk* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi], Aydın.
- Yaşar, S. ve Taşar, M. O. (2019). Kavramsal olarak yoksulluk ve Türkiye’de yoksullukla mücadele politikalarının etkileri. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 19(38), 118-144.
- Yavuz, Y. V. (2017). *Bir sosyal güvenlik kurumu olarak zekât*. İstanbul: Düşün Yayıncılık.
- Yay, S. (2015). 1980’den günümüze Türkiye’de Sosyal yardım alanındaki gelişmeler ve sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik fonu. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 7(1), 18-33.
- Yıldırım, A. (2010). Türkiye’de yoksullukla mücadele ve sosyal yardımlaşma ve dayanışma genel müdürlüğü. *Yardım ve Dayanışma Dergisi*, 1(1), 9-16.
- Yıldırım, A. (2019). Türkiye’de yoksulluk ve yoksullukla mücadele. *İktisadi ve İdari Yaklaşımlar Dergisi*, 1(1), 15-33.
- Yiğit, K., Keskin, M., ve Karagöz, İ. (2013). *Zekât ilmihali* (2. bs). Ankara: DİB Yayınları.
- Yücel, D. (2011). *Gelir dağılımı teorileri ve politikaları: Türkiye’de gelir dağılımı-yoksulluk sorunu* [Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi], İstanbul.
- Zeybek, I. (2000). *Topluluğa seslenme: Tüsiad MÜSİAD örneği* [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi], İstanbul.
- Zutiç, M. (2015). *Kur’an’da “Zekât” kavramı* [Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi], Bursa.

ÖZ GEÇMİŞ

Ad Soyad: Süreyya NARMANOĞLU	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Sakarya Üniversitesi
Fakülte	İlahiyat Fakültesi
Bölümü	İlahiyat
Makale ve Bildiriler	
1. Narmanoğlu, S. (2023). Bibliyometrik yaklaşımla Türkiye'deki zekât odaklı tez çalışmalarının analizi. <i>Toplumsal Değişim</i>. (Henüz yayınlanmayan, yayın aşamasında olan makale).	